

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Carolin Meos

PÄRIMISKÕLBMATUS PÄRIMISÕIGUSES

Magistritöö

Juhendaja
PhD Tiina Mikk

Tallinn

2024

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. PÄRIMISKÕLBMATUSE OLEMUS JA EESMÄRK	8
1.1. Õigus parandada ja pärida ning pärimisõiguse välistamise võimalustest üldiselt.....	8
1.2. Pärimiskõlbmatuse eesmärk	11
1.2.1. Ühiskonnas aktsepteeritud moraalinormide kaitse	11
1.2.2. Testeerimisvabaduse kaitse.....	15
1.2.3. Pärimiskõlbmatuse koosseisus oleva teo toimepanija karistamine	17
1.2.4. Testamendiga parandist ilma jätmise, sundosast ilma jätmise ja testamendi vaidlustamise täiendus	19
2.PÄRIMISKÕLBMATUSE ALUSED	24
2.1. Tahtlik ja õigusvastane surma põhjustamine või katse.....	24
2.2. Viimse tahte avalduse tegemise või tühistamise takistamine	28
2.3. Sunni või pettuse mõjul viimse tahte avalduse tegemise või muutmise takistamine või tegema või tühistama sundimine	31
2.4. Viimse tahte avalduse kõrvaldamine või hävitamine	38
2.5. Viimse tahte avalduse võltsimine	40
3. PÄRIMISKÕLBMATUSE TUVASTAMINE JA ÕIGUSLIKUD TAGAJÄRJED	47
3.1. Pärimiskõlbmatuse materiaalõiguslik tähendus	47
3.1.1. Aegumistähtaeg	53
3.1.2 Andestamine kui pärimiskõlbmatust välistav asjaolu.....	55
3.2. Pärimiskõlbmatuse tuvastamine kohtus.....	56
3.2.1. Tuvastushagi või kujundushagi	56
3.2.2. Huvitatud isik kui hagi esitamiseks õigustatud isik	61
3.3. Pärimiskõlbmatu isiku ja tema asemele astuva pärija vahelised õigussuhted	63
3.3.1. Pärimiskõlbmatuse tagajärg.....	63
3.3.2. Pärimiskõlbmatu pärija vahepealsed käsutused ja uue pärija nõuded pärimiskõlbmatu pärija suhtes	66
KOKKUVÕTE	68
SUMMARY	72
KASUTATUD KIRJANDUS	77
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	79
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	79
KASUTATUD MUUD MATERJALID.....	80

SISSEJUHATUS

Isiku surma puhul jääb tema vara, sealhulgas õigused ning kohustused, tema pärijatele vastavalt pärimisseaduse¹ (edaspidi PärS) § 2 ja 130 kohaselt. Erandiks on need õigused ja kohustused, mis seadusest tulenevalt või on olemuselt pärandaja isikuga lahutamatu seotud ja seetõttu viimase surma korral lõpevad² (tsiviilseadustiku üldosa seadus³ (edaspidi TsÜS) § 6 ja võlaõigusseadus⁴ (edaspidi VÕS) § 186 p 7 ja 8. Testeerimisvabadusest tulenevalt on pärandajal õigus otsustada, kes on tema vara pärijad ning millistel tingimustel ja ulatuses pärijad tema vara pärivad.⁵

Pärandi vahetut üleminekut välistab testamendijärgse pärija surm enne pärandajat, pärandist loobumine, viimse tahte avalduse kehtetus või pärimiskõlbmatuse (PärS § 6). Viimase kohta on õiguskirjanduses nendest neljast kõige vähem kirjutatud ning seetõttu võib eeldada, et pärimiskõlbmatuse eeldused ja toimimisviis on isegi notarite ja juristide praktikas vähe esinenud. Magistritöö autor arvab, et tegelikkuses ei ole nii haruldased need elulised asjaolud, mis PärS kohaselt toovad kaasa pärimiskõlbmatuse, kuid kõik juhtumid ei jõua kohtusse.

Urve Liin on välja toonud, et üldiselt pärimisega seonduvaid vaidlusi tuleb Eesti kohtutes ette üsna harva ning kõige enam puutuvad pärimisalaste küsimustega kokku notarid.⁶ Saksa õigusteadlane Prof Karlheinz Muscheler arvab, et võimalik on, et praktikutel on jäänud mõni pärimiskõlbmatuse juhtum tähelepanuta, sest nad ei ole kõnealuste sätetega kursis.⁷ Saksa õiguskirjanduses välja toodud, et sageli jääb avastamata näiteks testamendi võltsimine või hävitamine, mis on pärimiskõlbmatuse (saksa keeles *Erbunwürdigkeit*) alusteks või teisel juhul kardetakse kohtusse pöördumist, et nõuda pärija pärimiskõlbmatuks tunnistamist.⁸

2019.a on välja antud aruanne Euroopa Liidu liikmesriikide perekonnaseaduste ja pärimisseaduste kogutud andmete kohta.⁹ Aruandest nähtub, et kõikidel liikmesriikidel on seadusandluses olemas regulatsioon pärimiskõlbmatuse kohta. Saksa õiguskirjanduses on

¹ Pärimisseadus. – RT I, 06.07.2023, 67.

² RKTko 3-2-1-84-08, 14.10.2008, p 9.

³ Tsiviilseadustiku üldosa seadus.- RT I, 06.07.2023, 98.

⁴ Võlaõigusseadus.- T I, 06.07.2023, 116.

⁵ Liin, U. Pärimisõiguse põhimõtetest. Juridica 1993/3, III, loetud veebiväljaandes.

⁶ Liin, U. Pärimisõigus: Pärandamine – miks, kuidas ja milliseid korraldusi oma vara kohta surma puhuks teha? Pärimine – kellele ja kuidas läheb pärand üle peale pärandaja surma? Tallinn: Kirjastus Ilo, 2005, lk 11.

⁷ Muscheler, Prof. Dr. K.Grundlagen der Erbunwürdigkeit. ZEV 2009, vnr 58.

⁸ Burandt, W; Rojahn, D. Becksche Kurzkommentare. Erbrecht 3. Auflage. C.H.Beck 2022. BGB § 2339, vnr 4.

⁹ Ruggeri, L; Kunda I, Winkler, S (Eds). Family Property and Succession in EU Member States National Reports on the Collected data. Arvutivõrgus: https://www.euro-family.eu/documenti/news/psefs_e_book_compressed.pdf (17.04.2024).

leitud, et isegi kui pärimiskõlbmatuse juhtumite arv on üsna väike, on pärimiskõlbmatuse pärimisõiguse kui terviku süstemaatilise mõistmise seisukohalt märkimisväärse tähtsusega.¹⁰ Pärimiskõlbmatuse alused on sätestatud Eesti pärimisseaduse kuuendas paragrahvis, mis sätestab viis pärimiskõlbmatuse alust. Tegemist on pärimiskõlbmatuse aluste ammendava kataloogiga ehk sätteid ei ole lubatud kohaldada sarnastel asjaoludel (analoogia kohaldamise keeld).¹¹ Pärimisseaduse eelnõude seletuskirjades ei ole selgitatud, miks seadusandja on just nende konkreetsete aluste kasuks otsustanud.¹²

Magistritöö on uudne ning teaduslikult oluline, sest pärimiskõlbmatust on Eesti õiguskirjanduses vaid põgusalt käsitletud ning seetõttu peab autor vajalikuks teemat uurida. Tiina Mikk, Urve Liin ning Ivo Mahhov ja Erki Silvet on oma õpikutes andnud pärimiskõlbmatuse regulatsiooni kohta lakoonilise ülevaate, kirjeldades seaduse teksti. Samuti ei ole teema kohta Eestis ühtegi magistritööd kirjutatud. Katriin Kaju on kirjeldanud põgusalt oma bakalaureusetöös „Testamendijärgne pärimine ja praktikas esinevad probleemid“ pärimiskõlbmatust kui võimalust pärimisõigusest ilma jääda, kuid ei süüvinud oma töös pärimiskõlbmatuse koosseisu eelduste ja eesmärgi analüüsi.¹³

Teema läbi töötamise vajadus tuleneb ka õiguspraktikast. Seaduse tekst on pärimiskõlbmatuse koosseisu osas ebaselge, mis viib ka selleni, et notariaalpraktikas tekib probleeme. Notari tööd reguleerivates õigusaktides puudub selge regulatsioon, kuidas toimida, kui notarile on saanud pärimismenetluses teatavaks võimalik pärimiskõlbmatuse juhtum. Näiteks kui pärimismenetluses osalejate või ajakirjanduses avalikult esitatud info põhjal on notaril tekkinud kahtlus pärija pärimiskõlbmatuses, siis magistritöö autori töökogemuses on tõstatunud küsimus, kas notar peab ise hindama kas isik on pärimiskõlbmatu? Mille alusel saab notar pärimistunnistuse välja anda ja välistada pärijate hulgast pärimiskõlbmatu isiku? Kas notar saab pärimistunnistuse välja anda ja pärimiskõlbmatu isiku välistada pärijate hulgast vaid siis, kui kohus on tunnistanud pärija pärimiskõlbmatuks? Pärimiskõlbmatust käsitlevate sätete

¹⁰ Muscheler, Prof. Dr. K. Grundlagen der Erbwürdigkeit. ZEV 2009, vnr 58.

¹¹ TlnRnKo 2-21-9046, p 9.2.

¹² Pärimisseaduse eelnõu seletuskiri SE 13. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/elnoud/elnou/e022354d-0033-3da4-9c3a-6fad839ad485/parimisseadus> (17.04.2024); Pärimisseaduse eelnõu seletuskiri SE 56, lk 4-5. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/elnoud/elnou/bf9178a0-a068-736c-7b0f-654c7b4fa81f/parimisseadus> (17.04.2024).

¹³ Kaju, K. Testamendijärgne pärimine ja praktikas esinevad õiguslikud probleemid. Bakalaureusetöö. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool 2014.

selgus on oluline nii pärandaja kaitseks kui ka asjaosalisi nõustavatele juristidele, notaritele, pärijatele, sundosasaajatele ja annakusaajatele, mis teeb käesoleva magistritöö aktuaalseks.

Hetkel on keeruline pärimiskõlbmatusega seotud probleeme lahendada, sest pärimiskõlbmatuse sätete lähemal analüüsimisel selgub, et regulatsioon ei ole üheselt mõistetav. Olemas on vähene kohtupraktika ning õiguskirjandus, mistõttu on praktikas kohaldamine keeruline ja võib omakorda vaidlusi põhjustada. Kehtivas õiguses ei ole selgust, millisest hetkest alates isik pärimiskõlbmatu on - kas pärandi avanemise hetkest või kohtu poolt vastava kohtulahendi jõustumise hetkest. Samuti ei selgu kehtivast pärimisseadusest, kellel on õigus esitada pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi, kas pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi näol on tegemist kujundushagiga või tuvastushagiga ning kui isik on pärimiskõlbmatu, siis kas ta saab sundosa nõude esitada. Sellest tulenevalt on magistritöö eesmärgiks lahti mõtestada pärimiskõlbmatuse regulatsiooni sisu ja eeldused.

Põhieesmärgi saavutamiseks lähtub autor töös järgmistest uurimisküsimustest:

- Mis on pärimiskõlbmatuse eesmärk?
- Kui isik on pärimiskõlbmatu, siis kas tal on õigus sundosa nõuet esitada? Kui jah, siis milline tähendus on PärS § 108? Kas sundosast ilma jätmise alused kattuvad pärimiskõlbmatuse alustega?
- Millistel tingimustel ning mis hetkest alates on isik pärimiskõlbmatu?
- Kas pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi näol on tegemist kujundushagiga või tuvastushagiga ning kellel on õigus esitada pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi?
- Millised on pärimiskõlbmatu pärija asemel pärija isiku nõuded pärimiskõlbmatu pärija vastu?

Töös on kasutatud õigusdogmaatilist analüüsi ja võrdlevat meetodit, samuti on analüüsitud kohtupraktikat. Õigusdogmaatiline meetod võimaldab tuvastada asjakohased õigusallikad, lisaks aitab selgitada välja pärimiskõlbmatuse kui õigusinstituudi olemuse ja paiknemise eraõiguses. Autor võrdleb töös Eesti ja Saksa pärimiskõlbmatuse instituuti ning toob välja põhilised erinevused ja sarnasused ning kasutab Saksa õigust Eesti õiguse pinnalt tekkinud õiguslike probleemide lahendamiseks. Võrdlusriigiks on autor valinud Saksamaa, sest Eesti

pärimisseaduse eeskujuks on olnud Saksamaa tsiviilseadustiku (BGB) viies osa pärimisõigus.¹⁴ Saksa õigus on olnud Eesti pärimiskõlbmatuse regulatsiooni loomisel eeskujuks¹⁵ ning Riigikohus on märkinud, et teiste riikide analoogilisi seadusi ja praktikat võib vähemalt eraõigusnormide puhul arvestada võrdlusmaterjalina Eesti seaduse mõtte ja eesmärgi väljaselgitamisel ka juhul, kui tegemist ei ole rahvusvahelise eraõiguse suhtega. See kehtib esmajoonel olukorras, kui meil sätte rakenduspraktika puudub, kuid mujal on see sarnase sätte puhul välja kujunenud. See puudutab eelkõige riike, kellega meil on üldjoontes sarnane õigussüsteem ja seaduste rakendamise praktika, eeskätt Euroopa Liidu teisi liikmesriike ja esmajoonel Mandri-Euroopa õigusperekonda kuuluvaid riike. Eeskätt on see vajalik Euroopa Liidu õiguse ja selle alusel kehtestatud siseriiklike õigusnormide tõlgendamisel ja rakendamisel.¹⁶ Sellest tulenevalt on põhjendatud Saksa õiguse kasutamine võrdlusmaterjalina antud magistritöös. Kuigi Saksa tsiviilseadustik on olnud eeskujuks Eesti pärimisseaduse kujunemisel, ei ole need identsed. Autor toob välja erinevused Eesti ja Saksa õiguses ning on vajadusel teinud ettepanekuid osas, kas Eesti õigus võiks võtta Saksa regulatsioonist eeskju.

Käesolev magistritöö koosneb kolmest peatükist ning alapeatükkidest. Peatükid on üles ehitatud üldiselt üksikule liikudes. Esimene peatükk hõlmab esimese uurimisküsimuse analüüsi. Esmalt annab autor esimeses alapeatükis üldise ülevaate õigusest pärida ja pärandada ning pärimisõiguse välistamise võimalustest. Autor selgitab esimese peatüki esimeses alapeatükis, mis on testeerimisvabadus, mis on pärimisvõime ja miks see on oluline pärimisel. Lisaks toob autor välja, millistel juhtudel pärija võib pärandist ilma jääda. Teises alapeatükis analüüsib autor pärimiskõlbmatuse eesmärki, tuues välja Eesti õiguskirjanduses käsitletud pärimiskõlbmatuse eesmärgi ning andes ülevaate saksa õiguskirjanduses välja toodud eesmärkidest. Peatükis analüüsitakse, kas pärimiskõlbmatuse eesmärk on ühiskonna õiglustunde kaitse, pärandaja testeerimisvabaduse kaitse, pärija karistamine jättes viimase pärimisõigusest ilma või testamendi vaidlustamise ja sundosast ilma jätmise normide täiendus. Selles peatükis saab vastuse magistritöö teine uurimisküsimus milleks on järgnev: kui isik on pärimiskõlbmatu, siis kas tal on õigus sundosa nõuet esitada? Kui saab, siis milline tähendus on PärS § 108? Kas sundosast ilma jätmise alused kattuvad pärimiskõlbmatuse alustega.

Teises peatükis annab autor ülevaate pärimiskõlbmatuse alustest ükshaaval võrreldes neid Saksa õiguses olevate pärimiskõlbmatuse alustega. Autor analüüsib esimeses alapeatükis

¹⁴ Saksa Tsiviilseadustik (BGB) Bürgerliches Gesetzbuch. Arvutivõrgus: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> (17.04.2024).

¹⁵ Pärimisseaduse eelnõu seletuskiri SE 56, lk 3.

¹⁶ RKTko 3-2-1-145-04, 21.12.2014, p 39.

õigusvastast ja tahtliku surma põhjustamist ja selle katset kui pärimiskõlbmatuse alust, teises alapeatükis viimse tahte avalduse tegemise või muutmise takistamist kui pärimiskõlbmatuse alust, kolmandas alapeatükis sunni või pettuse mõjul viimse tahte avalduse tegemist või muutmise takistamist või tegema või tühistama sundimist kui pärimiskõlbmatuse alust, neljandas alapeatükis viimse tahte avalduse õigusvastast ja tahtlikku kõrvaldamist või hävitamist kui pärimiskõlbmatuse alust ning viiendas alapeatükis testamendi võltsimist kui pärimiskõlbmatuse alust. Teises peatükis saab vastuse teise uurimisküsimuse esimene pool ehk millistel tingimustel on isik pärimiskõlbmatu.

Kolmandas peatükis annab autor ülevaate pärimiskõlbmatuse tuvastamisest ja õiguslikest tagajärgedest. Esimeses alapeatükis analüüsib autor, kas pärimiskõlbmatust tekib pärandi avanemise hetkest automaatselt või on vajalik, et kohus tunnistaks isiku pärimiskõlbmatuks. Ehk esmalt analüüsib magistritöö autor selles alapeatükis teise uurimisküsimuse teist osa ehk mis hetkest alates on isik pärimiskõlbmatu. Autor analüüsib pärimiskõlbmatuse nõude aegumistähtaja pikkust ning andestamist kui pärimiskõlbmatuse välistavat asjaolu. Kolmanda peatüki teises alapeatükis selgitab autor välja, kas pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi näol on tegemist tuvastamishagi või kujundushagiga. Autor annab ülevaate millistel isikutel on õigus esitada pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi. Kolmandas peatükis saab vastuse magistritöö kolmas uurimisküsimus milleks on järgnev: kas pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi näol on tegemist kujundushagiga või tuvastushagiga ning kellel on õigus esitada pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi. Kolmandas alapeatükis annab autor ülevaate pärimiskõlbmatu isiku õigussuhtest kolmandate isikutega ning pärimiskõlbmatu isiku asemel astuva pärija(te)ga. Täpsemini käsitleb autor mis saab vahepealsetest käsutustest, mida pärimiskõlbmatu on teinud, missugused nõuded, kelle vastu ning millises ulatuses on pärijal kes astub pärimiskõlbmatu pärija asemele. Vastuse saab viimane uurimisküsimus.

Magistritöö olulisemateks allikateks on Eesti Vabariigi pärimisseadus ning BGB viies osa pärimisõigus. Kirjandusallikatest on autor kasutanud eesti, inglise ning saksa keelset õiguskirjandust, sh erialaseid õpikuid, teadusartikleid, eesti kui ka saksa seaduste kommenteeritud väljaandeid, normatiivmaterjale jne. Saksa õiguse puhul on kasutatud BGB Müncheni kommentaare ja BeckOK kommentaare. Autor on kasutanud töös kohtupraktikat ning pärimisseaduste eelnõude seletuskirju. Kohtupraktika aitab mõista, pärimiskõlbmatuse esinemist praktikas ning seletuskirjad aitavad mõista seadusandja põhjendusi õigusnormi muutmiseks.

Magistritööd iseloomustavad märksõnad: pärimisõigus, pärimine, pärand, pärija

1. PÄRIMISKÕLBMATUSE OLEMUS JA EESMÄRK

1.1. Õigus pärandada ja pärida ning pärimisõiguse välistamise võimalustest üldiselt

Pärimisõigus on tagatud Eesti Vabariigi põhiseadusega¹⁷ (PS) § 32 lg 4. Lisaks on Riigikohus on leidnud, et PS § 32 lõige 4 kaitseb muuhulgas pärandaja vabadust oma vara temale meelepärastele isikutele pärandada.¹⁸ Pärimisõigus hõlmab peale pärandaja õiguse pärandada oma vara ka pärija õigust vara pärida. Pärija pärimisõiguse välistab testamendijärgse pärija suremine enne pärandi avanemist, pärandist loobumine, pärimiskõlbmatus või testamendiga pärandist ilma jätmise. Magistritöö autori hinnangul on testamendiga pärandist ilma jäämise puhul tegemist pärandaja vabalt väljendatud tahtega, pärimiskõlbmatuse puhul on tegemist õigusliku kaitsemehhanismiga õigusvastase teo toimepanemise tagajärjel, mis välistab konkreetse pärija pärimisõiguse.

PärS § 10 tulenevalt kui pärandaja ei ole jätnud kehtivat testamenti või pärimislepingut, päritakse seaduse järgi. Pärimisõiguses on eraõiguses kehtiva privaatautonomia väljenduseks testeerimisvabadus, mis on seotud ka eraomandi kaitsega¹⁹. Oma elu ajal on pärandaja enda vara omanik, pärijal tekib subjektiivne õigus pärandaja varale alles pärandi avanemisega ehk pärandaja surmaga. Väljavaade saada pärijaks ei ole õiguslikult kaitstud positsioon.²⁰

Testeerimisvabadus on vabadus omal paremal äranägemisel kalduda kõrvale seadusekohastest pärijate kindlaks määramise reeglitest, kujundada testamentaarsete korralduste sisu ja teha täiendavaid korraldusi surma puhuks ning valida viimse tahte avalduse liik ja kirjapandud viimse tahte avaldus ühepoolselt tühistada.²¹ Kui isik kuulub seadusjärgsete pärijate ringi, ei pruugi tal olla õigus saada pärandist kasu, sest testeerimisvabadusest tulenevalt võib pärandaja oma seadusjärgsed pärijad omal äranägemisel pärandist ilma jätta viimse tahte avaldusega. Kuid nii seadusjärgse, testamendijärgse või pärimislepingujärgse pärija võib pärandist ilma jääda pärimiskõlbmatuse tõttu.²²

Pärandist ilma jäetu ei saa pärijaks. Pärandist ilmajätmisele sarnane olukord esineb pärandist loobumisel ja pärimiskõlbmatuks tunnistamisel. Siis läheb pärand seaduse järgi isikule, kellel oleks õigus pärandile, kui pärandist loobuja, pärandist ilmajäetu või pärimiskõlbmatuks

¹⁷ Eesti Vabariigi põhiseadus. - RT I, 15.05.2015, 2.

¹⁸ RKTKo 3-2-1-73-04, p 17.

¹⁹ Mikk, T. Pärimisõigus, 2.täiendatud trükk. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2012, lk 39.

²⁰ Ibid, lk 13.

²¹ Ibid, lk 18.

²² Liin, U (2005), lk 177.

tunnistatud isik ei oleks olnud pärandi avanemise hetkel elus. Sundosast ilma jätmise ei puuduta pärandist loobumist, pärandaja võib isiku sundosast ilma jätta vaid PärS § 108 nimetatud tingimuste olemasolu korral.²³ Vastavalt PärS § 108 võib sundosast pärandaja testamendi või pärimislepinguga ilma jätta isiku, kes on pärandaja, tema abikaasa, registreeritud elukaaslase või pärandaja alaneja või üleneja sugulase või muu pärandajale eriliselt lähedase isiku vastu toime pannud kuriteo, või isiku, kes on tahtlikult ja oluliselt rikkunud oma seadusest tulenevat pärandaja ülalpidamise kohustust. Pärandaja peab väljendama sundosast ilmajätmise põhjuse. Sundosast ilma jätmise on kehtetu, kui pärandaja on märkimata jätnud ilmajätmise põhjuse või kui see ei vasta eelnimetatud tingimustele (PärS § 108 lg 2).

Teise isiku vara pärimiseks on vajalik pärimisvõime (PärS § 5 lg 2). Pärimisvõime on vajalik, et isik saaks pärida ning pärandaja vara läheks pärijale üle pärandaja surma korral. Ka annaku või sundosa pärimine eeldab pärimisvõimet. Seega kui isik ei ole pärimisvõimeline, ei saa ta ka olla pärimiskõlbmatu, sest pärimisvõime on igal õigusvõimelisel isikul (PärS § 5 lg 2) ning iga füüsiline isik on õigusvõimeline (TsÜS § 7 lg 1). Õigusvõime all tuleb mõista õiguslikult tagatud võimalust omada kõiki tsiviilõigusi ja kanda tsiviilkohustusi. Õigusvõime on tsiviilõiguse instituut, millel on tähendus kõigis eraõiguse valdkondades ning seda on täpsustatud, PärS § 5 on sätestatud pärimisvõime mõiste – see on võime pärida, seejuures on täpsustatud, et pärimisvõimeline on iga õigusvõimeline isik. Nii võib järeldada, et pärimise puhul väljendub õigusvõime pärimisvõime kaudu; mõlema instituudi olemus on sama, erinevus on vaid mahus.²⁴

Inimese surmaga lõppeb tema õigusvõime ja surnud isiku kohale astub teine õigussubjekt, kes saab pärast surma edasi kestvate õiguste ja kohustuste kandjaks.²⁵ Pärimisel tuleb pärijate kindlaksmääramisel lähtuda pärandi avanemise hetkest, PärS kohaselt on pärimisvõimeline vaid see inimene, kes on elus pärandaja surma hetkel (PärS § 5 lg 3).²⁶ Seega pärima õigustatud isikul peab olema õigusvõime pärandi avamise hetkel, kuid loetakse, et pärast pärandi avanemist elusalt sündinud laps, kes on eostatud enne pärandi avanemist on pärandi avanemise ajal ka pärimisvõimeline (PärS § 5 lg 4).

²³ Brox, H. Pärimisõigus. 19., ümbertöödatud trükk. Tallinn: Kirjastus Juura, 2003, vnr 272.

²⁴ Varul, P jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. § 7/3.2.1.(Uusen-Nacke, T; Varul, P). Tartu: Kirjastus Juura 2023.

Kõve, V. Järveklülg, I. TsMS II, § 368/3.1.1.a.Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. VI-X osa (§§ 306-474). Komm vlj. Tallinn: Juura 2017.

²⁵ Uusen-Nacke, T; Varul, TsÜSK § 7/3.5.

²⁶ Ibid, § 7/3.5.

Pärimisvõime olemasolust hoolimata ei saa pärimiskõlbmatu isik olla pärandaja pärija ning pärida tema vara, kelle suhtes ta on pärimiskõlbmatu. Pärimiskõlbmatu isik ei saa ka olla annakusaaja ega või saada pärandist mingit muud kasu.²⁷ Pärimiskõlbmatul isikul on olemas pärimisvõime, kuid tal ei ole pärija õigusi. Seadus ei tunne absoluutset pärimiskõlbmatust - pärimiskõlbmatu on isik vaid konkreetse pärandaja suhtes, kelle vastu ta on toime pannud PärS § 6 lg 1 p 1-5 sätestatud teo.²⁸

Seadusandja on leidnud, et pärija, kes paneb toime pärandaja suhtes järgnevalt nimetatud teod ei vääri pärida pärandaja vara: tahtlikult ja õigusvastaselt pärandaja surma põhjustamine või selle katse; tahtlikult ja õigusvastaselt pärandaja asetamine sellisesse olukorda, kus viimane ei saa kuni oma surmani viimse tahte avaldust teha või seda tühistada; sunni või pettusega viimse tahte avalduse tegemise takistamine või muutmise takistamine või sunni või pettusega viimse tahte avaldust tegema sundimine või tühistamine kui pärandajal ei olnud võimalik oma tegelikku viimset tahet väljendada; viimse tahte avalduse hävitamine või kõrvaldamine kui pärandajal ei olnud enam võimalik seda uuendada; viimse tahte avalduse või selle osa võltsimine (PärS § 6 lg 1 p 1-5). Lisaks sama paragrahvi lõikes kaks on toodud välja, et lapse seadusjärgseks pärijaks ei saa olla tema vanem, kellelt kohus on hooldusõiguse täielikult ära võtnud (PärS § 6 lg 2). Magistritöö autor leiab, et PärS § 6 lg 2 juhul ei ole vanem lapse suhtes pärimiskõlbmatu, vaid vanemal ei ole pärimisõigust lapse vara suhtes. Magistritöö autor leiab, et PärS § 6 lg 2 on vales kohas. PärS § 6 lg 2 peaks magistritöö autori hinnangul pärimisseaduses paiknema sarnaselt PärS § 16 lg 4 ja 5, mille kohaselt ei ole abikaasal ja registreeritud elukaaslasel pärimisõigust.

Muudel kui eelpool loetletud alustel pärimiskõlbmatust tekkida ei saa. Pärimiskõlbmatu isik saab pärida seadusjärgselt, testamendijärgselt või pärimislepingujärgselt teiste pärandajate pärandi, kelle vastu pärimiskõlbmatuse koosseisu kuuluvat tegu toime pannud ei ole²⁹. Sellest tulenevalt võib isik, kes on pärimiskõlbmatu oma isa pärandi suhtes, olla siiski oma hiljem surnud ema pärijaks, isegi kui viimase pärandvara peaks sisuliselt koosnema esimesena surnud abikaasa varast.³⁰

Kokkuvõtvalt võib öelda, et pärimisvõime on üks eeldus teise isiku vara pärimiseks ning pärimisvõime peab olemas olema pärandi avanemise hetkel, kuid isegi kui isikul on olemas

²⁷ Silvet, E; Mahhov, I. Kuidas pärida ja pärandada. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS 1997, lk 15.

²⁸ Liin, U. Pärimisõigus: Pärandamine – miks, kuidas ja milliseid korraldusi oma vara kohta surma puhuks teha? Pärimine – kellele ja kuidas läheb pärand üle peale pärandaja surma? Tallinn: Kirjastus Ilo 2005, lk 177.

²⁹ Ibid, lk 177.

³⁰ Burandt/Rojahn/Müller-Engels, BGB § 2339, vnr 7.

pärimisvõime pärandi avanemise hetkel, ei pruugi tal olla õigus konkreetse pärandaja vara pärida, näiteks viimse tahte avalduse või pärimiskõlbmatuse tõttu. Õiguslikud tagajärjed on samad pärandist loobumisel ning pärandist ilma jäämisel pärimiskõlbmatuse tõttu - kui pärima õigustatud isik on pärandist loobunud või pärimiskõlbmatu, on pärima õigustatud see isik, kes oleks pärinud siis kui pärandist loobunu või pärimiskõlbmatu isik oleks surnud enne pärandi avanemist (PärS § 7; PärS § 124). Pärimiskõlbmatust välistab pärija pärimisõiguse konkreetse pärandaja suhtes, kelle vastu ta on toime pannud PärS § 6 lg 1 p 1-5 sätestatud süüteo.

1.2. Pärimiskõlbmatuse eesmärk

1.2.1. Ühiskonnas aktsepteeritud moraalnormide kaitse

Pärimiskõlbmatuse normide analüüsimiseks ning tõlgendamiseks on esmalt vajalik mõista pärimiskõlbmatuse eesmärki. Eesti õiguskirjandusest leiame pärimiskõlbmatuse eesmärgi kohta järgnevaid seisukohti: Tiina Mikk on leidnud, et pärimiskõlbmatuse regulatsiooni eesmärk on välistada pärimisest pärija, kellel ühiskonnas aktsepteeritud eetikanormidest tulenevalt puudub moraalne õigustus pärida.³¹ Tallinna Ringkonnakohus on viidanud 23.09.2023 lahendis samale eesmärgile.³² Viidatud lahendis on esmakordselt ja ainsana kohus käsitlenud pärimiskõlbmatuse eesmärki. Ka Urve Liin on märkinud, et pärimiskõlbmatuse eesmärgiks on õiglusest lähtuvalt välistada võimalus pärandist osa saada sellisel isikul, kes seda oma jämeda väärkäitumisega ei vääri ja seda juhul, kui pärandaja ei ole enam võimeline ise tegema vastavat välistavat korraldust oma surma puhuks või kui ta ei saa teost teada.³³

Sarnaselt Eesti õiguskirjanduses nimetatule leiab Hans Brox saksa õiguse pinnalt, et kui pärija paneb pärandaja vastu toime raskeid süütegusid, siis nõuab õiglusest pärimisõiguse välistamist või piiramist. Tema sõnul võib seda paljudel juhtudel saavutada sellega, et pärandaja jätab teo toimepanija pärandist ilma, kuid see võimalus langeb ära, kui pärandaja ei ole enam suuteline tegema testamenti või ei saa teost teada. Seetõttu aitavad seadusest tulenevad reeglid pärimiskõlbmatuse kohta, mis kehtivad nii seadusjärgsel kui ka testamendijärgse pärimisel.³⁴ Samas, selle seisukoha vastu on K.Muscheler. Ta on välja toonud, et Saksa õiguses on pärimiskõlbmatust käsitlevate sätete normatiivne eesmärk vaieldav ning leiab, et selline käsitlus, kus pärimiskõlbmatust käsitlevate sätete eesmärgiks on kaitsta ühiskonna moraalset

³¹ Mikk, T. Pärimisõigus, 2.täiendatud trükk. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2012, lk 43.

³² TlnRnKo 2-21-9046, p 9.2.

³³ Liin, U (2005), lk 177.

³⁴ Brox, H, vnr 274.

õigusteadvust või õiglustunnet, on ebamäärane, sest seaduses sätestatud pärimiskõlbmatuse alused³⁵ on liiga tagasihoidlikud üldsuse õiglustunde jaoks.³⁶

Õiguskirjanduses on välja toodud, et oluline kriteerium seadusloomes on õigusnormide vastavus õigluse ja moraali nõuetele. Moraal kujutab endast ühiskonnas kujunenud õige käitumise põhimõtete süsteemi. Moraalne on käitumine, mis on leidnud inimese silmis isikliku tähenduse, põhinedes kõrgematel inimlikel väärtustel.³⁷ Magistritöö autor leiab, et ühiskonnas on aktsepteeritud, et ükski isik ei tohi kasu saada läbi kuriteo toime panemise (Common law õiguskirjanduses³⁸ *no offender should be allowed to benefit or enrich themselves by their criminal actions*). Magistritöö autori arvates võib eeldada, et keskmine mõistlik inimene ei soovi, et tema vara läheks pärijale viimase ebaseadusliku teo tagajärjel. Seda põhimõtet rakendades pärimisõiguses, ei peaks pärandaja vara pärima isik, kes on pärandaja suunas ebaseadusliku teo toime pannud.

Magistritöö autor leiab, et pärimiskõlbmatuse koosseis on seotud ühiskonna moraalnormidega, sest pärimiskõlbmatuse alused sisaldavad ebamoraalseid süütegusid, mille toime panemisel isik vara ei päri. Magistritöö autor leiab, et kogu ühiskonnale on oluline, et pärimiskõlbmatu teo toimepanija ei oleks pärandaja vara pärija kui pärandaja vastu on toime pandud ühiskonnas aktsepteeritud moraalnormide rikkumisi. Veelgi enam – magistritöö autori arvates saab öelda, et pärimiskõlbmatuse peaks tagama õiguskindlust ja õigusselgust, sest pärimise korra etteaimatavus (siinkohal pärimiskõlbmatuse koosseisus oleva süüteo toimepanemisel pärija pärimisõigusest ilma jätmise) pakub ühiskonnale usaldust ja rahu ning sellest tulenevalt kaitseb ka õigusriigi põhimõtteid.

Teiselt poolt, kui nõustuda K.Muscheler'i väitega, et pärimiskõlbmatuse ei taga ühiskonna õiglustunde kaitset, sest pärimiskõlbmatuse alused on liiga tagasihoidlikud, tekib küsimus kas rohkemate pärimiskõlbmatuse aluste olemasolul võib see seda eesmärki täita. Magistritöö autor leiab, et kui aluseid oleks rohkem siis on võimalik, et tekib olukord, kus seadusandja ei suuda ette näha kõiki võimalikke olukordi. Lisaks leiab magistritöö autor, et pärimiskõlbmatuse koosseis tuleb harva kasutusele ning aluseid ei pea palju olema praktilise vajaduse puudumise tõttu. Ka saksa õiguskirjanduses on välja toodud, et pärimiskõlbmatuse alustes ei ole oodata

³⁵ Vt lähemalt pärimiskõlbmatuse alustest ptk 2.

³⁶ Muscheler, Prof. Dr. K. Grundlagen der Erbenwürdigkeit. ZEV 2009, vnr 60.

³⁷ Sootak, J. Õigus igaühele. Teejuht Eesti õigusesse ja õigusteadusesse. Tallinn: Kirjastus Juura 2017, lk 24-25.

³⁸ Sherman, J G. "Mercy Killing and the Right to Inherit." *University of Cincinnati Law Review*, vol. 61, no. 3, 1993, pp. 803-876. *HeinOnline*, Arvutivõrgus: <https://heinonline-org.ezproxy.utlib.ut.ee/HOL/P?h=hein.journals/ucinlr61&i=822>, lk 805-806 (17.04.2024).

muudatusi nii seadusandluses kui ka kohtupraktika muutmise kaudu, sealne õiguspraktika on rakendanud pärimiskõlbmatuse normide erandlikku iseloomu. Saksamaal on üksikute nõustamiskogemuste põhjal leitud, et pärimiskõlbmatuse aluseid peetakse liiga kitsaks. Empiirilised ning muud teaduslikud uuringud selle kohta siiski puuduvad.³⁹

Teiseks tekib küsimus, kui pärimiskõlbmatuse alused hõlmaksid tänapäeva ühiskonnas aset leidvaid ebamoraalseid süütegusid, täidaks see ühiskonna õiglustunde kaitset. Nt tänapäeval kaitstakse inimeste vaimset tervist aina rohkem, seega võiks magistritöö autori hinnangul üheks pärimiskõlbmatuse aluseks olla pärandajale raske vaimse kannatuse tekitamine. Samas, sellist pärimiskõlbmatuse alust on väga keeruline hinnata ja ka tõendada, sest see oleneb väga subjektiivsetest asjaoludest. Näiteks on subjektiivne erinevate isikute puhul see, mis on raske vaimne kannatus ja millised teod tekitavad raske vaimse kannatuse. Lisaks, on testaatoril võimalus see isik testamendiga pärandist ilma jätta, kes on pärandajale tekitanud raske vaimse kannatuse ehk võimalus kasutada testeerimisvabadust ning seetõttu ei ole pärimiskõlbmatuse instituut vajalik.

Magistritöö autor leiab, et hoolimata sellest, et alused on kitsad, takistab hetkel kehtiv pärimiskõlbmatuse koosseis pärijate kasu saamist pärandaja pärandi arvelt pärandaja suunas PärS § 6 lg 1 p 1-5 sätestatud tegude toime panemisel. Samas, Muscheler on vastu seisukohale, et pärimiskõlbmatuse eesmärgiks võib pidada ühiskonna õiglustundest lähtudes tulevase pärija takistamist pärandi ülemineku protsessi kiirendamises. Ta leiab, et see jätab tähelepanuta asjaolu, et nt pärandaja õigusvastane ja tahtlik surma tekitamine toob kaasa pärimiskõlbmatuse, isegi kui tapja eesmärgiks ei olnud pärimise esile kutsumine. Lisaks, tema sõnul selline seisukoht ei selgita, miks seadusandja otsustas vaid ja just nende aluste kasuks ja miks ta lükkas tagasi muud varasemate või välismaiste õigussüsteemide pärimiskõlbmatuse alused. Näiteks pärandaja tapmine hooletusest, pärandaja vara tahtlik kahjustamine, pärandaja laimamine, ülalpidamise- või abistamiskohustuste rikkumine, pärandaja laste, vanemate või abikaasa au, tervise ja vara tahtlik kahjustamine jms. Muscheler leiab, et vastuoluline on olukord, kus isik, kes võltsib pärandaja testamenti ei vääri pärandaja vara pärida, kuid isik, kes tahtlikult pärandaja tervist raskelt kahjustab või kes pärandajat laimab, on pärijaks.⁴⁰

Magistritöö autor nõustub Muscheler'iga selles osas, et ühiskonna õiglustunde kaitse või ühiskonnas aktsepteeritud moraalnormide kaitse ei ole ainsaks pärimiskõlbmatuse eesmärgiks,

³⁹ Jesgarzewski.T/Hermann. R: Erbunwürdigkeit des Ehegatten. NZFam 2019, 663, lk 6-7.

⁴⁰ Muscheler, Prof. Dr. K. Grundlagen der Erbunwürdigkeit. ZEV 2009, vnr 58.

sest see ei selgita miks just nende pärimiskõlbmatuse aluste kasuks on otsustatud. Kuid magistritöö autor leiab, et oluline ei ole, mis motiivil isik pärimiskõlbmatuse koosseisus oleva teo toime on pannud, sest kui isik paneb toime pärandaja suunas ebaseadusliku teo nt tapab pärandaja, siis ühiskonnas aktsepteeritud moraalinormidest tingivalt ei tohiks isik kasu saada pärandaja pärandi arvelt.

Helms leiab, et ka saksa õiguses kehtiva pärimiskõlbmatuse koosseisu eesmärk ei ole kaitsta ühiskonna õiglustunnet, pärandaja soovid ei kuulu „üldsuse arvamuse“ või ka „õiglustunde“ alla, sest oluline ei ole üldine ühiskonnas valitsev arusaam, millal tuleks pärija pärimisõigusest ilma jätta, vaid ainult pärandaja arusaam.⁴¹ Teatud tegude puhul eeldatakse, et pärandaja soov on, et kõlbmatu teo toimepannud pärija jäetakse pärandist ilma.⁴² Seetõttu on Saksa seadusandja eeldanud, et pärandaja hüpoteetiline kavatsus pärimiskõlbmatuse koosseisus sätestatud teo toimepanemisel on teo toimepanija pärandist ilma jätmise. Seisukohta, et oluline on vaid pärandaja arusaam, toetab ka Saksa õiguses olev andestamise võimalus. BGB § 2340 lg 1 kohaselt pannakse pärimiskõlbmatust maksma pärandi saamise vaidlustamisega. BGB § 2342 lg 1 kohaselt toimub vaidlustamine vaidlustamishagi esitamise teel. BGB §2343 kohaselt on vaidlustamine välistatud, kui pärandaja on pärimiskõlbmatule isikule andestanud.⁴³ Andestamine annab testaatorile võimaluse otsustada, et pärimiskõlbmatu isik siiski pärib tema vara.⁴⁴

Magistritöö autor nõustub, et testaatoritele on oluline pärimiskõlbmatuse koosseis, sest teadmine, et juhul kui seadusjärgne pärija või testamendijärgne pärija paneb toime nende suhtes pärimiskõlbmatuse koosseisus oleva teo, ei ole nad tema õigusjärglaseks, pakub usaldust ja rahu. Kuid tegelikkuses pärimiskõlbmatuse instituudi toime avaldub pärandaja pärandi avanemisel ehk kui pärimiskõlbmatuse normid kasutusele tulevad, on pärandaja selleks hetkeks siit ilmast lahkunud. Seega on veel olulisem pärimiskõlbmatuse koosseis pärimiskõlbmatu isiku asemel või kõrval päriivatele pärijatele, sest nende pärimisõiguslik positsioon võib tänu sellele muutuda. Pärimiskõlbmatu isiku asemel või kõrval päriivatele isikutel on isiklik huvi – sellest kas pärimiskõlbmatu isik pärib või mitte oleneb nende pärimisõigus või pärandiosa suurus. Lisaks, seadusjärgseteks pärijateks on eelkõige pärandaja sugulased või kui testaator on teinud testamendi – jäetakse tavapäraselt kõige lähedasematele isikutele oma vara. Seetõttu magistritöö autori hinnangul pärimiskõlbmatu isiku asemel pärib isik soovib, et pärandaja ehk

⁴¹ MüKoBGB/Helms, BGB § 2339, vnr 1-4.

⁴² Akad. Rat Dr. Benedikt Strobel. Der Ausschluss von der Erbfolge JuS 2016, lk 5.

⁴³ Vt andestamise kohta lähemalt ptk 3.1.2.

⁴⁴ MüKoBGB/Helms, BGB § 2339, vnr 1-4.

lähedase inimese vara ei päriks vääritu isik, kes on julma teo pärandaja suhtes toime pannud. Võimalik, et pärandaja on oma elu kaotanud pärimiskõlbmatu isiku teo tagajärjel ning kui pärimiskõlbmatu isik saaks läbi sellise toimepandud teo tõttu rikastuda pärandaja vara arvelt, on selline olukord vastuolus keskmise mõistliku inimese õiglustundega. Sellest tulenevalt on pärimiskõlbmatuse koosseis oluline kogu ühiskonnale, sh pärijatele ja pärandajatele.

Magistritöö autori hinnangul Eesti õiguskirjanduses pärimiskõlbmatuse eesmärk avatud ebapiisavalt, sidudes pärimiskõlbmatuse instituudi eesmärgi vaid ühiskonnas valitsevate moraalinormidega, kuid jättes analüüsimate muud võimalikud pärimiskõlbmatuse eesmärgid. Näiteks saksa õiguskirjanduses on pärimiskõlbmatuse eesmärgi sõnastamisel tekkinud arutelu selle üle, kas pärimiskõlbmatuse eesmärgiks saab pidada mh pärandaja testeermisvabaduse kaitset.⁴⁵

1.2.2. Testeerimisvabaduse kaitse

E. Silvet on välja toonud, et 1997.a pärimisseaduse eelnõu koostajad olid arvamusel, et pärimiskõlbmatuse peaks põhjustama ainult isiku sellised teod, mis teevad pärandajal võimatuks oma viimse tahte avaldust teha või muuta.⁴⁶ Magistritöö autor leiab, et see seisukoht selgitab, miks pärimiskõlbmatuse alusteks on sellised pärandaja vastu suunatud teod nagu nt pärandaja surma põhjustamine või testamendi võltsimine. Vajalik on seadusest tulenev kaitse, sest pärandaja ei saa peale selliste tegude toime panemist enam oma testeermisvabadust kasutada või seab pärimiskõlbmatu isiku tegu ohtu pärandaja tegeliku viimse tahte välja selgitamise peale viimase surma.

Testeerimisvabaduse kaitse kui pärimiskõlbmatuse koosseisu eesmärk selgitab ka magistritöö autori hinnangul miks seadusandja on jätnud pärandaja suhtes muude moraalsete rikkumiste, mis ei ole PärS § 6 hõlmatud, nt raskete vaimsete kannatuste tekitamine välja pärimiskõlbmatuse koosseisust. Sellisel juhul on pärandajal võimalus isik testamendiga pärandist ilma jätta ehk kasutada enda testeermisvabadust ning pärimiskõlbmatuse instituut ei ole vajalik. Kuid magistritöö autori hinnangul ei saa täielikult Eesti õiguses tugineda pärimiskõlbmatuse instituudi eesmärgile kui pärandaja testeermisvabaduse kaitsele, sest sellisel juhul kui mõni testaator siiski sooviks, et pärimiskõlbmatuse koosseisus oleva teo toime pannud isik oleks pärija, piirab pärimiskõlbmatuse instituut testeermisvabadust. Pärandaja tahe

⁴⁵ Muscheler, Prof. Dr. K. Grundlagen der Erbenwürdigkeit. ZEV 2009, vnr 60.

⁴⁶ Silvet, E. Pärimisseaduse eelnõu põhijoontest. Juridica 1995/7, lk 282-288, loetud veebiväljaandes.

võib olla vastupidine sellele, mis PärS § 6 sätestab. Võimalik on, et pärandaja soovib, et pärimiskõlbmatu isik oleks tema vara pärija. Isegi kui pärandaja märgiks enda testamenti, et soovib, et pärimiskõlbmatu teo toimepanija siiski päriks tema vara oleks see seadusevastane ning pärimiskõlbmatu pärija ei päriks pärandaja vara Eesti õiguse kohaselt. Pärimiskõlbmatu piirab pärija õigust pärida ning on ka piiranguks pärandaja testeermisvabadusele. Seadusandja ei ole ilmselt pidanud silmas pärimiskõlbmatuse eesmärgiks piirata pärandaja testeermisvabadust, vaid viimast kaitsta, kuid pärimiskõlbmatuse normid piiravad pärandaja testeermisvabadust, sest kui testamendijärgne pärija näiteks tapab pärandaja, ei päri pärandaja vara tema viimse tahte avalduses soovitud pärija.

Eelnevalt on magistritöö autor välja toonud, et saksa õiguses on sellise olukorra vältimiseks andestamine (BGB § 2343), sarnast sätet Eesti õiguses ei leidu. Seega magistritöö autor leiab, et pärimiskõlbmatuse instituudi puhul peab seadus tasakaalustama kahte vastandlikku õigust: ühelt poolt pärija põhiõigust pärida ja teiselt poolt pärandaja testeermisvabadust, mis võimaldab pärandajal võimalust valida, kellele, mis ulatuses ja millistel tingimustel ta oma vara jätab peale tema surma.

BeckOK kommentaarides on välja toodud, et Saksa õiguses on pärimiskõlbmatuse normatiivne eesmärk kaitsta pärandaja oletavat või tegelikku tahet.⁴⁷ Pärimiskõlbmatuse normidel on sellest tingituna ennetav funktsioon - vältida pärimiskõlbmatu isiku tegude tagajärjel pärijate kõrvale kaldumist pärandaja tegelikust tahtest või seadusjärgsest pärimisest. Osaliselt peetakse seega saksa õiguses pärimiskõlbmatuse sätete eesmärgiks tagada, et pärandaja tegelikku tahet ei varjata pärijate väärtegevusega.⁴⁸ Magistritöö autor leiab, et Saksa õiguses on pärandaja testeermisvabadust vähem piiratud pärimiskõlbmatuse koosseisuga võrreldes Eesti õigusega, sest Saksamaal on pärandajale jäetud otsustusruum. Võrreldes Eestiga kuulub Saksamaa pärimiskõlbmatuse koosseisu andestamise võimalus ehk pärandajal on õigus otsustada, et isik, kes on kõlbmatu teo toime pannud pärandaja suhtes siiski pärib pärandaja vara.

Müncheni kommentaarides on välja toodud, et pärimiskõlbmatuse eesmärgiks ei saa olla testeermisvabaduse kaitse, kuna üheks pärimiskõlbmatuse aluseks on pärandaja tapmine või tapmiskatse, ning see on seotud pärandaja elu ja tervise ründamisega mitte testeermisvabaduse kaitsega.⁴⁹ Muscheler leiab, et tapmiskatse ei mõjuta testamendi tegemise vabadust. Pärandaja tapmine ei pea seotud olema motiiviga pärida pärandaja vara, samuti ei pea pärandaja

⁴⁷ BeckOK BGB/Müller-Christmann BGB § 2339, vnr 3.

⁴⁸ Ibid, vnr 5.

⁴⁹ MüKoBGB/Helms, BGB § 2339, vnr 1-4.

testamendi teinud olema ega pärija teda selles takistanud olema. Muscheler on välja toonud, et tapmise ja tapmiskatse kui pärimiskõlbmatuse aluse eesmärgiks põhjendatakse saksa õiguskirjanduses seda, et verine käsi ei päri (saksa keeles *blutige hand nimmt kein erbe*). Ülejäänud pärimiskõlbmatuste alused kaitsevad pärandaja testeerimisvabadust Muscheler'i arvates.⁵⁰ Tapmine ja tapmiskatse on suunatud testeerimisvabaduse kandja eksistentsi kaitsele, teised pärimiskõlbmatuse koosseisus olevad süüteod on suunatud testeerimisvabaduse teostamise kaitsele.⁵¹ Magistritöö autor leiab, et ka Eesti õiguses PärS § 6 lg 1 p 1 eesmärk ei ole kaitsta pärandaja testeerimisvabadust, vaid pärandaja kui testeerimisvabaduse kandja eksistentsi, ülejäänud pärimiskõlbmatuse alused kaitsevad pärandaja testeerimisvabadust Eesti õiguses. Eeltoodust järeldeb magistritöö autor, et erinevate pärimiskõlbmatuse aluste puhul võib pärimiskõlbmatuse eesmärk olla erinev ehk pärimiskõlbmatuse eesmärk on erinev pärimiskõlbmatuse alustest. Ka Muscheler on selle kinnituseks välja toonud, et pärimiskõlbmatuse alustes sisalduvad süüteod ei põhine ühtsel põhiideel.⁵² Lisaks ei saa täielikult tugineda pärimiskõlbmatuse eesmärgile kui testeerimisvabaduse kaitsele siis, kui pärandaja testamenti teinud ei ole ja pärimine toimub seadusjärgselt.

1.2.3. Pärimiskõlbmatuse koosseisus oleva teo toimepanija karistamine

Saksa õiguskirjanduses rõhutatakse pärimiskõlbmatuse sätete karistuslikku iseloomu.⁵³ Magistritöö autoril tõstatub küsimus kas pärimiskõlbmatuse eesmärk võiks olla ka pärimiskõlbmatuse koosseisus oleva teo toime pannud pärija karistamine, sest pärimiskõlbmatuse korral jääb pärija pärandist ilma. Jaan Sootak on öelnud, et kui isik on toime pannud hukkamõistva, etteheidetava teo, siis tuleb teda selle eest karistada.⁵⁴ Lisaks on õiguskirjanduses leitud, et karistus on õigustatud üksnes selle tõttu, et see on vajalik õiguskorra kui inimeste ühiskonnas koos elamise põhitingimuse alalhoidmiseks ning karistus on vajalik ka selleks, et rahuldada ühiskonna vajadust õigluse järele ning võimaldada kurjategijal ennast karistuse kandmisega süüst vabastada.⁵⁵ Karistusseadustik⁵⁶ (KarS) ei määratle karistuse mõistet vaid annab kriminaalkaristuse loetelu. Vastavalt KarS § 44-46-le on rakendatavaks põhikaristuseks süüteo eest rahaline karistus, vangistus ja juriidilise isiku sundlõpetamine.

⁵⁰ Muscheler, Prof. Dr. K. Grundlagen der Erbwürdigkeit. ZEV 2009, vnr 60.

⁵¹ Ibid, vnr 61.

⁵² Ibid, vnr 60.

⁵³ BeckOK BGB/Müller-Christmann BGB § 2339, vnr 28.

⁵⁴ Sootak, J Karistusõiguse alused. Tallinn: Kirjastus Juura 2003, lk 12.

⁵⁵ Kaugia, S, Õiguse sotsiaalsest olemusest ja toimest ühiskonnas. Artiklite kogumik. Avatar Holding OÜ 2009, lk 13.

⁵⁶ Karistusseadustik.- RT I, 06.07.2023, 40.

Pärimiskõlbmatuse koosseisus oleva süüteo toimepanemisele ei järgne KarS § 44-46 nimetatud karistus, vaid pärimisõiguseta jätmise, seega ei ole pärimiskõlbmatuse karistusõiguslik sanktsioon.

Sellest hoolimata on magistritöö autori hinnangul pärimiskõlbmatuse instituudil karistuslik iseloom. Magistritöö autor on seisukohal, et pärimiskõlbmatusel on kuritegude ennetamise funktsioon – kuna seaduses on sätestatud teatud tegude toime panemise puhul pärijate pärimisõiguse välistamine, aitab pärimiskõlbmatuse koosseis magistritöö autori hinnangul kaasa vähem selliste tegude toimepanemist võrreldes olukorraga kui seaduses ei oleks pärimiskõlbmatuse koosseisu. Ehk pärimiskõlbmatuse koosseis aitab kaasa PärS § 6 lg 1-5 sätestatud süütegude ennetamisele, sest pärimiskõlbmatuse koosseisus toime pannud süüteo tagajärjel kaotab isik õiguse pärida ning sellest tulenevalt võivad pärijad hoiduda pärimiskõlbmatuse koosseisus sätestatud süütegude toimepanemist, vältides oma pärimisõigusest ilma jäämist. Oma olemuselt sarnaneb see karistusõiguses oleva üldpreventiivse teooriaga, mis tähendab karistusega ähvardamist, hoides isikuid eemale süütegude toimepanemisest.⁵⁷

Muscheler on toonud välja, et saksa õiguse pinnalt ei peaks pärimiskõlbmatust vaatlema selle karistusliku iseloomu kohaselt ning ka pärandaja poolt pärimiskõlbmatule isikule andestamist ei saa seletada sellisest vaatenurgast. Muscheler'i arvates peaks pärimiskõlbmatust vaatlema kui asjaosalistele kahju hüvitamist, et vältida võimalikku ebaproportsionaalsust süüteo ja sanktsiooni vahel.⁵⁸ Lisaks, Müncheni kommentaarides on välja toodud, et pärimiskõlbmatuse ei sõltu süüteo raskusastmest ning pärimiskõlbmatuse puhul ei ole tegemist tsiviilõigusliku karistusega.⁵⁹ Samas, Saksa õiguskirjanduses on ka vastupidiselt leitud, et pärimiskõlbmatuse on pärimisõiguslik erisanktsioon kõige raskemate tahtlikult toime pandud süütegude puhul, mille puhul on talumatu, kui kannatanu pärandvara läheb teo toimepanijale üle ning seetõttu pärimisõiguse äravõtmine kujutab endast tsiviilõiguslikku sanktsiooni, hoolimata pärimiskõlbmatuse karistusõiguslikust iseloomust.⁶⁰ Magistritöö autor nõustub, et pärimiskõlbmatuse aluseid süüteo raskuse järgi ei saa liigitada, sest alused on erinevad, nt üheks aluseks on viimse tahte avalduse võltsimine, teiseks pärandaja surma põhjustamine.

⁵⁷ Sootak, J. Karistusõiguse üldosa. Tallinn: Kirjastus Juura 2010, lk 44.

⁵⁸ Muscheler, Prof. Dr. K. Grundlagen der Erbenwürdigkeit. ZEV 2009, vnr 60.

⁵⁹ MüKoBGB/Helms, BGB § 2339, vnr 27.

⁶⁰ De Leve, Dr. H. Erbenwürdig durch Sterbehilfe? – § 2339 BGB im Praxistest. ZEV 2015, vnr 683.

Jaan Sootak on toonud välja, et sanktsioonid on omased kõikidele õigusharudele, karistusõiguslikud sanktsioonid on neist kõige intensiivsemalt isiku põhiõigusi riivavad. Tsiviil- ja haldusõiguses sisaldub nendele omaste tüüpiliste õigusjärelmite kõrval ka selliseid, mis kannavad nii palju karistuslikku laadi, et neid võiks pidada karistuseks ehk karistusõiguslikeks sanktsioonideks. Siin tuleb aga eristada selliseid sanktsioone, mille kutsub küll esile karistusõiguslikult relevantne tegu, kuid mis toob kaasa karistusõigusvälise sanktsiooni. Kuriteole võib järgneda ka tsiviilõiguslik sanktsioon, ning sellised sanktsioonid ei kuulu karistusõiguslike hulka. Erinevate õigusharude sanktsioonid võivad kumuleeruda, kuid teatud juhtudel on see välistatud. Nt KarS § 3 välistab isiku üheaegse karistamise kuriteo ja väärteo eest.⁶¹

Pärimiskõlbmatuse puhul on Eesti õiguses magistritöö autori hinnangul tegemist pärimisõigusliku sanktsiooniga, sest pärija jäetakse ilma oma pärimisõigusest pärandaja suhtes toime pandud teo tõttu, seega pärimiskõlbmatuse eesmärgiks on ühelt poolt pärijat pärimisõiguslikult karistada. Magistritöö autor toob põhjenduseks järgneva: nii nagu karistusõiguse omasetele sanktsioonidele hõlmab ka pärimiskõlbmatuse instituut õigushüvede kaitset, täpsemalt isikute testeerimisvabaduse teostamise ja inimese elu ehk testeerimisvabaduse eksistentsi kaitset. Teiseks, pärimiskõlbmatuse instituut hõlmab õiguskorra kaitset, sarnaselt karistusõigusliku sanktsioonile, kaitseb pärimiskõlbmatuse õiguskorda ja ühiskonna põhiväärtusi kahel viisil: repressiivselt ehk tehtud ülekohtu eest tasudes ehk kätte makstes ning preventiivselt ehk uut ülekohtu ära hoides. Lisaks, õiguskorra kaitseks on nagu karistusõiguselegi omane sekkumine ehk interventsioon ning sanktsiooni kasutamine on sekkumise vahend.⁶² Seega magistritöö autori hinnangul on pärimiskõlbmatuse puhul tegemist pärimiskõlbmatuse koosseisus oleva teo toime pannud isiku karistamisega, jättes ta ilma pärandaja pärandist.

1.2.4. Testamendiga pärandist ilma jätmise, sundosast ilma jätmise ja testamendi vaidlustamise täiendus

Helms on märkinud, et saksa õiguse pinnalt on pärimiskõlbmatuse instituudi tegelikuks eesmärgiks BGB § 1938 (testamendiga pärandist ilmajätmine), §-d 2333 jj (sundosast ilmajätmine) ja § 2078 jj (testamendi vaidlustamine) täiendamine, sest eelnimetatud normide rikkumise korral on pärandaja tahe suunatud puudutatud isiku pärandist ilma jätmisele. Mitte

⁶¹ Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Kirjastus Juura 2007. lk 17-18.

⁶² Sootak, J. Karistusõiguse alused. Tallinn: Kirjastus Juura 2023. Lk 17-19.

ainult BGB §-d 2339 jj (pärimiskõlbmatuse), vaid ka § 1938 (testamendiga pärandist ilmajätmine), §-d 2333 jj (sundosast ilmajätmine) täidavad testaatori tegelikku või oletatavat tahtet. BGB § 2078 jj ei ole piisavad, kui asjaomane isik on ka seadusjärgseks pärijaks. Niivõrd, kui võrd BGB §-d 2333 ja 2339 on sarnased, aitab pärimiskõlbmatuse vältida BGB § 2333 jj möödahiilimist, sest sundosast ilmajätmine ei ole võimalik, kui pärandajat takistab pärimiskõlbmatu isik või kui pärandaja ei tea pärimiskõlbmatu isiku poolt toime pandud õigusrikkumisest.

Sundosa ära võtmisega on tegemist pärandaja tegeliku väljendatud tahte realiseerimisega. Pärimiskõlbmatuse korral hinnatakse pärandaja hüpoteetilist tahtet. Seetõttu on praktiline vajadus tagada pärimisõigusest ilma jätmine pärast testaatori surma. Kui aga pärandaja on piisavalt kaitstud BGB §-dega 1938, 2333 jj siis isegi raske üleastumise korral pole tegelikult põhjust vaidlustada pärimiskõlbmatuse tõttu pärandit või sundosa. Pärimiskõlbmatuse eesmärk on seega täiendada BGB § 1938, 2333 jj ja 2078 jj, millega eeldatakse, et §-s 2339 nimetatud üleastumise korral on pärandaja tahte suunatud süüteo toimepannud isiku pärimisest ilma jätmisele.⁶³

MüKo kommentaarides on välja toodud, et üldise arvamuse kohaselt ei tohi pärimiskõlbmatuse alused olla ulatuslikult tõlgendavad ning kohaldub analoogia keeld. Lisatud on, et pärimiskõlbmatuse eesmärgi kui BGB §-de 1938, 2333 jj ja 2078 jj täiendus ei võimalda tekitada uusi pärimiskõlbmatuse aluseid ning ka normi eesmärgist tuleneb, et üldist pärimiskõlbmatust ei ole, vaid on suhteline pärimiskõlbmatuse ehk konkreetse pärandaja suhtes.⁶⁴

Magistritöö autori hinnangul on Eesti õiguses testamendiga pärandist ilmajätmine (PärS § 39), testamendi vaidlustamise hagi (PärS § 88 lg 7) ja sundosast ilmajätmine (PärS § 108) eesmärkideks kaitsta pärandaja vabadust koostada viimse tahte avaldus enda äranägemise järgi ehk testeerimisvabaduse kaitse. Sundosaõigus on olemuslikult vastuolus pärandaja tahtega ja piirab tema enesemääramisõigust viimse tahte kujundamisel.⁶⁵ Sundosast võib pärandaja testamendi või pärimislepinguga ilma jätta isiku, kes on pärandaja, tema abikaasa, registreeritud elukaaslase või pärandaja alaneja või üleneja sugulase või muu pärandajale eriliselt lähedase isiku vastu toime pannud kuriteo, või isiku, kes on tahtlikult ja oluliselt rikkunud oma seadusest tulenevat pärandaja ülalpidamise kohustust. Pärandaja peab väljendama sundosast ilmajätmine

⁶³ MüKoBGB/Helms, BGB § 2339, vnr 1-4.

⁶⁴ Ibid, § 2339 vnr 7-9.

⁶⁵ Mikk, T, lk 142.

põhjuse. Sundosast ilma jätmise on kehtetu, kui pärandaja on märkimata jätnud ilmajätmise põhjuse või kui see ei vasta eelnimetatud tingimustele (PärS § 108).

Pärimiskõlbmatuse ja sundosast ilma jäämise eeldused on sarnased selles osas, et pärandaja suhtes peab olema toime pandud tahtlik ja õigusvastane tegu. Kuid kui pärimiskõlbmatuse puhul on sätestatud ammendav loetelu tegudest, mille korral on isik pärimiskõlbmatu, siis sundosast ilma jätmise puhul on aluseks kas kuriteo toimepanemine või tahtlikult ja oluliselt oma seadusest tuleneva pärandaja ülalpidamise kohustuse rikkumine. Lisaks, pärimiskõlbmatuse puhul on pärija pärimiskõlbmatu kui ta on pärandaja vastu toime pannud teo, sundosast ilma jätmise puhul on isikute ring laiem, kelle suhtes tegu võidi toime panna - pärandaja, tema abikaasa, registreeritud elukaaslane või pärandaja alaneja või üleneja sugulase või muu pärandajale eriliselt lähedane isik ning lisaks isik, kes on tahtlikult ja oluliselt rikkunud oma seadusest tulenevat pärandaja ülalpidamise kohustust.

PärS § 6 lg 3 on sätestatud, et pärimiskõlbmatuse sätteid kohaldatakse ka annakusaajate ja teiste isikute suhtes, kellel on õigus saada pärandist mingit kasu. Seega tekib küsimus, kas sundosa nõuet saab esitada pärimiskõlbmatu isik. Saksa õiguses on sarnane säte sätestatud BGB § 2345 lg 2, mille kohaselt ei saa sundosa nõuet esitada, kui sundosa saamiseks õigustatu on süüdi pärimiskõlbmatuse koosseisu kuuluvas teos. Magistritöö autor leiab, et sarnaselt saksa õigusele kui isik on pärimiskõlbmatu siis ei saa ta ka sundosa nõuet esitada vastavalt PärS § 6 lg 2, sest sundosa saajal on õigus pärandist saada kasu (sundosa). Sellele, et pärimiskõlbmatuse eesmärgiks on PärS § 108 täiendamine viitab lisaks kahe instituudi eelduste erinevusele ka see, et pärimiskõlbmatu isik ei saa nõuda sundosa.

Testamendi vaidlustamine on sätestatud PärS § 88 lg 7, selle kohaselt kui testamendi tegemisel esines asjaolu, mis annab vastavalt tsiviilseadustiku üldosa seadusele aluse testamendi tühistamiseks, võib pärast pärandaja surma testamendi tühistada ka isik, kes oleks õigustatud pärima testamendi või selle osa kehtetuse korral. Testamendi tühistamiseks tuleb esitada hagi kohtusse. Testamendi tühistamise hagi võib esitada kohtusse ühe aasta jooksul tühistamise aluseks olevast asjaolust teadasaamisest arvates, kuid mitte hiljem kui 30 aasta möödumisel pärandi avanemisest arvates. Tulenevalt kohtupraktikast on testamendi vaidlustamise hagi alternatiivseks hagi pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi kõrval PärS § 6 lg 1 p 3 puhul ehk kui mõlema õiguskaitsevahendi (pärimiskõlbmatuse ja testamendi vaidlustamise) eeldused on täidetud, võib vaidlustamisõiguslik isik valida nende kahe vahel või vaidlustada kõigepealt

testamenti või pärimislepingut ja seejärel esitada täiendavalt hagi pärimiskõlbmatuks tunnistamiseks.⁶⁶

Hans Brox on välja toonud, et testamendi vaidlustamine ei käsitle kõiki pärimisõiguslike käsutuste tühistamise juhte, eelkõige kõrvaldab vaidlustamine üksnes puudulikud pärimisõiguslikud käsutused, kuid ei puuduta seejuures pärimiskõlbmatu isiku kui seadusjärgse pärija positsiooni.⁶⁷ Magistritöö autori hinnangul on pärimiskõlbmatuse, testamendiga pärandist ilma jätmise, sundosast ilma jäämise ja testamendi vaidlustamine normid üksteisele täienduseks Eesti õiguses, sest nelja instituudi eeldused on erinevad, kuid eesmärk on sarnane. Kõik neli instituuti kaitsevad pärandaja testeermisvabadust. Lisaks, täiendavad eelnimetatud regulatsioonid üksteist, sest kui isik on pärimiskõlbmatu ei ole tal õigus ka sundosa nõuet esitada ning testamendi vaidlustamise hagi ja pärimiskõlbmatuse hagi on omavahel alternatiivhagid.

Samas, Muscheler ei nõustu seisukohaga, et pärimiskõlbmatuse eesmärgiks on täiendada testamendi vaidlustamise ja sundosaõiguse sätteid, et vältida pärimiskõlbmatu isiku teo tõttu pärandaja tegeliku tahte väljendamata jätmist või ebausaldusväärse väljenduse leidmist, sest tapmise ja tapmiskatse korral ei ole pärandaja viimse tahte avalduses sisalduv pärandaja soov ebausaldusväärseks. Lisaks leiab ta, et keskmise pärandaja eeldatav tahe on tõenäoliselt suunatud ka selle isiku pärandist ilmajätmisele, kes nt tema tervist, au või vara tahtlikult ja raskelt kahjustab.⁶⁸ Kõige õigem on Muscheler'i arvates pärimiskõlbmatuse eesmärki mõista selle õiguslikke tagajärgi silmas pidades – igaüks, kes rikub pärandaja kui testeermisvabaduse kandja väarikust, muutub pärimiskõlbmatuks. Tapmine ja tapmiskatse on suunatud testeermisvabaduse kandja eksistentsi kaitsele, teised pärimiskõlbmatuse koosseisus olevad süüteod on suunatud testeermisvabaduse teostamise kaitsele.⁶⁹

Kokkuvõtteks on magistritöö autori hinnangul pärimiskõlbmatuse instituudil Eesti pärimisõiguses mitu erinevat eesmärki, sest pärimiskõlbmatuse alused on eri liiki. Esiteks, on pärimiskõlbmatuse institutsioon seotud ühiskonnas aktsepteeritud moraalinormidega, sest iga keskmise mõistliku inimese moraalitunne ütleb, et keegi ei tohiks kasu saada läbi kuriteo toimepanemise. Pärimisõiguse pinnalt välistab pärimiskõlbmatuse koosseis isikute kasusaamist ebaseaduslikul viisil pärandaja pärandi arvelt. Ühiskonnas aktsepteeritud moraalinormide

⁶⁶ TlnRnKo 2-19-3627, p 3.4 ; HMK 2-18-19033, p 26.

⁶⁷ Brox, H, vnr 279.

⁶⁸ Muscheler, Prof. Dr.K. Grundlagen der Erbunwürdigkeit. ZEV 2009, vnr 60.

⁶⁹ Ibid, vnr 61.

kaitset ei saa pidada ainsaks pärimiskõlbmatuse eesmärgiks, sest see ei selgita, miks just need alused on valitud, ning välja jäetud muud alused. Teiseks, kaitseb pärimiskõlbmatuse instituut testeerimisvabadust, sest pärimiskõlbmatu teo toimepanemisel ei saa pärandaja enam oma testeerimisvabadust kasutada või on pärandaja tahe muutunud ebausaldusväärseks tänu pärimiskõlbmatu pärija teole. Testeerimisvabadust üksi ei saa pidada pärimiskõlbmatuse eesmärgiks, sest seadusjärgsel pärimisel ei kaitse pärimiskõlbmatuse koosseis testeerimisvabadust ning PärS § 6 lg 1 p 1 puhul ei kaitse koosseis testeerimisvabadust. Kolmandaks, pärimiskõlbmatuse normidel on karistuslik iseloom – kui isik paneb pärimiskõlbmatuse koosseisule vastava teo toime, siis jääb ta oma pärimisõigusest ilma ning tegemist on pärimisõigusliku sanktsiooniga. Neljandaks, pärimiskõlbmatuse institutsioon on täienduseks testamendiga pärandist ilma jätmise, testamendi vaidlustamise ja sundosast ilma jäämise regulatsioonidele, eelnimetatud nelja instituudi eeldused on erinevad, kuid täidavad sama eesmärgi – kaitsevad pärandaja testeerimisvabadust. Lisaks, ei saa pärimiskõlbmatu pärija esitada sundosa nõuet ning pärimiskõlbmatuse hagi ja testamendi vaidlustamise hagi on üksteise kõrval alternatiivsed hagid.

Pärimiskõlbmatuse eesmärgi Eesti õiguses sõnastab magistr töö autor järgmiselt: Lähtuvalt ühiskonnas aktsepteeritud moraalnormidest on pärimiskõlbmatuse õiguslik kaitsemehhanism olukorras, kus pärija paneb toime pärandaja suhtes tahtliku ja õigusvastase teo, mistõttu pärandaja ei saa enam oma testeerimisvabadust kasutada või seab ohtu pärandaja tegeliku viimse tahte välja selgitamise peale viimase surma, teo toimepanemise tagajärjel karistatakse pärijat pärimisõigusest ilma jätmisega konkreetse pärandaja suhtes, kelle vastu ta on teo toime pannud.

2.PÄRIMISKÕLBMATUSE ALUSED

2.1. Tahtlik ja õigusvastane surma põhjustamine või katse

PärS § 6 lg 1 p 1 kohaselt on pärimiskõlbmatu isik, kes tahtlikult ja õigusvastaselt põhjustas pärandaja surma või püüdis seda teha. Saksa õiguses on sarnane alus sätestatud BGB § 2339 lg 1 p 1. Selle järgi on pärimiskõlbmatu isik, kes tahtlikult ja õigusvastaselt surmas pärandaja või püüdis teda surmata või aetas pärandaja olukorda, milles viimane oli kuni oma surmani võimetu tegema või tühistama pärimisõiguslikku käsutust. Saksa alus on olemuselt sarnane PärS § 6 lg 1 p 1, erinevus on vaid kasutatud terminoloogias ning saksa regulatsioonis on lisaks samas sättes sätestatud ka pärandaja asetamine olukorda, milles viimane kuni oma surmani on võimetu tegema või tühistama pärimisõiguslikku käsutust, see osa sättest on sarnane pärimiskõlbmatuse teise alusega, mis on reguleeritud PärS § 6 lg 1 p 2 ning mida analüüsib autor järgnevas alapeatükis lähemalt.

Mõlema riigi aluses on sätestatud „tahtlik“ ja „õigusvastane“ surma põhjustamine või selle katse. Pärimisseaduse eelnõu seletuskirjas on välja toodud, et paragrahvis 6 on pärimiskõlbmatuse eelduste juures läbivalt asendatud eeldused “teadvalt ja seadusevastaselt” eeldustega “tahtlikult ja õigusvastaselt”. Teadmine ei tähenda alati veel tahtlust, samuti on mõiste “seadusevastatus” kitsam kui “õigusvastatus”.⁷⁰ 1996.a seaduses oli sätestatud PärS § 6 lg 1 p 1 järgmiselt: pärimiskõlbmatu on isik, kes on toime pannud pärandaja või eelpärija vastu suunatud nende surmaga lõppenud isikuvastase kuriteo, välja arvatud hädakaitstes või hädakaitsepiire ületades toimepandu. „On toime pannud pärandaja (...) vastu suunatud (...) surmaga lõppenud isikuvastase kuriteo, välja arvatud hädakaitstes või hädakaitse piire ületades toimepandu“ on asendatud sõnadega „tahtlikult ja õigusvastaselt põhjustas pärandaja surma“.

Urve Liin on välja toonud, et võrreldes 1996.a seaduse sättega, on lisatud lõppu sõnad „või püüdis seda teha“, mis ei ole enam õiguslikult sisult sama tähendusega. Siin on tegemist tema sõnul juba süüteokatsega (KarS § 25) või kõlbmatu süüteokatsega (KarS § 26) või koguni süüteo ettevalmistamisega, mis erinevalt nõukogude kriminaalõigusest ja kriminaalkoodeksist⁷¹ (KrK) ei ole KarS üldosa kohaselt enam karistatav. Süüteo ettevalmistamise karistamisest loobumine KarS üldosa tasandil ei tähenda siiski seda, nagu

⁷⁰ Pärimisseaduse eelnõu seletuskiri SE 56, lk 4.

⁷¹ Kriminaalkoodeks.- RT 1992, 20, 288.

oleks vastutus süüteo ettevalmistamise eest KarS järgi täielikult välistatud. Küll aga ei ole KarS eriosas ette nähtud inimese surma põhjustamise ettevalmistust kui süütegu.⁷²

Mõistet „püüdis seda teha“ kasutatakse pärimiskõlbmatuse alusena ka Saksa pärimisõiguses (§ 2339 lg 1 p 1). Hans Brox leiab, et kõne alla tulevad siinkohal vastavate kuritegude katsed. Urve Liin on toonud välja, et jääb teadmata, kas sellest lähtusid ka meie pärimisseaduse eelnõu ettevalmistajad.⁷³ Lisaks, mõlema riigi seaduse sõnastusest nähtub, et tegu peab olema toime pandud pärandaja vastu.

Urve Liin on välja toonud, et võrreldes 1996.a seadusega on kadunud sättest „eelpärija“ ning ka selle muudatuse osas seletuskiri vaikib, aga siingi näeb seost Saksa õiguse vastava normiga, sest ka BGB § 2239 lg 1 p 1 puudub eelpärija kui isik, kelle surma põhjustamine tooks kaasa pärimiskõlbmatuse. Liin on välja toonud, et see ei tähenda, et eelpärija tapnud isik saaks Saksa õiguse ja vastavalt Eesti õiguse kohaselt pärida juhul, kui ta on süüdi eelpärija surma põhjustavas süüteos. Saksa õiguses tuleb sellisel juhul kohaldamisele BGB § 162 lg 2. Urve Liin arvab, et tuleb lähtuda sarnasest põhimõttest ja kohaldada TsÜS § 104 lg 2, mis on oma sisult sama, mis saksa õiguses BGB § 162 lg 2, mille kohaselt tingimus ei loeta saabunuks, kui selle saabumisele aitas hea usu põhimõtte vastaselt kaasa pool, kellele tingimuse saabumine oli kasulik.⁷⁴

Kohtupraktikas on välja toodud, et PärS § 6 lg 1 p 1 all on hõlmatud mõrv (KarS § 114), tapmine (KarS § 113), provotseeritud tapmine (KarS § 115), lapse tapmine (KarS § 116) või mõni muu kuriteokoosseis, mille üheks tunnuseks on surma tahtlik põhjustamine (nt KarS 89-90) või selle katse (KarS § 25). Tegude peab olema tahtlik, tahtlust tuleb sisustada KarS § 16 kaudu.⁷⁵ KarS § 16 kohaselt on tahtlus kavatsesus, otsene ja kaudne tahtlus. Hans Brox on toonud välja, et saksa õiguses on karistusõiguslikus tähenduses saksa karistusseadustiku Strafgesetzbuch⁷⁶ (StGB) §-des 211 (mõrv), 212 (tapmine) ja 217 (lapse tapmine) sätestatud juhtude katsed ja lõpuleviidud teod. Kuna seadus nõuab tapmistahet, ei piisa muudest tahtlikult toimepandud kuritegudest, mis lõppesid ettevaatamatuse tõttu surmaga.⁷⁷ Magistritöö autor leiab, et kuna PärS § 6 lg 1 p 1 on välja toodud „tahtlik“ ning tuleb kohaldada sarnast põhimõtet saksa õigusega ja sellest lähtuvalt surma põhjustamine ettevaatamatusest (KarS § 117) ja surmaga lõppenud

⁷² Liin, U (2005), lk 178.

⁷³ Ibid, lk 179.

⁷⁴ Ibid, lk 179.

⁷⁵ TlnRnKo 2-18-6841, p 40.

⁷⁶ Strafgesetzbuch (StGB). Arvutivõrgus: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>.

⁷⁷ Brox, H, lk 141.

tervisekahjustuse tekitamise eest (KarS § 118 lg 1 p 7) pärija pärimiskõlbmatu PärS § 6 mõistes ei ole.

Tallinna Ringkonnakohtus on toonud välja, et ka ainuüksi füüsilise vägivallega automaatselt pärimiskõlbmatust ei teki. Ringkonnakohtu lahendis nr 2-18-6841 vaidlevad pooled selle üle, kas kostja on poolte ema testamendijärgse pärijana pärimiskõlbmatu. Hageja on esitanud kostja vastu pärimiskõlbmatuks tunnistamise nõude, sest viimaste aastate jooksul oli kostja oma ema suhtes vägivaldne ja tema käitumine seadis korduvalt ohtu ema elu ja tervise. Hageja leidis, et kostja eaka ema süstemaatiline peksmine, tekitatud kehavigastuste raskus ja iseloom ning pidevus viitavad kostja tahtlikule tegevusele põhjustada pärandaja surma. Kohus leidis, et pärimiskõlbmatuks tunnistamiseks tuleb lisaks tuvastada, et pärandaja surm oli põhjuslikus seoses pärimiskõlbmatu isiku käitumisega või pärimiskõlbmatu isik püüdis oma käitumisega pärandaja surma saavutada ning surm jäi saabumata pärimiskõlbmatu isiku tahtest olenemata ning pärimiskõlbmatu isik oli pärandaja surma põhjustanud või püüdnud seda teha tahtlikult ja õigusvastaselt. Isiku teotahtlus tuleb tuvastada rangelt teo toimepanemise hetke seisuga.⁷⁸

Kuna hageja ei tõendanud, et pärandaja surma ja kostja teo vahel eksisteeris põhjuslik seos ning asjaolu, et kostja tegu toime pannes vähemalt pidas võimalikuks ja möönis, et ta põhjustab oma käitumisega pärandaja surma, jäi hagi rahuldamata. Samuti ei olnud hageja poolt tõendatud, et kostja püüdis põhjustada tahtlikult pärandaja surma, sest olukorrast, kus isik PärS § 6 lg 1 p 1 mõttes püüab põhjustada tahtlikult pärandaja surma, saab rääkida eeskätt siis, kui isik on toime pannud või vähemalt vahetult alustanud mõne sellise teo toimepanemist, mille puhul ta vähemalt peab võimalikuks ja möönab, et see võib kaasa tuua pärandaja surma, kuid surm jääb selle teo tagajärjel siiski saabumata.⁷⁹

Seega muutub PärS § 6 lg 1 p 1 alusel pärimiskõlbmatuks isik, kes on toime pannud mingi sellise teo (sh tegevusetuse, kui isik oli õiguslikult kohustatud tegutsema), mis põhjustas pärandaja surma, kusjuures isik pidas tegu toime pannes vähemalt võimalikuks ja möönis (KarS § 16 lg 4), et selle tagajärjeks on kannatanu surm.⁸⁰ Ka see kinnitab, et KarS § 117 ja KarS § 118 lg 1 p 7 toime panemisel PärS § 6 lg 1 p 1 ei ole täidetud, sest kui isik täidab KarS § 117 või KarS § 118 lg 1 p 7, puudub teo toimepanemise hetkel isikul tahtlus tekitada kannatanu

⁷⁸ TlnRnKo 2-18-6841, p 19; p 40; RKKKm 3-1-1-111-16, p 11.

⁷⁹ TlnRnKo 2-18-6841, p 41.

⁸⁰ TlnRnKo 2-18-6841, p 40; RKKKm 3-1-1-128-06, p 9-10; RKKm 3-1-1-76-16, p 17.

surm. Kohtupraktikas välja toodud eeldustes on puudu, et PärS § 6 lg 1 p 1 järgi muutub isik pärimiskõlbmatuks ka surma põhjustamise katse puhul.

Tegu peab olema õigusvastane. PärS § 6 lg 1 p 1 puhul tuleb õigusvastatust sisustada KarS § 27 kaudu, mille kohaselt on õigusvastane tegu, mis vastab seaduses sätestatud süüteo koosseisule ja mille õigusvastasus ei ole välistatud KarS-i, muu seaduse, rahvusvahelise konventsiooni või rahvusvahelise tavaga. Pärandaja surma tahtlik põhjustamine on õigusvastane, kui puudub õigusvastasust välistav asjaolu.⁸¹ Hädakaitse (KarS § 28) ja hädaseisundi (§ 29) puhul on õigusvastasus välistatud. Vaimuhaiguse, nõdrameelsuse jt KarS § 34 sätestatud aluste korral on süü välistatud. Süütuse tõendamiskoormis lasub teo toimepanijal. Toiming ei pea olema lõpule viidud, piisab ka katsest. Ka Saksa õiguse järgi peab pärimiskõlbmatuse aluseks olev tegu olema õigusvastane ja süüline.⁸²

Lisaks on saksa õiguskirjanduses on välja toodud, et katsest loobumise korral ei ole pärimiskõlbmatuse koosseis BGB § 2339 lg 1 p 1 alusel täidetud. Katsest loobumine kõrvaldab katse ning ka pärimiskõlbmatuse põhjuse.⁸³ Siinkohal leiab magistr töö autor, et vastavalt PärS § 6 lg 1 p 1 sõnastusele „pärimiskõlbmatu on isik, kes tahtlikult ja õigusvastaselt põhjustas pärandaja surma või püüdis seda teha“ peab olema tegemist kas pärandaja surma tekitamisega või selle katsega. Vastavalt eelnimetatud sätte sõnastusele ei ole katsest loobumise korral PärS § 6 lg 1 p 1 koosseis täidetud.

Saksa õiguskirjanduses on välja toodud, et pärimiskõlbmatuse alus on olemas, kui pärija on toime pannud süüteo kas teo toimepanija, kihutaja või kaasosalisena.⁸⁴ Magistr töö autor leiab, et analoogselt saksa õigusega on ka PärS § 6 lg 1 p 1 teo toimepanijad nii täideviijad kui osavõtjad KarS § 20 jj mõistes, sest PärS § 6 lg 1 p 1 sõnastuses ei ole välja toodud kindel osalemise vormi nõue.

Seega PärS § 6 lg 1 p 1 alusel muutub pärimiskõlbmatuks isik, kes on toime pannud mingi sellise teo (sh tegevusetuse, kui isik oli õiguslikult kohustatud tegutsema), mis põhjustas pärandaja surma või selle katse, kusjuures isik pidas tegu toime pannes vähemalt võimalikuks ja mõõnis (KarS § 16 lg 4), et selle tagajärjeks on kannatanu surm. Puuduma peavad õigusvastasust (KarS § 28, 29) ja süüd (KarS § 34) välistavad asjaolud.

⁸¹ TlnRnKo 2-18-6841, p 40.

⁸² Burandt/Rojahn/Müller-Engels, BGB § 2339, vnr 11-17.

⁸³ BeckOK BGB/Müller-Christmann, BGB § 2339, vnr 18.

⁸⁴ Brox, H, vnr 275.

2.2. Viimse tahte avalduse tegemise või tühistamise takistamine

PärS § 6 lg 1 p 2 kohaselt on pärimiskõlbmatu isik, kes tahtlikult ja õigusvastaselt asetab pärandaja olukorda, milles viimane oli kuni oma surmani võimetu tegema või tühistama viimse tahte avaldust. Saksa õiguses on sätestatud olemuselt sarnane alus BGB § 2339 lg 1 p 1 teine pool, mille kohaselt on pärimiskõlbmatu isik, kes asetab pärandaja olukorda, milles viimane oli kuni oma surmani võimetu tegema või tühistama pärimisõiguslikku käsutust. Kahe sätte võrdlemisel nähtub, et PärS § 6 lg 1 p 2 on lisatud „tahtlikult“ ja „õigusvastaselt“, mida saksa õiguses ei ole. Seega tõstatub küsimus kas saksa õiguse järgi on igasugune pärandaja asetamine olukorda, kus viimane on võimetu tegema või tühistama pärimisõiguslikku käsutust pärimiskõlbmatuse koosseisu rakendamiseks piisav. Tekib küsimus kui isik on pandud olukorda, kus ta ei saa muuta oma viimse tahte avaldust, siis kas PärS § 6 lg 1 p 2 kohaldub? Sätte sõnastuses on välja toodud „tegema“ ja „tühistama“. Kuigi sätte sõnastuses ei ole otseselt välja toodud „muutma“ nagu PärS § 6 lg 1 p 3 puhul on, siis magistritöö autori hinnangul läheb PärS § 6 lg 1 p 2 alla ka testamendi muutmise, sest testamendi muutmiseks on vaja uus testament teha koduse testamendi vormis või notari poole pöörduda uue testamendi tegemiseks (PärS § 20). Lisaks, seaduse sõnastuse kohaselt peab tegu olema suunatud pärandaja vastu.

TsÜS § 67 lg 1 järgi on tehing toiming või omavahel seotud toimingute kogum, milles sisaldub kindla õigusliku tagajärje kaasatoomisele suunatud tahteavaldus. Tehingud on TsÜS § 67 lg 2 kohaselt ühepoolsed ja mitmepoolsed. Ühepoolne on tehing, mille tegemiseks on vajalik ühe isiku tahteavaldus. Testament on PärS § 19 lg 1 ja 2 järgi ühepoolne tehing, millega pärandaja teeb oma surma puhuks isiklikult pärandi kohta korraldusi. Testament kui kindlale isikule suunamata korraldus muutub TsÜS § 69 lg 1 teise lause kohaselt kehtivaks tahte väljendamisega. PärS § 6 lg 1 p 2-5 on sätestatud „viimse tahte avaldus“ ehk peale testamendi on sättega hõlmatud ka pärimisleping (PärS § 95), mis on mitmepoolne tehing.

Kohus on välja toonud, et PärS § 6 lg 1 p 2 järgi on pärimiskõlbmatuse aluseks järgmised asjaolud: pärandaja on olukorras, kus ta ei saa teha testamenti või seda tühistada. Pärandaja on sellisesse olukorda asetatud pärimiskõlbmatu isiku poolt. Pärimiskõlbmatu isik on pärandaja asetanud sellisesse olukorda tahtlikult (VÕS § 104 lg 5). See tähendab, et pärimiskõlbmatu isik pidi olema teadlik, et olukord, kuhu ta on pärandaja asetanud, takistab pärandajat tegemast viimase tahte avaldust või seda tühistamast või soovima, et pärandaja ei teeks viimase tahte avaldust või tühistaks seda. Tahte avaldamise takistus peab esinema kuni pärandaja surmani.⁸⁵

⁸⁵ HMK 2-17-7468/40 p 9.

Hagejal on tõendamiskoormis PärS § 6 lg 1 p 2 sätestatud pärimiskõlbmatuks tunnistamise eelduste esinemise osas.⁸⁶ Magistritöö autor nõustub kohtupraktikas välja toodud eeldustega.

Saksa õiguskirjanduses on välja toodud, et eelnimetatud sätte eelduseks on sellise seisundi tekkimine, mille puhul pärandaja on faktilistel või õiguslikel põhjustel püsivalt takistatud testamendi tegemisel või tühistamisel. See hõlmab vaimse või füüsilise seisundi muutusi, mis viivad võimetuseni koostada testamenti. Siia alla kuuluvad nt pärandajale füüsiliste haiguste või puude tekitamine või vaimse seisundi mõjutamine nt meelemürkide (alkoholi, narkootikumide jms) abil. Pelgalt ruumiline piirang või sotsiaalne isolatsioon ei ole piisav.⁸⁷

Magistritöö autor leiab, et PärS § 6 lg 1 p 2 all on hõlmatud sellised olukorrad, kus pärandaja on füüsiliselt kellegi mõju all kuni tema surmani, mistõttu pärandaja on võimetu viimse tahte avaldust tegema või tühistama kuni surmani. Pärandaja võimetuse viimse tahte avaldust teha kuni surmani on magistritöö autori hinnangul järgmistes olukordades: pärandaja on takistuses kas füüsiliselt kuni tema surmani, mille tõttu pärandajal ei ole võimalik testamenti teha ehk tal ei ole võimalik minna nii notari juurde kui ka kodus testamenti teha. Pärandaja füüsiliselt takistamine tähendab, et pärandajal ei ole füüsiliselt võimalik lahkuda, et minna notari juurde või pärandajal ei ole füüsiliselt võimalik koostada kodust testamenti. Füüsiline takistamine hõlmab nt pärandajale füüsiliste vigastuste tekitamist, mille tõttu pärandaja ei saa liikuda, kirjutada või pärandaja asetamine olukorda, kus ta on kuni surmani teadvuseta või pole enam nt teovõimeline pärimiskõlbmatu isiku poolt tekitatud vigastuse tõttu. Magistritöö autori hinnangul peab isiku tahtlus olema asetada pärandaja olukorda, kus viimane on võimetu viimse tahte avaldust tegema. Teo ja pärandaja võimetuse viimse tahte avaldust teha või tühistada vahel peab olema põhjuslik seos.

Lahendis 2-02-215 esitasid hagejad kohtusse hagi PärS § 6 lg 1 p 2 ja § 8 lg 1 alusel kostja (pärandaja abikaasa) pärimiskõlbmatuks tunnistamise nõudes, mille kohaselt kostja asetab pärandaja tema haiglas viibimise ajal olukorda, kus pärandaja pidi kostja eest salaja kutsuma tunnistajad haiglasse, et nende juuresolekul väljendada oma viimset tahet. See oli tingitud sellest, et kostja pikka aega ei reageerinud pärandaja soovile vormistada notariaalset testamenti, sellega rikkus kostja PärS § 6 lg 1 p 2 nõudeid. Kohtule esitatud tõenditest nähtub, et PärS § 6 lg 1 p 2 tulenevalt ühtegi alust pärimiskõlbmatuks tunnistamiseks ei esine. Hagejate avalduste kohaselt võttis kostja ära kõik pärandaja dokumendid ning seetõttu ei saanud pärandaja

⁸⁶ HMK 2-17-7468/40 p 6.

⁸⁷ Jesgarzewski.T/Hermann. R: Erbunwürdigkeit des Ehegatten. NZFam 2019, 663, lk 5.

notariaalset testamenti teha. Kohus põhjendas, et isikut tõendava dokumendi puudumine ei takistanud pärandajal teha kodust testamenti ning samuti leidis kohus, et kuna kohtus ei leidnud tõendamist, et kostja oli takistanud pärandajal oma viimset tahet väljendada ja vormistada, siis tuleb hagejate hagi jätta rahuldamata.⁸⁸ Seega on kohus seisukohal, et pärandaja dokumentide ära võtmisel ei tule kohaldamisele PärS § 6 lg 1 p 2. Magistritöö autor leiab, et kohus ei ole analüüsinud, kas pärandajal oli võimalus haiglas kodust testamenti teha. Lahendiga seoses tekib küsimus, kus pidi pärandaja haiglas saama paberit ning pliiatsit. Lisaks ei ole analüüsitud seda, kas pärandaja oli teadlik võimalusest teha kodust testamenti, sest kohtupraktika kohaselt tehingu pool võib faktiliste asjaolude kõrval eksida ka õigusküsimuses.⁸⁹

Järgnevalt tõstatub küsimus, kui PärS § 6 lg 1 p 2 nimetatud tegu jääb katse staadiumisse siis kas PärS § 6 lg 1 p 2 tuleb kohaldamisele? Sätte sõnastuses on „kuni surmani“ seega kui tegu jääb katse staadiumisse, siis magistritöö autori hinnangul ei ole pärimiskõlbmatuse koosseis täidetud eelnimetatud alusel ning seda kinnitab ka kohtupraktika⁹⁰. Saksa õiguskirjanduses on sarnaselt eeltooduga leitud. Välja on toodud, et BGB § 2339 lg 1 p 1 sõnastuse kohaselt peab võimetus testamenti teha kestma kuni pärandaja surmani. Kui testaator saavutas testeerimisvõimelisuse enne oma surma (nt kui teadvuseta testaator tuli teadvusele), siis ei kohaldata kõnealust sätet ehk ollakse seisukohal, et ei piisa katsest.⁹¹

Samas, H.Brox on leidnud, et teo toimepanija tahe ei pea hõlmama üksnes niisugusesse seisundisse viimist, mis objektiivselt mõjutab testeerimisvõimet kuni surmani; oluline ei ole see, kas teo toimepanija tahtis selle seisundi kestmist ja testeerimisvõime puudumist kuni surmani või kas ta arvestas sellega.⁹² Selle järgi on isik, kes muudab pärandaja mürgi andmisega alaliselt teovõimetuks, pärimiskõlbmatuks ka siis, kui see seisund peaks tema ettekujutuse järgi kestma vaid mõned päevad. Ka BeckOk kommentaarides on välja toodud, et tahtlus peab olema seotud pärandaja võimetuse esile kutsumisega, kuid mitte selle jätkumisega kuni surmani⁹³. Magistritöö autor ei nõustu antud seisukohaga, sest teo toimepanija motiiv ei ole oluline pärimiskõlbmatuse koosseisu rakendamisel, lisaks nii Eesti kui ka Saksa sätte sõnastuse kohaselt peab pärandaja võimetus kestma kuni tema surmani ehk olema püsiv seega kui

⁸⁸ VMK 2-02-215, p 13f.

⁸⁹ TlnRnKo 2-21-9046, p 2, p 3.3.

⁹⁰ HMK 2-17-7468/40 p 9.

⁹¹ Burandt/Rojahn/Müller-Engels, BGB § 2339, vnr 18-20; Krätzsche/Falkner/Döbereiner, Nachlassrecht. § 22 Die Erbenwürdigkeit, 12. Auflage 2022. München: C.H.Beck 2022, vnr 3.

⁹² Brox, H, vnr 277.

⁹³ BeckOK BGB/Müller-Christmann, BGB § 2339, vnr 19.

pärandaja saavutab testeerimisvõime, siis ei tule magistritöö autori hinnangul pärimiskõlbmatuse koosseis kohaldumisele.

Seega PärS § 6 lg 1 p 2 alusel muutub pärimiskõlbmatuks isik, kes asetab pärandaja olukorda, kus ta ei saa teha testamenti või seda tühistada. Pärimiskõlbmatu isik on pärandaja asetanud sellisesse olukorda tahtlikult (VÕS § 104 lg 5) ehk pärimiskõlbmatu isik pidi olema teadlik, et olukord, kuhu ta on pärandaja asetanud, takistab pärandajat tegemast viimase tahte avaldust või seda tühistamast või soovima, et pärandaja ei teeks viimase tahte avaldust või tühistaks seda. Tahte avaldamise takistus peab esinema kuni pärandaja surmani. Katse ei ole piisav PärS § 6 lg 1 p 2 rakendumiseks.

2.3. Sunni või pettuse mõjul viimse tahte avalduse tegemise või muutmise takistamine või tegema või tühistama sundimine

PärS § 6 lg 1 p 3 kohaselt on pärimiskõlbmatu isik, kes sunni või pettusega takistas pärandajat tegemast või muutmast viimse tahte avaldust või samal viisil sundis teda viimse tahte avaldust tegema või tühistama, kui pärandajal ei olnud võimalik oma tegelikku viimset tahet avaldada. Saksa õiguses on sarnane alus kahes erinevas sättes. BGB § 2339 lg 1 p 2 kohaselt on pärimiskõlbmatu isik, kes tahtlikult ja õigusvastaselt takistas pärandajat tegemast või tühistamast pärimisõiguslikku käsutust. BGB § 2339 lg 1 p 3 kohaselt on pärimiskõlbmatu isik, kes tahtliku pettuse või õigusvastase ähvardamisega sundis pärandajat tegema või tühistama pärimisõiguslikku käsutust. Eesti ja Saksa sätetes on mitmeid erinevuseid. Näiteks on Saksa sättes sunni asemel õigusvastane ähvardus. Eesti sättes on lisatud ka sunni või pettuse abil viimse tahte avalduse muutmise takistamine või muutma sundimine, kui saksa õiguses muutmist ei ole.

Harju Maakohus on välja toonud, et PärS § 6 lg 1 p 3 järgi on pärimiskõlbmatuse eelduseks järgmised asjaolud: pärandaja on sunni või pettuse tõttu olukorras, kus teda takistatakse teha testament või muuta testamenti või seda tühistada või pärandaja sunniti tegema viimse tahte avaldust või tühistama, kui pärandajal ei olnud võimalik oma tegelikku viimset tahet väljendada. Pärandaja on sellisesse olukorda pärimiskõlbmatu isiku poolt. Pärimiskõlbmatu isik on pärandaja asetanud sellisesse olukorda tahtlikult (VÕS § 104 lg 5), see tähendab, et pärimiskõlbmatu isik pidi olema teadlik, et olukord, kuhu ta on pärandaja asetanud, takistab pärandajat tegemast viimase tahte avaldust või muuta viimase tahte avaldust või seda tühistama

või soovima, et pärandaja ei teeks viimase tahte avaldust või ei muudaks viimase tahte avaldust või tühistaks seda. Tahte avaldamise takistus esineb kuni pärandaja surmani.⁹⁴

Saksa õiguskirjanduses on välja toodud, et pärandaja takistamine võib toimuda selle sätte alusel jõuga, pettusega või ähvardusega. Eelduseks on, et pärandaja on konkreetselt kavatsenud pärimisõiguslikku käsutust teha või seda tühistada. H.Brox leiab, et sätte käsitleb ka juhtumeid, mil teo toimepanija ei takista pärimisõigusliku käsutuse tegemist või tühistamist üldiselt, vaid takistab ainult pärimisõigusliku käsutuse kehtivust. Sarnastel kaalutlustel kohaldatakse antud sätet ka siis, kui pärandajat takistatakse üksnes pärimisõiguslikule käsutusele teatud sisu andmast.⁹⁵

Tõstatub küsimus, kuidas sisustada sundi ja pettust PärS § 6 lg 1 p 3 mõttes. Kohus on toonud välja, et kuigi TsÜS pettust ja eksimust reguleerivad sätted kohalduvad mitmepoolsetele tehingutele on need seadusest tulenevad mõisted rakendavad ka PärS § 6 lg 1 p 3 tõlgendamisel.⁹⁶ Sund on määratlemata õigusmõiste. Magistritöö autori hinnangul tuleb mõista sunni all TsÜS § 96 sätestatud. TsÜS § 96 lg 1 järgi isik, kes tegi tehingu õigusvastase ähvarduse või vägivalda mõjul, võib tehingu tühistada, kui ähvardus või vägivald oli vastavalt asjaoludele nii vahetu ja tõsine, et ei jätnud tehingu teinud isikule mingit mõistlikku valikut. Eelkõige tuleb arvestada ähvardaja või vägivalda kasutaja ja tehingu teise poole isikut ning olukorda, milles ähvardus või vägivald aset leidis. Sama paragrahvi lõike kaks järgi on ähvardus õigusvastane juhul, kui õigusvastane on:

- 1) tegu või tegevusetus, millega tehingu teinud isikut ähvardati;
- 2) ähvarduse mõjul tehtud tehingu eesmärk; 3) teo või tegevusetuse, millega ähvardati, kasutamine tehingu tegemisele kallutamiseks. Ehk magistritöö autori hinnangul sund PärS § 6 lg 1 p 3 mõistes tähendab pärandaja suhtes õigusvastase ähvarduse ka või vägivalda kasutamist.

Pettuse mõiste on avatud TsÜS § 94, lõike 1 kohaselt on pettus isiku tahtlik eksimusse viimine või eksimuses hoidmine temale ebaõigete asjaolude avaldamise teel, eesmärgiga kallutada isik tehingut tegema. Sama sätte lõike 2 kohaselt on ebaõigete asjaolude avaldamisega võrdsustatud nendest asjaoludest teatamata jätmine, millest vastavalt hea usu põhimõttele oleks tulnud teatada, samuti selliste asjaolude tõesena avaldamine, mille tõele vastavust avaldaja ei ole kontrollinud ja mis hiljem osutuvad ebaõigeks.

⁹⁴ HMK 2-17-7468/40 p 9.

⁹⁵ Brox, H. vnr 278.

⁹⁶ TlnRnKo 2-21-9046, p 9.4.

TsÜS kommentaaride järgi võib pettus toimuda nii teo (ebaõigete asjaolude avaldamise või kontrollimata asjaolude avaldamise) kui tegevusetuse (asjaoludest teatamata jätmise) kaudu, see eeldab petmistahet ehk tahtlust. Pettus eeldab alati tahtlust teist isikut eksitada, st peab esinema põhjuslik seos ühe lepingupoole tahtliku tegutsemise ja vaidlusaluse lepingu sõlmimise vahel, üheselt ei ole selge seaduse pinnalt see, kas tahtlus eeldab pettuse puhul otsest tahtlust ning pahatahtlust, st tegu, mille eesmärk on teist poolt kahjustada. Riigikohus järgib pigem tõlgendust, et pettuse puhul on piisav ka kaudne tahtlus, kusjuures tahtluse jaoks on piisavaks peetud lihtsalt seda, et tehingu pool teab, et ta avaldab valet või vaikib tõest eesmärgiga kallutada teist isikut tehingu tegema, st tahtluse jaoks ei ole vajalik tahe teist poolt kahjustada. Juhul kui pool ei tea tema poolt avaldatud andmete ebaõigusest, ei ole tegemist pettusega. Asjaolude all tuleb mõista mis tahes faktilist kontrollitavat teavet, st teavet, mille tõeväärtus on kontrollitav. Subjektiivsed väärtushinnangud, mille tõeväärtust ei ole võimalik kirjeldada, ei too endaga kaasa pettust.⁹⁷

Saksa õiguskirjanduses on välja toodud, et pettuslik valeandmete esitamine ei pea tingimata toimuma aktiivse tegutsemisega.⁹⁸ Piisab ka teabe esitamata jätmisest, tingimusel, et teavitamiskohustus oli olemas. Hans Brox on välja toonud, et problemaatiline on, kas üks abikaasa peab oma abielurikkumise teisele abikaasale sel juhul teatavaks tegema, kui vaikimine on teise abikaasa poolt testamendi koostamiseks määrav. Tema arvates on see on nii üksnes erandjuhtudel, vastasel korral saaks abielurikkumisest uus pärimiskõlbmatuse alus, mida ei ole võimalik ühendada pärimiskõlbmatuse analoogia keeluga. Lisaks on ta välja toonud, et Saksa kohtupraktikas eeldatakse pärimiskõlbmatust, kui abikaasa varjab jätkuvat abieluvälist suhet, kuigi ta teab, et teine abikaasa on teda testamendis pärijaks määranud, tuginedes abielutruudusele.⁹⁹ Üldiselt on teavitamiskohustus vaid, siis kui vaikimine oleks vastuolus hea usu põhimõttega. Ähvardus peab olema otseselt suunatud korralduse kehtestamisele või tühistamisele.¹⁰⁰

Magistritöö autori hinnangul on PärS § 6 lg 1 p 3 all hõlmatud sellised olukorrad, kus pärandajat sunnitakse ehk ähvardatakse teoga, mis on ebaseaduslik või kasutakse vägivalda, et takistada pärandajat tegemast või muutmast viimse tahte avaldust või sunnitakse teda tegema või tühistama viimse tahte avaldust, kui tal ei ole võimalik oma tegelikku viimset tahet avaldada. Hõlmatud on ka olukorrad, kus kasutatakse pettust ehk tahtlikult esitatakse ebaõigeid andmeid,

⁹⁷ Käerdi, M; Kärson, S; Lillo, L. TsÜSK § 94/3.1.

⁹⁸ Burandt/Rojahn/Müller-Engels, BGB § 2339, vnr 29.

⁹⁹ Brox, H, vnr 279.

¹⁰⁰ Burandt/Rojahn/Müller-Engels, BGB § 2339, vnr 29-32.

et pärandajat takistada viimse tahte avalduse tegemisel või muutmisel või pettusega tõttu pärandaja teen viimse tahte avalduse või tühistab selle. Lisaks on sätte sõnastuses kirjas „pärandajal ei olnud võimalik oma tegelikku viimset tahet avaldada“. Magistritöö autor leiab, et seadusandja on siinkohal mõelnud olukordi, kus pärandajal polnud võimalik koostada viimse tahte avaldust koduse testamendi ega notariaalse testamendi vormis. Võimetus testamenti koostada, muuta või tühistada tähendab magistritöö hinnangul kellegi mõju all olemist PärS § 6 lg 1 p 3 mõistes. See võib esineda nii füüsilise kui ka vaimse takistuse kujul. Võrreldes PärS § 6 lg 1 p 2, on PärS § 6 lg 1 p 3 eelduseks, et takistus oleks pärandajale tekitatud sunni või pettuse abil ehk PärS § 6 lg 1 p 3 puhul on võimalik pärandajat vaimselt takistada nt õigusvastase ähvardusega pärandajat hirmutades. PärS § 6 lg 1 p 2 puhul on magistritöö hinnangul tegemist füüsilise takistamisega nt vangistuses hoidmisega või füüsilise vigastuste tekitamisega, mille tõttu pärandajal pole võimalik liikuda, et notariaalset testamenti teha või kirjutada kodust testamenti.

Lahendis 2-21-9046 on hageja esitanud hagi kostja vastu testamendi tühisuse tuvastamiseks ja alternatiivselt pärimiskõlbmatuks tunnistamiseks PärS § 6 lg 1 p 3 alusel. Lahendi kohaselt oli pärandaja teinud 1998.a notariaalse kogu vara testamendi kostja kasuks, sest testamendi tegemise ajal vajas pärandaja kiiresti raha ning kostja oli talle nõus raha laenama tingimusel, et pärandaja teeb kostja nimele notariaalse testamendi, millega pärandab kogu oma surma hetkel oleva vara ja testament jääb kuni raha tagastamiseni kostja juurde hoiule laenu tagatisena. Kostja andis laenu pärandajale umbes 300 eurot ning testamendi tegemise ajal oli testaatoril korter Tallinnas, mis maksis vähemalt 10 000 eurot. Kostja lubas raha tagastamisel ka testamendi tagastada ja selgitas, et testaator saab selle hävitada ja siis testament ei oma mõju. Umbes 2000.a tagastas testaator laenu ning kostja andis talle testamendi, testaator rebis testamendi katki ja viskas minema ning ei suhelnud enam kostjaga.

Hageja leidis, et testaatori tegelik tahe ei olnud jätta oma vara kostjale peale oma surma. Arusaam notariaalse testamendi katkirebimisega tühistamisest pärines kostjalt ja kostja takistas niiviisi pettusega testaatorit muutmast testamendis väljendatud viimse tahte avaldust ning seetõttu on kostja pärimiskõlbmatu. Hageja väidetel takistas kostja testaatorit testamenti tühistamast pettusega ning pettus seisneb selles, et kostja avaldas testaatorile, et testamendi tühistamiseks piisab testamendi hävitamisest. Maakohus leidis, et testaatoril ei olnud põhjust kostjat testamendi tegemise ja selle tühistamise küsimustes usaldada sellisel määral nagu hageja seda väidab. Testaatoriga sarnases olukorras olev mõistlik inimene oleks enne testamendi tegemist kontrollinud, mida ta peab tegema selleks, et testamenti pärast laenu tagastamist

kehtivalt tühistada. Seega ei olnud testaator olukorras, mis oleks käsitatav tema võimatusena oma tegelikku viimset tahet väljendada PärS § 6 lg 1 p 3 mõistes. Lisaks, kuna testamendis on testaatori kinnitus „Pärimisseaduse § §-de 86 ja 104 sisu on notari poolt minule avaldatud ja selgitatud“, siis leidis maakohus, et testaatori oli testamendi tegemisel teadlik sellest, et toona kehtinud PärS § 86 kohaselt tuli testamendi tühistamiseks teha testaatoril uus testament või sõlmida pärimisleping. Sama tõendi alusel luges maakohus tuvastatuks, et testaator oli testamendi allkirjastamise hetkel teadlik sellest, et testament on koostatud kahes eksemplaris, millest ühte hoitakse notaribüroos ja seetõttu ei ole usutav hageja väide, et testaator oli veendunud, et testamendi ühe eksemplari katki rebimisega muutub testament kehtetuks. Ning kuna hageja on tuginenud sellele, et pärast 2000.a ei suhelnud testaator enam kostjaga siis oli testaator enne oma surma vähemalt 21 aastat kostja mõju alt väljas, mis tõttu ei ole täidetud PärS § 6 lg 1 p 3 kohaldamise tingimus, et pärandajal ei olnud võimalik oma tegelikku viimset tahet väljendada.¹⁰¹

Ringkonnakohus leidis samas asjas, et tehingu pool võib faktiliste asjaolude kõrval eksida ka õigusküsimuses, eelkõige tehingu tagajärgede osas. PärS § 6 lg 1 p 3 sõnastus „pärandajal ei olnud võimalik oma tegelikku viimset tahet väljendada“ on kolleegium hinnangul kohaldatav ka olukordades, kus otsesest objektiivset takistust testamendi muutmiseks ei ole. Ringkonnakohus leidis, et oleks ebaõiglane ja seaduse mõttele mittevastav, kui PärS § 6 lg 1 p 3 ei oleks kohaldatav sellistele olukordadele, kui testamendi alusel pärija takistab testaatoril kavalusega, kasutades ära tema lihtsameelsust või usaldust, oma testamendis väljendatud tahet muuta (testamenti tühistada). Selleks, et PärS § 6 lg 1 p-s 3 sätestatud kohaldada, tuleb tuvastada, kas testaator soovis vaidluselust testamenti tühistada, kas kostja pettis tahtlikult testaatorit ja kas testaator tulenevalt oma lihtsameelsusest ja isiklikust usaldussuhtest kostja vastu eksis selle tulemusena testamendi puruksrebimise õiguslikes tagajärgedes. Ringkonnakohus saatis asja maakohtule uueks arutamiseks tagasi.¹⁰²

Magistritöö autor leiab, et nii maakohus kui ka ringkonnakohus ei ole otsuse tegemisel analüüsinud seda, kas kostja oli pahatahtlik ebaõigete asjaolude avaldamisel ehk öeldes testaatorile, et testamenti saab tühistada selle puruksrebimisega. Kohtud on lähtunud testaatori lihtsameelsusest, kuid on võimalus, et kostja ei teadnud samuti, et ta avaldab testaatorile ebaõiged andmed. Kui kostja eesmärk ei olnud kahjustada testaatorit, siis ei olnud tegemist

¹⁰¹ TlnRnKo 2-21-9046, p 2, p 3.3.

¹⁰² Ibid, p 9.1-10.2.

pettusega, kostja ei ole takistanud testaatorit viimse tahte avalduse tühistamisel ning kohaldamisele ei tule PärS § 6 lg 1 p 3.

Järgmisena tekib küsimus, kuidas tuvastada, et testament on tehtud sunni või pettuse mõjul PärS § 6 lg 1 p 3 kohaselt. Pärimismenetlust algatades puutub testamendiga kokku esmalt notar. Kuid kui kodune testament on tehtud sunni või pettuse mõjul, ei paista see notarile välja. Notarini võib selline info jõuda, kui pärijad sellise info talle avaldavad ning ka sellisel juhul on keeruline tõendada, et testament on koostatud sunni või pettuse teel. Siit võib tõstatuda küsimus, et kas seda pärimiskõlbmatuse aluse rikkumist saaks vähendada, kui testamendil oleks kohustuslik vorm, milleks oleks nt notariaalne vorm? Magistritöö autor arvab, et kui isik tuleb tegema notariaalset testamenti, ei pruugi notar aru saada, et isik on tulnud notaribürosse pettuse tõttu. Notaritel on küll küsimused, mis võivad seda paljastada, kuid kui isik ise ei mõista, et tegemist on pettusega, on notaril väga keeruline seda läbi näha. Isikuid, keda selline asjaolu, et pärandaja testament on tehtud sunni või pettuse mõjul huvi pakub on tihti piiratud. On võimalik, et tegemist on olukorraga, kus naabrimees sundis pärandajat testamenti tema kasuks tegema ning kõik pärandaja seadusjärgsed pärijad on juba siit ilmast lahkunud. Kuna isikute arv, keda selline asjaolu huvitab on piiratud, on uurimisorganite pärimiskõlbmatuse juhtumite arv üsna väike ning seetõttu ei ole ka praktikat. Samas, kohus on öelnud, et PärS § 24 sätestab selged vorminõuded, millele peab omakäeliselt kirjutatud testament vastama. Nende nõuete eesmärgiks on tagada, et koduse testamendi ehtsust oleks võimalik hiljem kindlaks teha, ning vältida võimalikke testamendi võltsimisi.¹⁰³

Kohtupraktikas on leitud, et ainuüksi alkoholi toomine ei saa olla PärS § 6 lg p 1-3 järgseks aluseks isiku pärimiskõlbmatuks tunnistamises.¹⁰⁴ Kohus on leidnud, et kui testaator oli testamendi tegemisel otsusevõimetu, siis ei olnud võimalik teda PärS § 6 lg 1 p 3 mõttes petta, sest testaatori otsustusvõimetus välistab tema võimet õigesti hinnata mistahes tehingute tähendust, järelikult ka võimet avaldada testamendis oma tegelikku viimast tahet või isikul takistada teda avaldamast oma viimast tegelikku tahet või kallutada teda muutma oma viimast tahet isiku kasuks.¹⁰⁵

BeckOK kommentaarides on leitud, et BGB § 2339 lg 1 p 3 kehtib ka siis kui pärandajal ei olnud takistatud korraldust teha tervikuna, vaid ainult teatud sisuga korraldust. Lisaks on sarnaselt eeltoodule leitud, et säte tuleb kohaldamisele kui pärimiskõlbmatu isik ei ole

¹⁰³ THK 3-05-1357.

¹⁰⁴ TlnRnKo 2-19-3627 p 13.

¹⁰⁵ HMK 2-07-23304.

korralduse tegemist või tühistamist takistanud, vaid üksnes selle kehtivust.¹⁰⁶ Magistritöö autor leiab, et kui pärija on pettuse teel avaldanud ebaõigeid asjaolusid kehtivuse kohta ja pärandajal ei ole enam võimalik uut viimse tahte avaldust teha, siis isik on pärimiskõlbmatu, sest kohtupraktika kohaselt tehingu pool võib faktiliste asjaolude kõrval eksida ka õigusküsimuses.¹⁰⁷

BeckOK on välja toodud, et pärija on pärimiskõlbmatu ka siis, kui sunni või pettusega tehtud testament muutub kehtetuks enne pärandaja surma saabumist.¹⁰⁸ Samas õiguskirjanduses on välja toodud ka vastupidine seisukoht.¹⁰⁹ Magistritöö autor leiab, et kui on toime pandud PärS § 6 lg 1 p 3 sätestatud tegu ja viimse tahte avaldus muutub kehtetuks enne pärandaja surma saabumist, siis isik ei ole pärimiskõlbmatu juhul kui pärandajal on võimalus uus testament teha, sest PärS § 6 lg 1 p 3 on üheks eelduseks, et pärandajal ei ole võimalik oma viimse tahtet avaldada kuni surmani. Ehk nt olukorras, kus pärija on sundinud pärandajat tegema kodust testamenti ning pärandaja elusoleku ajal on see kaotanud kehtivuse, kuna selle tegemisest on möödunud kuus kuud (PärS § 25 lg 1), siis pärija, kes pärandajat on sundinud tegema viimse tahte avaldust ei ole pärimiskõlbmatu, sest pärandajal on võimalus uus testament teha.

Magistritöö autori hinnangul ei ole katse toime panemine piisav pärimiskõlbmatuse tekkimiseks PärS § 6 lg 1 p 3 alusel. Seaduse sõnastusest ei tule välja, et pärimiskõlbmatu on isik, kui ta on toime pannud katse sundida või petta pärandajat testamenti tegemast või tühistamast. Ka BeckOK kommentaarides on välja toodud, et kui teokatset ei ole selgesõnaliselt sättes mainitud, tuleb tegu lõpule viia, et pärimiskõlbmatuse koosseis kohalduks.¹¹⁰

Eksimuse, pettuse ja ähvarduse korral saab testamenti vaidlustada PärS § 88 lg 7 alusel. Saksa õiguskirjanduses on leitud, et seadusjärgse pärimise puhul ei ole testamendi vaidlustamine piisav, seetõttu on vajalik eeltoodud pärimiskõlbmatuse koosseis.¹¹¹ Testamendi vaidlustamise hagi ja pärimiskõlbmatuse hagi PärS § 6 lg 1 p 3 puhul on omavahel alternatiivhagid.

Seega PärS § 6 lg 1 p 3 järgi on pärimiskõlbmatuse eelduseks järgmised asjaolud: pärandaja on sunni või pettuse tõttu olukorras, kus teda takistatakse teha testament või muuta testamenti või seda tühistada või pärandaja sunniti tegema viimse tahte avaldust või tühistama, kui pärandajal

¹⁰⁶ BeckOK BGB/Müller-Christmann, BGB § 2339, vnr 21.

¹⁰⁷ TlnRnKo 2-21-9046, p 2, p 3.3.

¹⁰⁸ BeckOK BGB/Müller-Christmann, BGB § 2339, vnr 20.

¹⁰⁹ Krätzsche/Falkner/Döbereiner, Nachlassrecht. § 22 Die Erbunwürdigkeit, 12. Auflage 2022. München: C.H.Beck 2022, vnr 3.

¹¹⁰ BeckOK BGB/Müller-Christmann, BGB § 2339, vnr 11.

¹¹¹ MüKoBGB/Helms, BGB § 2339, vnr 1-4.

ei olnud võimalik oma tegelikku viimset tahtet väljendada. Pärandaja on sellisesse olukorda pärimiskõlbmatu isiku poolt. Pärimiskõlbmatu isik on pärandaja asetanud sellisesse olukorda tahtlikult (VÕS § 104 lg 5) ehk pärimiskõlbmatu isik pidi olema teadlik, et olukord, kuhu ta on pärandaja asetanud, takistab pärandajat tegemast viimase tahte avaldust või muuta viimase tahte avaldust või seda tühistama või soovima, et pärandaja ei teeks viimase tahte avaldust või ei muudaks viimase tahte avaldust või tühistaks seda. Tahte avaldamise takistus esineb kuni pärandaja surmani. Katses ei piisa PärS § 6 lg 1 p 3 rakendumiseks. PärS § 6 lg 1 p 3 mõistes tähendab sund õigusvastase ähvarduse või vägivalla kasutamist, pettus sisaldab isiku tahtliku eksimusse viimist või eksimuses hoidmist talle ebaõigete asjaolude avaldamise teel (TsÜS § 94).

2.4. Viimse tahte avalduse kõrvaldamine või hävitamine

Järgmisena käsitletakse pärimiskõlbmatuse alust, mille kohaselt on pärimiskõlbmatu isik, kes tahtlikult ja õigusvastaselt kõrvaldas või hävitas testamendi või pärimislepingu, kui pärandajal ei olnud võimalik seda uuendada (PärS § 6 lg 1 p 4). BGB § 2239 lg 1 p 4 kohaselt on pärimiskõlbmatu isik, kes pärandaja pärimisõiguslikku käsutust silmas pidades on süüdi karistusseadustiku §-des 267, 271-274¹¹² sätestatud kuriteos. Sätted käsitlevad dokumentide rikkumise kuritegusid.¹¹³

Tekib küsimus, mida tähendab PärS § 6 lg 1 p 4 mõistes kõrvaldamine ja mida tähendab hävitamine? Magistritöö autori hinnangul on karistusseadustiku järgi PärS § 6 lg 1 p 4 testamendi kõrvaldamine või hävitamine kvalifitseeritav KarS § 346 järgi, mis sätestab karistuse ametliku dokumendi, pitsati või stambi hävitamise, rikkumise, varguse, kinnipidamise või peitmise eest. Magistritöö autori arvates on kõrvaldamise ja peitmise mõte sama. Magistritöö autori hinnangul saab hävitamist sisustada KarS § 203 sarnaselt. Hävitamine on karistusseadustiku kommenteeritud väljaande kohaselt substantsi selline muutmine, mille tagajärjel asi muutub senisel eesmärgil tarvitamiskõlbmatuks ning väärtusetuks, seega substantsi likvideerimine. Hävitamist võib määratleda ka rikkumise kaudu, asi on hävitatud, kui selle rikkumisega on jõutud maksimumini, asi on lõplikult ära rikutud. Ka on asi õiguslikus mõttes hävitatud, kui seda saab kasutada mingil muul, algusest erineval otstarbel.¹¹⁴ Kõrvaldamise mõistet karistusseadustik eraldi ei defineeri.

¹¹² Strafgesetzbuch. Arvutivõrgus: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html> (17.04.2024).

¹¹³ de Leve, Dr. H. Erbunwürdig durch Sterbehilfe? – § 2339 BGB im Praxistest. ZEV 2015, vnr 684.

¹¹⁴ Sootak, J. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne. § 203/10.

Vastavalt karistusseadustiku kommenteeritud väljaandele saab ametliku dokumendiga seotud käivet lugeda kahjustatuks üksnes siis, kui hävitatud on selline ametlik dokument, mille säilitamine on õiguskäibe seisukohalt oluline. Karistatav saab olla üksnes sellise ametliku dokumendi hävitamine, mille säilitamine on kohustuslik.¹¹⁵ Dokument on kirjalik akt, mis sisaldab inimese mõtteväljendust (perpetueerimis- ehk kestmisfunktsioon), on mõeldud õiguskäibes tõendama õigusliku tähtsusega asjaolusid (tõendusfunktsioon) ning millest selgub selle väljaandja (garantii- ehk tagatisfunktsioon). Dokumendi olemasolu ei sõltu sellest, kas ta on kohtukõlblik, samuti võib dokument olla algselt sihitud konkreetse õigusliku asjaolu tõendamisele nt testament.¹¹⁶ Ametliku dokumendi on notariaalselt tõestatud testament, sest vastavalt karistusseadustiku kommenteeritud väljaandele on dokument ametlik ka siis, kui selle on välja andnud eraisik, kuid selle on notar tõestanud. Tekib küsimus, kas KarS § 346 on kohaldatav ka koduse testamendi kõrvaldamisele või hävitamisele. Vastavalt karistusseadustiku kommenteeritud väljaandele on eradokumendi välja andnud eraisik ning see on tõestamata. Eraisiku koostatud avaldus, taotlus muutub ametlikuks dokumendiks, kui see on võetud asutuse menetlusse.¹¹⁷ Sellest saab järeldada, et kodune testament alles, siis ametlikuks dokumendiks, kui pärimismenetlus algatatud.

Pärija peab sätte sõnastuse kohaselt käituma ebaseaduslikult ehk õigusvastaselt. Sätte rakendamisel võivad tekkida järgmised küsimused: kas seadus teeb vahet millal tegu toime pandi ehk kas enne pärandaja surma või pärast? Sätte sõnastuses on „kui pärandajal ei olnud võimalik seda uuendada“. Magistritöö autor leiab, et seadusandja on pidanud silmas olukorda, kus pärandajal oli kellegi mõju all ehk pärandajal ei olnud võimalik kas liikuda notaribüroosse või teha kodune testament, või olid tal kirjutamisraskused seoses haigusega vms või oli ta teadvusetu kuni surmani. Lisaks hõlmab säte ka olukorda, kus pärandaja ei teadnud, et tema testament hävitati või kõrvaldati. Magistritöö autor leiab, et ka peale pärandaja surma ei olnud võimalik pärandajal enda viimset tahet uuendada ehk seadus ei tee vahet kas tegu pandi toime enne pärandaja surma või pärast. Sarnaselt on ka saksa õiguskirjanduses välja toodud, et BGB § 2339 lg 1 p 4 puhul ei tee seadus vahet, kas tegu pandi toime enne või pärast pärandaja surma.¹¹⁸

Järgnevalt tõstatub küsimus kas isik on pärimiskõlbmatu kui tegu on toime pandud või piisab ka katsest? Saksa õiguskirjanduses on välja toodud, et piisab ka katsest kui tänu sellele on

¹¹⁵ Ibid, § 346/5.1.

¹¹⁶ Ibid, § 344/5.1.

¹¹⁷ Aas, N. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne. § 208/5.1.

¹¹⁸ Muscheler, Prof. Dr. K. Grundlagen der Erbenwürdigkeit. ZEV 2009, vnr 61.

võimalik pärandaja tegelikku testamenti varjata.¹¹⁹ Samas on BeckOK kommentaarides kirjas, et kui teokatset ei ole alustes selgesõnaliselt märgitud, siis tuleb tegu lõpule viia, et pärimiskõlbmatuse koosseis rakenduks. Magistritöö autor leiab, et PärS § 6 lg 1 p 4 puhul on koosseisu rakendamise eelduseks, et tegu pannakse toime, katset ei piisa, sest seaduse sõnastuses ei ole välja toodud, et piisaks katseks, mis on nt PärS § 6 lg 1 p 1 puhul välja toodud.

Lisaks, tõstatub küsimus, kui viimse tahte avaldus on kehtetu, siis kas isik on siiski pärimiskõlbmatu kui on toime pannud kõrvaldamise või hävitamise PärS § 6 lg 1 p 4 mõistes? Magistritöö autor leiab, et kui PärS § 6 lg 1 p 4 koosseisule vastava teo toime pannud isik arvab, et tegemist on kehtiva testamendiga ja juhul kui pärandajal ei ole enam võimalik uut testamenti teha, siis isik on pärimiskõlbmatu, sest ta on teo toime pannud tahtlikult, mis on üheks eelduseks. Kui tegu vastab PärS § 6 lg 1 p 4 eeldustele, siis on isik pärimiskõlbmatu ning sätte sõnastuses ei ole välja toodud, et testament peab olema kehtiv. BGB § 2339 lg 2 sätestab, et BGB § 2339 lg 1 p 3 ja 4 pärimiskõlbmatust ei teki, kui käsutus, mille tegemiseks pärandajat sunniti või mida silmas pidades pandi toime kuritegu, muutus enne pärandi avanemist kehtetuks, või kui käsutus, mille tühistamiseks teda sunniti, muutuks kehtetuks. Ehk saksa õiguses on eraldi välja toodud, et kui käsutus muutub kehtetuks, ei ole isik pärimiskõlbmatu. Lisaks BGB § 2343 kohaselt on pärimiskõlbmatust välistatud testamendi hävitamise või kõrvaldamise, samuti testamendi võltsimise puhul kui pärandaja on pärijale andestanud.¹²⁰ Pärast pärandaja surma toime pandud viimse tahte avalduse hävitamise, kõrvaldamise ja võltsimise puhul on andustus välistatud.¹²¹

Lähtudes eeltoodust muutub magistritöö autori hinnangul PärS § 6 lg 1 p 4 kohaselt pärimiskõlbmatuks isik, kes hävitas või kõrvaldas pärandaja viimse tahte avalduse, kui pärandajal ei olnud võimalik seda enam uuendada, kusjuures isik pidas tegu toime pannes vähemalt võimalikuks ja möönis (KarS § 16 lg 4), et selle tagajärjeks on pärandaja viimse tahte avalduse kõrvaldamine või hävitamine. Katsest ei piisa PärS § 6 lg 1 p 4 rakendumiseks.

2.5. Viimse tahte avalduse võltsimine

PärS § 6 lg 1 p 5 on sätestatud, et pärimiskõlbmatu on isik, kes võltsis pärandaja tehtud testamendi või pärimislepingu või selle osa. BGB § 2239 lg 1 p 4 kohaselt on pärimiskõlbmatu

¹¹⁹ Krätzsche/Falkner/Döbereiner, Nachlassrecht. § 22 Die Erbunwürdigkeit, 12. Auflage 2022. München: C.H.Beck 2022, vnr 3.

¹²⁰ Burandt/Rojahn/Müller-Engels, BGB § 2340, vnr 7.

¹²¹ Ibid, BGB § 2343, vnr 3.

isik, kes pärandaja pärimisõiguslikku käsutust silmas pidades on süüdi karistusseadustiku §-des 267, 271-274¹²² sätestatud kuriteos.

Riigikohus on toonud välja, et testamendi võltsimise puhul on tegemist ühepoolse tehingu võltsimisega, s.o pettusega TsÜS § 90 lg 1 mõistes.¹²³ Võltsimine on KarS § 344 lg 1 järgi kvalifitseeritud tegu, mille kohaselt dokumendi, pitsati või plangi, mille alusel on võimalik omandada õigusi või vabaneda kohustustest, võltsimise eest karistatakse rahalise karistuse või kuni ühe aastase vangistusega. Kohus on välja toonud, et võltsimine on nii dokumendi tegemine isiku poolt, kellel puudub selleks õigus, s.t seaduslik alus, samuti sellise dokumendi koostamine, milles olevad andmed ei ole oma sisult õiged. Seega KarS § 344 koosseis sisaldab nii materiaalselt kui intellektuaalset võltsimist, kuid nende eristamine ei ole vajalik. KarS § 344 lg 1 sätestatud dokumendi võltsimise objektiivne koosseis seisneb sellise dokumendi võltsimises, mis peab olema õiguste omandamiseks või kohustuste vabanemiseks kohane. Dokument on kirjalik akt, mis sisaldab inimese mõtteväljendust, mis on mõeldud õiguskäibes tõendama juriidilise tähtsusega asjaolusid ning millest selgub selle väljaandja.¹²⁴ Testamendi näol on tegemist KarS § 344 teokoosseisu objektiivses küljes silmas peetud dokumendiga, mille abil on võimalik omandada õigusi. Testamendi võltsimise korral ei vasta testament pärandaja tegelikule tahtele.¹²⁵ Tartu ringkonnakohus on lahendis 2-06-6907 toonud välja, et testamendi võltsimise tuvastamise korral tuleb lugeda, et testamenti ei ole tehtud, kuna testaator ei ole ühepoolset tehingut teinud ega selleks tahteavaldust sooritanud ja seetõttu võltsitud testamendi tühistust ei saa tuvastada.¹²⁶

Karistusseadustiku kommenteeritud väljaandes on märgitud, et võltsimine on dokumendi järeletegemine või ümbertegemine. Järeletegemine on mitteehtsa dokumendi valmistamine, ümbertegemine on ehtsa dokumendi muutmine. Ümber- või järeletehtud dokument ei ole kunagi täielikult autentne, st algne. Võltsimise tulemusena valminud dokument peab olema sarnane originaaliga, vastasel juhul ei saa tegu nimetada võltsimiseks vaid tegemist on dokumendi rikkumisega, selle sodimisega, joonistusega vms.¹²⁷

Kui pärija on võltsinud testamenti ning esitab selle pärimismenetluse algatamisel notarile, siis kvalifitseeruvad mitmed karistusseadustiku koosseisud. KarS § 345 on sätestatud teadvalt

¹²² Strafgesetzbuch. Arvutivõrgus: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html> (17.04.2024)

¹²³ RKTko 2-14-53722, p 4.

¹²⁴ HMK 1-17-11052, p 2.9.13.

¹²⁵ RKKK 3-1-1-94-06 p 9.

¹²⁶ TrtRnKo 2-06-6907, p 3.

¹²⁷ Sootak, J. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne. § 344/9-11.

võltsitud dokumendi kasutamise eest eesmärgiga omandada õigusi või vabaneda kohustustest. Kuriteo koosseis on realiseeritud võltsitud dokumendi esitamisega notarile. KarS § 345 lg 1 objektiivse koosseisu teiseks tunnuseks on eesmärk, millega võltsitud dokumenti kasutatakse ja see peab olema tehtud õiguste omandamise või kohustustest vabanemise eesmärgil. Võltsitud testamendi esitamine notarile on eesmärgiga omandada õigust ehk pärida pärandaja vara. Antud kuriteokoosseisu subjektiivne külg eeldab tahtlust.

Kohtu seisukoht on, et võltsitud testamendi esitamisega notarile pärimismenetlusega seoses rikutakse ka KarS § 281 koosseisu, milles on sätestatud notaritele ebaõigete andmete esitamine. Näiteks, kui notarile esitatakse võltsitud kodune testament, esinedes notari ees koduse testamendi tunnistajatena ning vastates notari küsimustele testamendi kohta, mh kas testaator kirjutas testamendile alla omakäeliselt, on KarS § 281 sätestatud koosseisu rikutud.¹²⁸ Subjektiivses koosseis piisab kõigi objektiivse koosseisu elementide suhtes kaudsest tahtlusest (KarS § 16 lg 4). Kaudne tahtlus tähendab mh seda, et teo toimepanija ei pidanud intellektuaalses plaanis olema täiesti kindel esitatud andmetele tõele mittevastavuses, piisab vaid võimalikuks pidamisest, et need ei pruugi olla tõesed.¹²⁹

Subjektiivsest küljest eeldab kuritegu tahtlust (KarS § 15-16) kõigi objektiivse koosseisu tunnuste suhtes. Koosseis on täidetud, kui isik pani teo toime vähemalt kaudse tahtlusega. Koosseis ei eelda toimepanijalt eesmärki. Piisab sellest, kui ta teab või vähemalt peab võimalikuks, et võltsitav dokument on kohane õiguse omandamiseks või kohustusest vabanemiseks.¹³⁰

Tekib küsimus, millisel juhul leitakse, et testament on võltsitud ehk kuriteo objektiivne külg on täidetud? Reeglina on võltsingu uurimiseks vajalik käekirjaeksperti arvamused. Eesti kohtupraktikas nähtub, et käekirjaekspertiisi tegemisel võltsingu hindamiseks tuvastatakse, kas pärandaja on kirjutanud oma nime ja allkirja testamendile alla.¹³¹ Saksa õiguskirjanduses on välja toodud, et ainult testaatori poolt allkirjastatud, kuid mitte tema enda käega kirjutatud koduse testamendi koostamine ei kujuta endast dokumendi võltsimist.¹³² Näiteks abikaasade

¹²⁸ HMK 1-17-11052, p 2.9.15

¹²⁹ Sootak, J. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne. § 281/4.

¹³⁰ Ibid, § 344/13; RKKK 3-1-1-77-06, p 6.

¹³¹ HMK 2-19-6499 p 22.1; TlnRnKo 2-19-3627 p 12; HMK 1-17-11052; TlnRnKo 2-16-5196 p 2.9.6; TlnRnKo 2-16-5196 p 7.

¹³² Burandt/Rojahn/Müller-Engels, BGB § 2339, vnr 33.

vastastikuse testamendi puhul, kui kahtlus on suunatud teise abikaasa vastu, on määravaks vaid üksnes allkiri.¹³³

Saksa õiguskirjanduses on vastuoluline seisukoht asjaolus, kui pärimiskõlbmatu isik tahtis testamendi võltsimisega pärandaja tegelikku või eeldavat tahet täita. Saksa õiguskirjanduses on üldine seisukoht, et kui pärimiskõlbmatu isik sekkub testamendi tegemise vabadusse, ei peaks ta pärandaja vara pärima.¹³⁴ Seda seisukohta kinnitavad ka Müncheni kommentaarid - iga pärimiskõlbmatuse koosseisu vastav tegu toob kaasa pärimiskõlbmatuse, ilma et oleks oluline, millistel motiividel tegutseti.¹³⁵ Testamendi võltsimine toob kaasa pärimiskõlbmatuse, isegi kui võltsija kavatses realiseerida pärandaja tahet, mis tõendatult eksisteeris, kuid oli näiteks ainult suuliselt väljendatud. Kui eitada pärimiskõlbmatust antud olukorras, võetakse ära võltsijalt tema tegevuse pärimisõiguslik risk, mis võib soosida võltsinguid üldiselt.¹³⁶

Samas, Hans Brox leiab, et pärimiskõlbmatusega ei ole tegemist juhul, kui teo toimepanija koostab testamendi, mis vastab pärandaja tegelikule tahtele ning see kehtib ka testamendi võltsimisel pärandaja tahte kohaselt, kuna pärandaja vastase rünnakuga ei saa olla tegemist olla siis, kui teo toimepanija tahab võltsimisega ellu viia pärandaja tahet. Teo toimepanija peab tõendama oma väidet, et võltsing vastab pärandaja tahtele.¹³⁷

BeckOK kommentaarides on välja toodud seisukoht, et võltsija ei võta mingit riski pärimisõiguse mõttes. Lisaks ei ole testaatori „tõeline“ tahe sageli usaldusväärset tuvastatav. Testaatorile võib olla oluline ka see, et tema pärija järgiks igati õigussüsteemi reegleid. Pärimiskõlbmatuse põhjuse olemasolu saab seega eitada vaid juhul, kui testamendi koostas teotegija pärandaja selgesõnalisel nõusolekul.¹³⁸

Magistritöö autori hinnangul kuna pärimiskõlbmatuse üheks eesmärgiks on pärandaja testeermisvabaduse kaitsmine, siis isik, kes võltsib testaatori testament eesmärgiga tema tegelikku või eeldatavat tahet maksma panna, ei peaks testaatori pärandit pärima ja on PärS § 6 lg 1 p 5 alusel pärimiskõlbmatu, kuna sekkub pärandaja testeermisvabadusse, sest nagu

¹³³ Krätzschel/Falkner/Döbereiner, Nachlassrecht. § 22 Die Erbunwürdigkeit, 12. Auflage 2022. München: C.H.Beck 2022, vnr 3.

¹³⁴ Pärimiskõlbmatuse seoses tapmiskatsega alaealise puhul, vnr 15b.

¹³⁵ MüKoBGB/Helms, BGB § 2339, vnr 13.

¹³⁶ Burandt/Rojahn/Müller-Engels, BGB § 2339, vnr 35.

¹³⁷ Brox, H, vnr 279.

¹³⁸ BeckOK BGB/Müller-Christmann, BGB § 2339, vnr 29.

eelnevalt välja toodud, pärimiskõlbmatuse puhul ei ole oluline missugustel motiividel teo toimepanija tegutses.

Kohus on öelnud, et PärS § 24 sätestab selged vorminõuded, millele peab omakäeliselt kirjutatud testament vastama. Nende nõuete eesmärgiks on tagada, et koduse testamendi ebaehtsust oleks võimalik hiljem kindlaks teha, ning vältida võimalikke testamendi võltsimisi.¹³⁹

BeckOK kommentaarides on välja toodud, et vaidluskoht on kas selle sätte alusel katsest piisab. Ühelt poolt hõlmab viide kriminaalkodeksis sätestatule kriminaalvastutust katsete eest, teisalt on seadusandja katseid sõnaselgelt lg 1 p 1 puhul maininud. Kui süüdlane on oma võltsimisteoga loonud vormiliselt kehtetu korralduse, ei ole tegemist pelgalt katsega, vaid teostusega.¹⁴⁰ Magistritöö autor leiab, et PärS § 6 lg 1 p 5 koosseisu rakendumiseks ei piisa katse toime panemisest, kuna sätte sõnastuses ei ole välja toodud katse nagu PärS § 6 lg 1 p 1 puhul on.

Tõstatub küsimus kas kehtetu viimse tahte avalduse võltsimisel on teo toimepanija pärimiskõlbmatu? BGB § 2339 lg 2 sätestab, et BGB § 2339 lg 1 p 3 ja 4 pärimiskõlbmatust ei teki, kui käsutus, mille tegemiseks pärandajat sunniti või mida silmas pidades pandi toime kuritegu, muutus enne pärandi avanemist kehtetuks, või kui käsutus, mille tühistamiseks teda sunniti, muutuks kehtetuks. Lisaks on Hans Brox leidunud, et Saksa õiguse kohaselt pärimiskõlbmatuks tunnistamist ei toimu võltsimisega seotud kuritegude puhul sel juhul, kui pärandaja korraldus on muutnud kehtetuks enne pärandi avanemist. Brox leiab, et kõne alla tulevad asjaolud, mis leiavad aset lubamatu teo ning pärandi avanemise vahelisel aja (nt korralduse tühistamine pärandaja poolt, testamendi kehtivuse aja lõppemine, selle isiku surm, kelle kasuks on tehtud testament). Kuna pärimiskõlbmatu isiku tegu ei saa pärandi avanemisel enam kasualseks muutuda, loobub seadus sanktsioonist. Brox on toonud välja, et valitsev õpetus on samal seisukohal ka siis, kui korraldus on kehtetu algusest peale, nt kui teo toimepanija võltsib vormilt kehtetut testamenti (kirjutusmasinal kirjutatud koduse testamendi puhul). Selle põhjendamiseks viidatakse sellele, et ka algse kehtetuse puhul ei muutu teo toimepanija tegevus pärimisjärgluse kuritahtlikul ähmastamisel kasualseks. Lisaks puudub pärimiskõlbmatu ka siis, kui pärandaja korraldus, mille suhtes on toime pannud võltsimisega

¹³⁹ TLH 3-05-1357.

¹⁴⁰ BeckOK BGB/Müller-Christmann, BGB § 2339, vnr 27.

seotud kuritegu, oleks nagunii muutunud kehtetuks enne pärandi avanemist – näiteks ainupärija eelneva surma tõttu.¹⁴¹

Magistritöö autori hinnangul PärS § 6 lg 1 p 5 puhul tekib pärimiskõlbmatus ka siis, kui pärimiskõlbmatuse koosseisus oleva teo toimepanija ei teadnud testamendi kehtetusest. Magistritöö autor leiab, et kui PärS § 6 lg 1 p 5 koosseisule vastava teo toime pannud isik arvab, et tegemist on kehtiva testamendiga, siis isik on pärimiskõlbmatu, sest ta on teo toime pannud tahtlikult, mis on üheks eelduseks. Kui tegu vastab PärS § 6 lg 1 p 5 eeldustele, siis on isik pärimiskõlbmatu. Seda seisukohta kinnitab ka see, et sätte sõnastuses ei ole välja toodud, et testament peab olema kehtiv. Magistritöö autor leiab, et isik on ka siis pärimiskõlbmatu PärS § 6 lg 1 p 5 alusel kui ta võltsis kodust testamenti ja kodune testament muutub kehtetuks, sest testamendi tegemisest on möödunud 6 kuud. PärS § 6 lg 1 p 5 puhul ei ole oluline see, kas pärandajal oli pärast PärS § 6 lg 1 p 5 koosseisule vastava teo toimepanemist võimalik uut testamenti teha, kuna sättes ei ole see sõnaselgelt välja toodud nagu teiste pärimiskõlbmatuse aluste puhul on.

Seega muutub magistritöö autori hinnangul PärS § 6 lg 1 p 5 kohaselt pärimiskõlbmatuks isik, kes võltsis pärandaja tehtud viimse tahte avaldust või selle osa, kusjuures isik pidas tegu toime pannes vähemalt võimalikuks ja möönis (KarS § 16 lg 4), et selle tagajärjeks on pärandaja viimse tahte avalduse võltsimine või selle osa võltsimine. Katsest ei piisa PärS § 6 lg 1 p 5 rakendumiseks.

Lähtudes eeltoodust on pärimiskõlbmatuse alused sätestatud PärS § 6 lg 1 p 1-5. Seadusandja on leidnud, et pärija, kes paneb toime pärandaja suhtes järgnevalt nimetatud teod ei vääri pärida pärandaja vara: tahtlikult ja õigusvastaselt pärandaja surma põhjustamine või selle katse; tahtlikult ja õigusvastaselt pärandaja asetamine sellisesse olukorda, kus viimane ei saa kuni oma surmani viimse tahte avaldust teha või seda tühistada; sunni või pettusega viimse tahte avalduse tegemise takistamine või muutmise takistamine või sunni või pettusega viimse tahte avaldust tegema sundimine või tühistamine kui pärandajal ei olnud võimalik oma tegelikku viimset tahtet väljendada; viimse tahte avalduse hävitamine või kõrvaldamine kui pärandajal ei olnud enam võimalik seda uuendada; viimse tahte avalduse või selle osa võltsimine. Magistritöö autor leiab, et pärimiskõlbmatuse koosseisu rakendamiseks peavad eelnimetatud teod olema toime pandud vähemalt kaudse tahtlusega. Teo toimepanijad on nii täideviijad kui osavõtjad. PärS § 6 lg 1 p 1 puhul piisab katsest, kuid ülejäänud pärimiskõlbmatuse aluste puhul on vaja tegu täide viia,

¹⁴¹ Brox, H, vnr 281.

et koosseis rakenduks. Päriskõlbmatuse koosseisu rakendamiseks ei ole oluline teo toimepanija motiiv. PärS 6 lg 1 p 1-5 sätestatud tegu peab olema suunatud pärandaja vastu. Päriskõlbmatuse hagi esitajal on tõendamiskoormis PärS § 6 lg 1 punktides 1-5 sätestatud päriskõlbmatuks tunnistamise eelduste esinemise osas.

3. PÄRIMISKÕLBMATUSE TUVASTAMINE JA ÕIGUSLIKUD TAGAJÄRJED

3.1. Pärimiskõlpmatuse materiaaõiguslik tähendus

Käesoleva magistritöö autor on välja toonud töö esimeses peatükis, et pärimiskõlpmatus ei võrdu pärimisvõime puudumisega. PärS § 8 lg 1 kohaselt võib kohus vaidluse korral tunnistada isiku pärimiskõlpmatuks huvitatud isiku nõudel. Eesti õiguskirjanduses on autorid erimeelel, mis hetkest alates on isik pärimiskõlpmatu. Näiteks on välja toodud, et pärimiskõlpmatu on isik pärandi avanemise päevast alates ning vaidluse korral lahendab selle kohus.¹⁴² Tiina Mikk on leidnud, et pärimiskõlpmatuks tunnistamine on kohtu pädevuses.¹⁴³ Urve Liin on märkinud, et kehtiva pärimisõiguse kohaselt on isik pärimiskõlpmatu otse seadusest tulenevalt ja hagiga tuleb pöörduda kohtusse isiku pärimiskõlpmatuks tunnistamiseks üksnes vaidluse korral.¹⁴⁴ Urve Liin on küll välja toonud, selle 1996.a pärimisseaduse pinnalt, kuid PärS § 8 lg 1 ei ole vahepeal muutunud.

Saksa õiguskirjanduses on öeldud, et ka pärimiskõlpmatu pärija saab kõigepealt pärandi ning esitades kohtusse hagi, võetakse tagasiulatuvalt pärijalt tema pärimisõigus.¹⁴⁵ Siit tekib küsimus, mis hetkest on isik Eesti õiguses pärimiskõlpmatu – kas pärandi avanemise hetkest või on vajalik, et kohus tunnistaks isiku pärimiskõlpmatuks ja alles vastava kohtulahendi jõustumisest on isik pärimiskõlpmatu? Kui kohus peab isiku pärimiskõlpmatuks tunnistama, siis kas isik on nii kaua pärija ning isikult võetakse tagasiulatuvalt ära pärija õigused jõustunud kohtuotsusega? Küsimused ei ole pelgalt teoreetilised, notarite praktikas on samuti selgusetu, mis hetkel saab pärimismenetluses lugeda isiku pärimiskõlpmatuks ning välistada tema pärimisõiguse.

Kuna Eesti pärimisseaduse eeskujuks on olnud Saksa õigus, toob autor välja siinkohal vastavad sätted BGB-st. BGB § 2340 on sätestatud, et pärimiskõlpmatus pannakse maksma pärandi saamise vaidlustamisega. BGB § 2342 lõike 1 kohaselt toimub vaidlustamine vaidlustamishagi esitamise teel. Hagi tuleb suunata sellele, et pärija tunnistatakse pärimiskõlpmatuks. Sama sätte teise lõike kohaselt saabub vaidlustamise toime alles kohtuotsuse jõustumisel. Saksa õiguskirjanduses on märgitud, et pärimiskõlpmatust ei ole võimalik tuvastada

¹⁴² Silvet, E; Mahhov, I. Kuidas pärida ja pärandada. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 15.

¹⁴³ Mikk, T, lk 43.

¹⁴⁴ Liin, U, lk 177.

¹⁴⁵ Brox, H, vnr 275.

pärimismenetluses, selle tuvastamine on täielikult antud kohtu pädevusse.¹⁴⁶ Lähtudes BGB-st ja õiguskirjandusest ei teki Saksa õiguses pärimiskõlbmatuse automaatselt seadusest tulenevalt, vaid see saavutatakse alles pärimiskõlbmatuks tunnistava kohtuotsuse jõustumisega.¹⁴⁷ Sellest tulenevalt ei näe Saksa õigus ette automaatselt pärimiskõlbmatust pärandi avanemisel. Isegi kui BGB § 2339 sätestatud pärimiskõlbmatuse eeldused on täidetud, on siiski vaja kohtus tunnistada isik pärimiskõlbmatuks.¹⁴⁸ Seega saksa õiguse kohaselt on isik nii kaua pärija kuni kohus tunnistab ta pärimiskõlbmatuks.

Järgnevalt analüüsib autor lähemalt PärS § 8 lg 1. Kui tõlgendada PärS § 8 lg 1 grammatiliselt, järeldub, et kui vaid vaidluse korral võib kohus isiku tunnistada pärimiskõlbmatuks, siis olukorras, kus vaidlust ei ole, on isik ilma vastava jõustunud kohtulahendita pärimiskõlbmatu otse seadusest tulenevalt. Tõstatub küsimus, mis hetkel saame öelda, et tegemist on vaidlusega? PärS § 8 lg 1 vastust selgesõnaliselt ei anna. Magistritöö autori hinnangul on pärimiskõlbmatuse kahtluse puhul vajalik tuvastada kaks asjaolu – kas pärimiskõlbmatuse koosseisule vastav tegu on toime pandud ning kes sellise teo toime pani. Eelnimetatud asjaolud on magistritöö autori hinnangul kohtus pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagides vaidluse esemeks.

Esmalt analüüsib autor kellel on õigus tuvastada kas isik on pärimiskõlbmatu või mitte – kas ainult kohtul või on ka notaril õigus kindlaks teha kas pärija on pärimiskõlbmatu PärS §-de 6 ja 8 kohaselt? Eesti õiguskirjanduses tõstatatud küsimusele vastust ei leia. Notari ametitegevus jaguneb ametitoimingute tegemiseks ja ametiteenuste osutamiseks vastavalt notariaadiseaduse¹⁴⁹ (NotS) § 2 lg 2. NotS § 29 lg 3 p 2 ja PärS § 165 kohaselt on Eestis antud pärimismenetluse läbiviimine notari pädevusse. Pärimismenetluse eesmärgiks on välja selgitada pärijad ning pärimismenetluse lõppedes tõestab notar pärimisõiguse tunnistuse, mis tõendab isiku pärijaks olemise (PärS § 171 lg 1). Tõestamiseaduse § 1 lg 5 on mh sätestatud, et pädevuse piires notariaalakti õigsust eeldatakse. Kohus lahendab pärimismenetlusega seotuid küsimusi siis, kui on vajalik nt pärandvara hoiumeetmeid rakendada, testamendi tühisuse vaidlustes, pärandvara jagamise vaidlustes, annab nõusoleku esindajal alaealistel nimel pärandist loobuda, pärandvaraga tehingute tegemiseks vms.

NotS § 4 lg 1 kohaselt võib notar ametitoimingu tegemisest keelduda vaid seaduses sätestatud alustel, mis tähendab teisisõnu, et notar ei tohi ilma seaduses sätestatud põhjuseta õiguskäivet

¹⁴⁶ Krätzsche/Falkner/Döbereiner, Nachlassrecht. § 22 Die Erbunwürdigkeit, 12. Auflage 2022. München: C.H.Beck 2022, vnr 3.

¹⁴⁷ Brox, H, vnr 283.

¹⁴⁸ Burandt/Rojahn/Müller-Engels, BGB § 2340, vnr 2.

¹⁴⁹ Notariaadiseadus- RT I, 06.07.2023, 60.

takistada.¹⁵⁰ Riigikohus on leidnud lahendis 2-17-11283, et notaril ei ole õigust ega kohustust lahendada tehinguosaliste vahel tekkinud tsiviilõiguslikke vaidlusi. Tõestamisseaduse § 18 on sätestatud notari nõustamis- ja selgitamiskohustus. Eelnimetatud paragrahvi lõikes 1 on sätestatud, et notar selgitab välja osalejate tahte ja õiguslikult korrektseks tehinguks olulised asjaolud. Tekib küsimus kas notari selgitamis- ja nõustamiskohustuse raames on notaril pädevus kindlaks teha pärija pärimiskõlbmatus? Magistritöö autor leiab, et pärimisasjas on pärija pärimiskõlbmatuse tuvastamine oluline asjaolu, mis tagab õiguslikult korrektse pärimisõiguse tunnistuse väljastamise. Kuid magistritöö autor leiab, et notari selgitamiskohustus eristub kohtu omast. Kohtu selgitamiskohustus hõlmab asjaolude väljaselgitamist (tõendite hindamist ja otsustamist, milliseid asjaolusid pidada tõendatuks), nõude õigusliku aluse kvalifitseerimist ja kohalduvate õigusnormide väljaselgitamist ning selle kõige pooltega arutamist. Kohus peab juhtima poolte tähelepanu sellele, kui tõendamiskohustus on täitmata või tõend asjakohatu.¹⁵¹

Magistritöö autori hinnangul ei ole notaril pädevust hinnata kas PärS § 6 lg 1 p 1-5 sätestatud teod on toime pandud, sest notaril ei ole tõendite hindamise pädevust nagu kohtul on, lisaks on võimalik, et notarini selline info üldse ei jõuagi. Anneli Alekand on toonud välja, et võimalike tõendite ring tehingu tõestamisel notari poolt on oluliselt piiratum kui kohtus, sest notari käsutuses ei ole kohtuga võrreldavaid menetluslike vahendeid, mis annaksid inimese ütlustele tõendi staatuse (menetlusosalise või muu isiku vande all ülekuulamine), milline võimalus on kohtul vastavalt TsMS §-le 267 jj. Notari võimalused tehingu aluseks olevate asjaolude väljaselgitamiseks on oluliselt piiratumad kui kohtul ning piirduvad dokumentide ja registriandmetega ning kõigi puudutatud isikute kokkulangevate ütlustega. Samuti notar ei saa rikkuda selgitamiskohustust asjaolu suhtes, mida tal pole võimalik iseseisvalt tuvastada ja mis tuvastatakse alles hiljem kohtus ning notarile ei ole antud õigust lahendada pooltevahelisi õigusvaidlusi.¹⁵²

Notari kohustused pärimismenetluse raames on loetletud pärimisseadusest tulenevate notari ametitoimingute tegemise korrast¹⁵³ ning magistritöö autor leiab, et isegi kui notarile on esitatud ilmselgelt võltsitud testament, kus on võltsitud nt allkiri, ei saa notar tuvastada lähtudes

¹⁵⁰RKTKo 2-17-11283, 10.12.2019, p 13.

¹⁵¹ Kullerkupp.K, Uusen-Nacke.T. Selgitada, selgitada ja veel kord selgitada. Juridica 2018/9, lk 631-632, loetud veebiväljaandes.

¹⁵² Alekand, A. Notari selgitamiskohustus: selle ulatus, viis ja kajastamine notariaalaktis. Juridica 2021/3, loetud veebiväljaandes.

¹⁵³ Pärimisseadusest tulenevate notari ametitoimingute tegemise kord.- RTL 2008, 101, 1435; RT I, 07.02.2014, 13.

eeltoodust, kas tegemist on võltsinguga või mitte, sest notaril ei ole pädevust tõendeid hinnata. Mõned pärimiskõlbmatuse alused sisaldavad kuritegusid nt surma põhjustamine või selle katse, viimse tahte avalduse võltsimine, kõrvaldamine või hävitamine. Kedagi ei käsitleta kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus (KrMS § 7 lg 1). Seega on vajalik läbi viia kriminaalmenetlus pärimiskõlbmatuse aluste puhul, mis sisalduvad kuritegu. Kriminaalasjas süüdimõistva kohtuotsuse tegemiseks peavad olema tõendatud järgmised tõendamiseseme asjaolud: kuriteo aeg, koht, viis ning muud tehilolud, kuriteokoosseis, kuriteo toimepannud isiku süü, teda iseloomustavad andmed ja muud vastutust mõjutavad asjaolud vastavalt kriminaalmenetluse¹⁵⁴ (KrMS) § 62. Kui notarile on kahtlus, et talle on esitatud võltsitud dokument, teavitab notari politseid või suunab teisi pärijad pöörduma vastava õigusorgani poole asjaolude tuvastamiseks. Notarile on võimalik tulenevalt TõS § 37 anda vande all kirjaliku tunnistuse, kuid magistritöö autori hinnangul tuvastatakse kriminaalmenetluses kas ja kelle poolt PärS § 6 lg 1 p 1, 4 ja 5 sätestatud asjaolud toime pandud, sest notar ei hinda tõendeid.

Notarile jõuab kahtlus pärija pärimiskõlbmatuse kohta tavapäraselt kas teistelt pärijatelt või meedias esitatud informatsiooni põhjal. Notaril ei ole ligipääsu karistusregistris sisalduvatele andmetele. Lähtudes eelnevast tõstatub küsimus, kas notar peaks küsima pärimismenetluse algatajalt, kas on alust pärimiskõlbmatuseks? Magistritöö autor leiab, et pärimismenetluse avalduse tõestamisel võiksid notari uurida pärimismenetluse algatajalt ega ei ole kahtlust pärimiskõlbmatuseks, et vältida hiljem asjaolude avaldumisel pärimisõiguse tunnistuste kehtetuks tunnistamist. Notar võib kajastada tõestamistoimingu käigus isiklikult tajutud asjaolusid notariaalaktis või notariaalmärkes (TõS § 1 lg 4) ehk notar pärimismenetluse algatamise avalduses saab kirja panna kahtlused pärija pärimiskõlbmatuse kohta.

Järgnevalt tõstatub küsimus, et kas sellise juhul kui pärimismenetluse käigus on notarile esitatud pärimismenetluse algatajalt informatsioon, et üks pärijatest on pärimiskõlbmatu, saab notar pärimismenetluse lõppedes välja anda pärimisõiguse tunnistuse ilma kohtu poolt isiku pärimiskõlbmatuks tunnistamiseta? Notariaadiseaduse § 2 lg 1 kohaselt on notar avalik-õigusliku ameti kandja, sõltumatu ametiisik, kellele riik on delegeerinud õigussuhete turvalisuse tagamise ja õigusvaidluste ennetamise ülesande. Sama paragrahvi neljandas lõikes on toodud välja, et notar peab oma ametitegevuses olema erapooletu ja usaldusväärne. Magistritöö autor leiab, et notari erapooletus ei säili, kui notar otsustab, et isik on

¹⁵⁴ Kriminaalmenetluse seadustik.- RT I, 22.03.2024, 4.

pärimiskõlbmatu nt teiste pärijate informatsiooni põhjal, et isik on toime pannud PärS § 6 lg 1 p 1-5 sisalduva teo.¹⁵⁵

Magistritöö autoril tõstatub järgmine küsimus: kui isik on seadusest tulenevalt pärimiskõlbmatu ja vaidlust ei ole, kas notar saab sellest lähtuda? Magistritöö autor leiab, et see oleneb pärimiskõlbmatuse alustest. Kui notarile on pärimismenetluse käigus esitatud pärija kriminaalmenetluses süüdimõistetud kohtuotsus, mille kohaselt on nt pärija tapnud pärandaja, siis sel juhul saab magistritöö autori hinnangul notar välistada pärijate ringist pärija, kes on pärandaja surma põhjustamises süüdimõistetud, sest asjaolud on selged. Sarnane on olukord magistritöö autori hinnangul siis, kui kriminaalasjas on leitud, et pärandaja viimse tahte avaldus on võltsitud pärija poolt, notar saab kohtuotsusele tuginedes ise otsustada, et pärija on pärimiskõlbmatu ning välja anda pärimisõiguse tunnistuse ilma, et kohus oleks isiku pärimiskõlbmatuks tunnistanud. Selle kohaselt on pärimiskõlbmatuse koosseisule vastava teo toime pannud isik pärimiskõlbmatu otse seadusest tulenevalt pärandi avanemise hetkest, seega selline isik ei ole kunagi pärija ning tsiviilkohtumenetluses isiku pärimiskõlbmatuks tunnistamine on vajalik ainult vaidluse korral nagu PärS § 8 lg 1 sõnastus ütleb. Magistritöö autor leiab, et kui poolte vahel on erimeelsus, kas PärS § 6 lg 1 p 1-5 sätestatud tegu on toime pandud, siis selle tuvastab tsiviilkohus. PärS § 6 lg 1 p 2 ja 3 puhul peab kohus isiku pärimiskõlbmatuks tunnistama, sest kuigi olukord võib sisaldada kuritegu nt raske tervisekahjustuse tekitamine (KarS § 118), mille saab kriminaalmenetluses tuvastada, siis lisaks sellele tuleb eraldi tuvastada, kas kuriteo tõttu oli pärandaja nt võimetu kuni oma surmani tegema või tühistama viimse tahte avaldust PärS § 6 lg 1 p 2 alusel.

Autorile teadaolevalt on pärimismenetluse raames tekkinud omakorda küsimus notari kohustustest pärimismenetluses, mh sellest, kas notar peaks pärimismenetluse peatama pärimiskõlbmatuse küsimuse korral. Autori isiklikule töökogemusele tuginedes on vähemalt ühel korral küsimus lahendatud nii - isik on toime pannud PärS § 6 lg 1 p 1 sätestatud teo, notar on pärimismenetluse peatanud kuniks on kriminaalmenetluses süüdimõistev kohtuotsus jõustunud. Kui otsus jõustus tõestas notar pärimisõiguse tunnistuse, viidates PärS § 6 ning jättis välja pärijate ringist isiku, kelle kohta jõustus kriminaalmenetluses süüdimõistev otsus. Antud juhul otsustas notar otsustas, et isik on pärimiskõlbmatu ning ei päri tuginedes jõustunud

¹⁵⁵ Kullerkupp.K, Uusen-Nacke.T. Selgitada, selgitada ja veel kord selgitada. Juridica 2018/9, lk 631-632, loetud veebiväljaandes.

kriminaalmenetluses süüdimõistvale otsusele. Tsiviilkohus ei olnud asjas isikut pärimiskõlbmatuks tunnistanud. Seega notar on tuginenud sellele, et isik on pärimiskõlbmatu pärandi avanemise hetkest otse seadusest tulenevalt. Magistritöö autor leiab, et notar saab lähtudes TõS § 4 keelduda pärimiskõlbmatule isikule pärimisõiguse tunnistuse tõestamisest, kuni on asjaolud kohtu või muu õiguskaitseorgani poolt kindlaks tehtud.

Müncheni kommentaarides on välja toodud, et süüdimõistmine kriminaalasjas ei ole pärimiskõlbmatuse eelduseks.¹⁵⁶ Saksa õiguskirjanduses on leitud, et pärimiskõlbmatuse küsimuses ei ole tsiviilkohus seotud kriminaalmenetluses tehtud kohtuotsuse õiguslikult siduvate järeldustega, vaid tsiviilkohus peab ise veenduma, et tegu on toime pandud, hinnates vabalt tõendeid ning kogudes täiendavalt tõendeid, sest tsiviilkohtuniku sidumine kriminaalkohtu otsusega ei ole kooskõlas vaba tõendite hindamise põhimõttega.¹⁵⁷ Siiski võib lõplikku kriminaalotsust kasutada tsiviilkohtumenetluses tõendina. Üldjuhul järgitakse kriminaalkohtu järeldusi, välja arvatud juhul, kui on kaalukaid põhjusi nende ebaõigeks tunnistamiseks, sest kui tsiviil- ja kriminaalmenetluse vahel on tihe õiguslik ja faktiline seos, ei tohi ka kriminaalotsuseid täielikult eirata, vaid peab tegelema nende järeldustega, mis on tõendite hindamise seisukohalt olulised. Kui kriminaalkohus ei ole langetanud kehtivat süüdimõistvat otsust, peab tsiviilkohus otsustama tõendite vaba hindamise käigus, kas tegemist on pärimiskõlbmatusega, kuna hindamisel ei ole kriminaalasjal õigeksmõistev otsus oluline.¹⁵⁸

Saksa õiguskirjanduses on põhjendatud tsiviilkohtumenetluses pärija pärimiskõlbmatuks tunnistamise vajalikkust sellega, et see tagab asjas õiguskindluse, igakordse tõendavatusse ja asjaolude selguse.¹⁵⁹ Samas kui saksa regulatsiooni kohaselt ei hageta pärija pärimiskõlbmatuks tunnistamist, pärib ka isik, kes on toime pannud pärimiskõlbmatu isiku koosseisule vastava teo ning kes pärijaks olemist pärimiskõlbmatuse instituudi kohaselt ei vääri. Vaidlustamiskohustust ei ole ja niikaua kui vaidlustamisest ei ole kasu isikule, kes seda tegema on õigustatud, ei pruugi teda huvitada kohtusse hagi esitamine. Lisaks on võimalik, et ei ole isikuid, kellel on hagi esitamise õigus pärija pärimiskõlbmatuks tunnistamiseks ning sel juhul pärib ka pärimiskõlbmatu isik. Näiteks selline olukord on võimalik sellisel juhul kui on tegemist testamendijärgse pärimisega ning kõik seadusjärgsed pärijad on siit ilmast juba lahkunud.

¹⁵⁶ MüKoBGB/Helms, BGB § 2339, vnr 12.

¹⁵⁷ Burandt/Rojahn/Müller-Engels, BGB § 2339, vnr 38.

¹⁵⁸ Krätzsche/Falkner/Döbereiner, Nachlassrecht. § 22 Die Erbunwürdigkeit, 12. Auflage 2022. München: C.H.Beck 2022, vnr 3.

¹⁵⁹ Muscheler, Prof. Dr. K. Grundlagen der Erbunwürdigkeit. ZEV 2009, vnr 58.

Magistritöö autori hinnangul võrreldes Saksamaaga paneb Eesti kehtiv regulatsioon notaritele rohkem vastutust pärija pärimiskõlbmatuks olemise hindamisel, sest ilma tsiviilkohtumenetluses isiku pärimiskõlbmatuks tunnistamata, peab notar koguma infot ja hindama kas tegu, milles isik nt kriminaalmenetluses süüdi mõistetud on, läheb PärS § 6 lg 1 punktide 1, 4 või 5 koosseisu alla. Samas on pärimismenetluse läbiviimine tõenäoliselt palju kiirem, odavam ja mugavam pärijatele, kui notar saab pärimismenetluse raames otsustada, kas pärija on pärimiskõlbmatu või mitte. Lisaks tagab Eesti pärimiskõlbmatuse koosseis hetkel paremini seda, et kõlbmatud isikud ei saa pärijaks, sest Saksa õiguse kohaselt pärivad kõlbmatud pärijad siis kui keegi ei ole huvitatud esitama hagi pärimiskõlbmatu isiku pärimiskõlbmatuks tunnistamiseks. Ka Hans Brox on toonud välja, et kui pärimiskõlbmatuse korral vaidlustamishagi ei esitata, jääb pärimiskõlbmatu isiku süütegu pärimisõigusliku sanktsioonita¹⁶⁰. Siiski leiab magistritöö autor, et on vajalik PärS § 8 tekst selgemaks muuta selles osas, et kui vaidlust ei ole, kuidas toimub pärimiskõlbmatuse kindlaks tegemine.

Lähtudes eeltoodust on PärS § 8 sätestatud, et vaid vaidluse korral tunnistab kohus isiku pärimiskõlbmatuks. Grammatiliselt sätet tõlgendades leiab magistritöö autor, et PärS § 8 järgi on isik pärimiskõlbmatu otse seadusest tulenevalt ja kohus tuvastab pärimiskõlbmatuse vaid siis, kui poolte vahel on vaidlus. Notaril ei ole pädevust PärS § 6 lg 1 p 1-5 kindlaks teha, sest notaril ei ole tõendite hindamise pädevust ning pärimiskõlbmatuse aluste puhul, mis sisaldavad kuritegusid on vajalik läbi viia kriminaalmenetlus. Magistritöö autor leiab, et notar saab pärimisõiguse tunnistuse tõestada ja pärimiskõlbmatu isiku pärijate ringist välistada, siis kui on isik kohtu poolt pärimiskõlbmatuks tunnistatud või kui on kriminaalmenetluses tuvastatud kas ja kelle poolt on pärimiskõlbmatuse alusteks olevad kuriteod toime pandud.

3.1.1. Aegumistähtaeg

PärS § 8 lg 2 tuleneb, et pärimiskõlbmatuks tunnistamise nõude aegumistähtaeg on kuus kuud pärimiskõlbmatuse põhjustest teadasaamisest arvates, kuid mitte pikem kui kümme aastat pärandi avanemise päevast arvates. Hagi saab esitada pärast pärandi avanemist ning järelpärija suhtes võib esitada hagi niipea, kui pärand läheb üle eelpärijale (PärS § 8 lg 3). Seega PärS § 6 lg 1 p 1-5 sätestatud teo toimepanemisest teadasaamisest on huvitatud isikul 6 kuud aega esitada kohtusse hagi teo toimepanija pärimiskõlbmatuks tunnistamiseks, kuid mitte kauem kui 10 aastat pärandi avanemise päevast alates.

¹⁶⁰ Brox, H, vnr 274.

BGB § 2340 lg 3 kohaselt toimub vaidlustamine § 2082 sätestatud tähtaegade jooksul. BGB § 2082 lg 1 kohaselt vaidlustamine võib toimuda ainult ühe aasta vältel. Tähtaeg algab hetkest, mil vaidlustamiseks õigustatu saab teada vaidlustamise alusest (BGB § 2082 lg 2). Vaidlustamine on välistatud juhul kui pärandi avanemisest on möödunud 30 aastat (BGB § 2082 lg 3). BGB § 2340 lg 2 kohaselt on vaidlustamine lubatud alles pärast pärandi avanemist. Järelepärija suhtes võib pärandi saamise vaidlustada niipea, kui pärand läheb üle eelpärijale (BGB § 2340 lg 2).

Kuigi Eesti pärimisseaduse eeskujuks on Saksa pärimisõigus, siis on Saksamaal võrreldes Eestiga vaidlustamistähtaeg kaks korda pikem. Miks on Eestis pärimiskõlbmatuks tunnistamise tähtaeg sellise pikkusega, ei ole seadusandja pärimisseaduste eelnõude seletuskirjades põhjendanud. Nendes vähestes lahendites¹⁶¹, mis pärimiskõlbmatuse kohta Eesti kohtupraktikas on, jääb lagi rahuldamata aegumise tõttu. Kui nõue on aegunud, ei pea kohus omakorda peatuma ka nõude sisulise põhjendatuse küsimusel.

Võrrelda saab pärimiskõlbmatuse lagi ka testamendi tühistamise hagiga, mis on alternatiivne lagi pärimiskõlbmatuks tunnistamise lagi kõrval PärS § 6 lg 1 p 3 puhul ning nagu eelnevalt magistritöö autor on välja toonud - sätted on üksteisele täienduseks. Sarnasus nende kahe lagi puhul seisneb selles, et mõlema lagi rahuldamise puhul ei päri isik, kes algselt oli pärijaks määratud. Testamendi tühistamise lagi aegumistähtaeg on sama pikk kui Saksamaa pärimiskõlbmatuse lagi aegumistähtaeg - üks aasta tühistamise aluseks oleva asjaolu teadasaamisest arvates, kuid mitte hiljem kui 30 aasta möödumisel pärandi avanemisest.

Magistritöö autoril tekib küsimus, miks piirata pärimiskõlbmatuse hagemist, seda enam kui pärimiskõlbmatuse üheks eesmärgiks on ühiskonnas aktsepteeritud moraalinormide kaitse? Müncheneri kommentaarides on välja toodud, et kui vaidlustamiseks õigustatud isik sureb, läheb vaidlustamisõigus üle tema pärijatele, kelle jaoks jätkub alanud tähtaja kulgemine.¹⁶² Järgnevalt tekib küsimus, et kui isik on pärimiskõlbmatu otse seadusest tulenevalt, siis kas tuleb kohaldada PärS § 8 sätestatud tähtaega? Magistritöö autor leiab, et PärS § 8 lg 2 sisalduv tähtaeg on vaid lagi esitamisel siduv, PärS § 8 reguleerib pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagemist tulenevalt pealkirjast.

¹⁶¹TlnRnKo 2-17-10268 p 32; HMK 2-17-7468 p 11; TlnRnKo 2-13-9937 p 19.

¹⁶²MüKO/Helms, § 2340, vnr 3.

Magistritöö autor leiab, et oleks vajalik siinkohal võtta eeskujuks saksa õiguse ning hagi aegumistähtaega pikendada pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi suhtes, sest tulenevalt kohtupraktikast on tähtaeg liiga lühike.

3.1.2 Andestamine kui pärimiskõlbmatust välistav asjaolu

BGB § 2343 kohaselt vaidlustamine on välistatud, kui pärandaja on pärimiskõlbmatule isikule andestanud. Normi eesmärgiks on eelkõige kaitsta pärandaja testeerimisvabadust viimse tahte avalduse tegemisel. Saksa õiguses võetakse sarnaselt pärimiskõlbmatusele ka BGB § 2337 (sundosast ilmajätmise) ja BGB § 532 (kinkelepingu tühistamine) puhul arvesse andestamist. Andestus on testaatori väljapoole teatavaks tehtud otsus, et ta ei soovi enam kogetud solvangutest midagi tuletada ja soovib edasi minna. Põhimõtteliselt on võimalik andestada kõik pärimiskõlbmatuse alused BGB § 2339 alusel. See kehtib isegi tapmise puhul, tingimusega, et see ei lõppenud surmaga.¹⁶³ Samas Müncheneri kommentaarides on välja toodud, et andestamine on võimalik tahtliku tapmise korral, mille puhul surm saabub hiljem.¹⁶⁴ Siiski peab pärimiskõlbmatu isik tõendama, et pärandaja oleks talle ka siis andestanud, kui ta oleks teadnud, et ta võib teo tagajärjel surra. Vastasel juhul oleks pärandaja andestanud ainult katse, kuid mitte lõpuleviidud tapmise.

Andestamine ei ole seotud konkreetse vormiga. Andestamine peab olema sõnaselgelt või vaikimisi deklareeritud. Andestamine võib sisalduda ka käitumises. Andestamiseks on vaja, et pärandaja ise oleks olnud veel võimeline reageerima õigusrikkuja käitumisele, andestamine eeldab teadmist pärimiskõlbmatuse põhjustest. Eeldatav andestus ei ole piisav.¹⁶⁵ Otsustav on see, et pärandaja väljendab, et ta ei arvesta enam süüteost tulenevaid kahjulikke tagajärgi. Saksa õiguskirjanduses on leitud, et on vaieldav, kas pärandaja peab teadma ka andestamise õiguslikke tagajärgi. See teadmine on vajalik selleks, et mõista teo õigusvastasust, vastasel juhul oleks tegemist üksnes armuandmisega moraalses või usulises mõttes.¹⁶⁶ Ka Müncheneri kommentaarides on leitud, et pärandaja teadmine andestamise õiguslikest tagajärgedest, ei ole tõhusaks andestamiseks vajalik. Lisaks, andestamise tõendamise kohustus lasub isikul, kes tugineb andestusele.¹⁶⁷

¹⁶³ Burandt/Rojahn/Müller-Engels, BGB § 2343, vnr 1-3.

¹⁶⁴ MüKoBGB/Helms, BGB § 2343, vnr 1-2.

¹⁶⁵ Brox, H, vnr 282.

¹⁶⁶ Krätzsche/Falkner/Döbereiner, Nachlassrecht. § 22 Die Erbunwürdigkeit, 12. Auflage 2022. München: C.H.Beck 2022, vnr 3.

¹⁶⁷ Burandt/Rojahn/Müller-Engels, BGB § 2343, vnr 6.

Seega andestamiseks on vajalik pärandajal teadasaamine pärimiskõlbmatu isiku teost ning väljendada andestust väliselt äratuntava teoga. Autor on eelnevalt välja toonud, et Eesti pärimiskõlbmatuse normide hulgas sarnast sätet ei leidu. Kusjuures 1940.a Tsiiviilseadustikus oli andestamine olemas, § 578 järgi pärimiskõlbmatust kustub kui pärandaja kõlbmatule andestab.¹⁶⁸ Magistritöö autori hinnangul võivad tekkida BGB § 2343 kohaldades tõendamisraskused, kui pärandaja on näiteks suuliselt väljendanud oma andestust pärijale või on raske tõendada pärandaja teadmist pärimiskõlbmatu isiku teo toimepanemisest. Samas, kui pärandaja siiski soovib, et pärimiskõlbmatu teo toimepannud isik päriks tema vara, siis Eesti õiguse kohaselt see hetkel ei ole lubatud. Samas, saksa õiguskirjanduses eeldatakse, et pärandaja soov on, et pärimiskõlbmatu teo toimepannud isik ei päriks tema vara¹⁶⁹. Kuid pärimiskõlbmatuse regulatsioon ilma andestamiseta piirab pärandaja testeermisvabadust, sest võimalik, et pärandaja oleks soovinud, et pärimiskõlbmatu isik siiski päriks pärandaja vara. Magistritöö autor leiab, et eelkõige on võimalikud sellised olukorrad siis, kui pärandaja lapsed panevad toime pärandaja suhtes pärimiskõlbmatuse koosseisus oleva teo.

Magistritöö autor leiab, et andestamine on vajalik täiendus pärimiskõlbmatuse koosseisus, et vältida isikute testeermisvabaduse piiramist pärimiskõlbmatuse koosseisuga. Vajalik oleks Saksa õiguse eeskujul lisada eesti õigusse sarnane sätte ning täiendada määrates täpsed kriteeriumid, mida on vaja teha, et pärandaja oleks andestanud pärimiskõlbmatule isikule ning viimane siiski päriks.

3.2. Pärimiskõlbmatuse tuvastamine kohtus

3.2.1. Tuvastushagi või kujundushagi

Eelnevalt tõi käesoleva magistritöö autor välja, et vaid vaidluse korral tuvastab kohus isiku pärimiskõlbmatuse, selles peatükis analüüsib autor lähemalt pärimiskõlbmatuse hagi menetlemist kohtus. Eestis on kohtupraktika veel tagasihoidlik pärija pärimiskõlbmatuks tunnistamisega seotud vaidlustes. Pärimiskõlbmatuse hagi saab esitada alates pärandi avanemise hetkest, järelpärija suhtes saab hagi esitada niipea kui pärand läheb üle eelpärijale

¹⁶⁸ Eesti Vabariigi tsiiviilseadustik (eelnoõu EV Riigivolikogu erikomisjoni 12.märts 1940.a. redaktsioon). Tartu: Tartu ülikooli Kirjastuse trükikoda 1992.

¹⁶⁹ Akad. Rat Dr. Benedikt Strobel. Der Ausschluss von der Erbfolge JuS 2016, lk 5.

(PärS § 8 lg 3). Enne pärandi avanemist esitatud hagi on perspektiivitu. Saksa õiguskirjanduses on välja toodud, et hagi esitamine ei tähenda pärandi vastu võtmist¹⁷⁰.

Kohtupraktikast nähtub, et pärimiskõlbmatuks tunnistamise nõue PärS § 6 lg 1 p 3 puhul on alternatiivnõue testamendi tühistamise nõudega (PärS § 88 lg 7), kui kohus on leidnud, et testament on tühine, ei analüüsi kohus pärimiskõlbmatuse eelduseid.¹⁷¹ Nendes vähestes kohtulahendites, kus on analüüsitud pärimiskõlbmatuse küsimusi, takerdub hagi rahuldamine tõendamisküsimuste tõttu. Kuna vaidlustamine toimub hagi korras, siis ei piisa vaid hageja subjektiivsest arvamusest, vaid viimane peab ka olema võimeline objektiivselt põhjendada ja tõendada, et isik on pärimiskõlbmatu. Enamasti, hagedes pärija pärimiskõlbmatuks tunnistamist, osutub väljakutseks esitada tõendid, et tõendada, et pärimiskõlbmatuse alusteks olevad asjaolud on leidnud aset.¹⁷² TsMS § 230 lg 1 sätestab, et kumbki pool peab hagimenetluses tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited, kui seadusest ei tulene teisiti. Pooled võivad kokku leppida tõendamiskoormise jaotuse erinevalt seaduses sätestatust ja selle, millised on tõendid, millega mingit asjaolu võib tõendada, kui seadusest ei tulene teisiti. Hagejal on tõendamiskoormis PärS § 6 lg 1 punktides 1-5 sätestatud pärimiskõlbmatuks tunnistamise eelduste esinemise osas.

Tõstatub küsimus kas pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi näol on tegemist kujundamishagiga või tuvastushagiga (TsMS § 368)? Nii kujundushagi kui ka tuvastushagi puhul saab pöörduda kohtusse oma eeldatava seadusega kaitstud huvi või õiguse kaitseks (TsMS § 3 lg 1). Tuvastushagi puhul on täiendavaks eelduseks õiguslik huvi olemasolu.¹⁷³ Järgnevalt analüüsib magistritöö autor lähemalt eelnimetatud kahte hagi liiki, et jõuda selgusele, mis hagi liigiga on pärimiskõlbmatuse hagi näol tegemist.

Kujundamishagi on hagi, millega soovitakse õigussuhet ehk õiguslikku olukorda ümber kujundada. Siia alla lähevad nii õigussuhte loomise, muutmise kui lõpetamise nõuded. Seega kujundushagi eesmärgiks on kujundada kohtulikult ümber olemasolevat õiguslikku olukorda juhtudel, mil seda seaduse kohaselt kokkuleppel teha ei saa.¹⁷⁴ Hagi rahuldava otsusega

¹⁷⁰ Brox, H, vnr 141.

¹⁷¹ TlnRnKo 2-19-3627, p 3.4 ; HMK 2-18-19033, p 26.

¹⁷² TlnRnKo 2-18-3239, p 29; TlnRnKo 2-11-27894, p 38; TlnRnKo 2-19-3627, p 13; TMK 2-22-6161, p 3; HMK 2-19-6499, p 23; TlnRnKo 2-18-6841, p 43; TlnRnKo 2-17-10268, p 31; HMK 2-17-7468, p 9; HMK 2-16-4535; VMK 2-02-215, p 13; VMK 2-02-215, 09.01.2009, p 13.

¹⁷³ Kõve, V. Järveklülg, I. TsMS II, § 368/3.1.3.1. Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. VI-X osa (§§ 306-474). Komm vlj. Tallinn: Juura 2017.

¹⁷⁴ Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine. Tallinn: Kirjastus Juura 2019, lk 95.

jõustumisega muutub õiguslik olukord.¹⁷⁵ Näiteks on kujundamishagi esemeks mh abielu kehtetuks tunnistamise nõue (PKS § 9), abielu lahutamise nõue (PKS § 65), täisühingu lõpetamise nõue (ÄS § 105 lg 1), vara arestist vabastamise nõue (TMS § 221) jms.¹⁷⁶

Tuvastushagi esemeks on nõue tuvastada õigussuhte olemasolu või puudumine.¹⁷⁷ Tuvastushagi esitatakse õigussuhte tuvastamiseks, mitte õiguse teostamiseks ega õigussuhte ümberkujundamiseks, tuvastushagi üksnes sedastab senist õiguslikku olukorda. Positiivse ehk õigussuhte olemasolu tuvastamiseks esitatud tuvastushagi rahuldamine kinnitab õigussuhte olemasolu, rahuldamata jätmine selle puudumist. Negatiivse ehk õigussuhte puudumise tuvastamiseks esitatud tuvastushagi rahuldamine välistab õigussuhte, rahuldamata jätmine kinnitab selle olemasolu. Jõustunud otsusel on formaalne õigusjõud, sama küsimuse üle enam kohtus vaielda ei saa. Kuna jõustunud kohtuotsusega ei ole tegemist täitedokumendiga, ei saa kostja selle alusel nõuda kohustuse täitmist, seetõttu ei sobi tuvastushagi kõigi vaidluste lahendamiseks, vaid tuleb kõne alla eelkõige juhul, kui sooritus- ega kujundushagi ei ole võimalik või ei ole otstarbekas esitada.¹⁷⁸ Seega tekib küsimus kas pärimiskõlbmatuse puhul kujundatakse õigussuhet ümber või üksnes tuvastatakse õigussuhet?

Tuvastushagi puhul on eelduseks õiguslik huvi tuvastamise vastu (tuvastushuvi, mille eesmärk on välistad tarbetult koormavate hagide esitamine. Õigustatud huvi võib muu hulgas väljenduda hageja põhjendatud soovis saada rehabiliteeritud, hoiatada kostjat edaspidi rikkumistest hoiduma või saada toimepandud rikkumiste kindlakstegemisega selgust võimalike kahju hüvitamise nõuete aluste osas.¹⁷⁹ Hageja võib ka tuvastushagis paluda tuvastada väärtushinnangu või faktiväite õigusvastasuse, kui ta leiab, et tuvastushagiga on võimalik taastada tema au ja hea nimi.¹⁸⁰ Tuvastushuvi on olemas juhul, kui vaidlusaluse õigussuhte seisukohast on tekkinud ebaselge olukord, mis ohustab hageja õiguslikku positsiooni ja toob kaasa vajaduse asjas selgust saada. Tuvastushagi ese peab vastama poolte vahel tekkinud konkreetsele vaidlusele. Saab tuvastada isikute või asjade omadusi, kui tegemist ei ole faktilise, vaid õigusliku kvalifikatsiooniga, nagu õigus- ja teovõime.¹⁸¹

¹⁷⁵ RKTko 3-2-1-69-11, p 18.

¹⁷⁶ Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine. Tallinn: Kirjastus Juura 2019, lk 95.

¹⁷⁷ Ibid, lk 94.

¹⁷⁸ Kõve, V. Järveklülg, I. TsMS II, § 368/3.1.1.a. Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. VI-X osa (§§ 306-474). Komm vlj. Tallinn: Juura 2017.

¹⁷⁹ RKTko 3-2-1-23-04, p-d 11-12.

¹⁸⁰ RKTko 3-2-1-153-16, p 19.2.

¹⁸¹ Kõve, V. Järveklülg, I. TsMS II, § 368/3.1.2.2b.

Eesti õiguskirjanduses ei ole analüüsitud, millise hagi liigiga on tegemist pärimiskõlbmatuse hagi puhul. Saksa õiguse kohaselt pärimiskõlbmatuse pannakse maksma pärandi saamise vaidlustamisega (BGB § 2340 lg 1). BGB § 2342 lg 2 kohaselt vaidlustamise toime saabub alles kohtuotsuse jõustumisel. BGB § 2344 lg 1 kohaselt kui pärija on tunnistanud pärimiskõlbmatuks, ei loeta teda pärandi saajaks. Sama sätte lõike kaks kohaselt saab pärandi isik, kes kutsutaks pärimisele juhul, kui pärimiskõlbmatu isik ei oleks pärandi avanemise ajal enam elus; pärandi saamise õigus loetakse tekkinuks pärandi avanemisega. Seega nagu eelmises peatükis välja toodud, Saksa õiguse järgi on isik pärija ja kohus võtab tagasiulatuvalt pärija õigused ära tunnistades isiku pärimiskõlbmatuks. Eesti õiguse kohaselt leidis magistrirühm autor, et pärija on pärimiskõlbmatu otse seadusest tulenevalt ning hagi esitatakse vaid vaidluse korral.

Saksa õiguskirjanduses on autorid kahtleval seisukohal kas pärimiskõlbmatuse hagi puhul on tegemist tuvastushagi või kujundushagiga. Saksa õiguskirjanduses on välja toodud, et tuleb eristada rahuldavat kohtotsust ja hagi rahuldamata jäetud otsust. Nimelt lõplik kohtuotsus, millega hagi rahuldatakse, muudab materiaalõiguslikku olukorda ja seega on kehtiv kõigi suhtes. Kohtuotsus, millega hagi rahuldamata jäeti, ei muuda õiguslikku olukorda ja on seetõttu kehtiv vaid õigusvaidluse poolte vahel.¹⁸² Hans Brox kinnitab, et tegemist on tuvastusotsusega mitte kujundusotsusega, põhjendades, et kujundav kohtuotsus kehtib valitseva arvamuse järgi lisaks vaidluse poolte kohta ka igapähe poolt ja vastu.¹⁸³ Seega Hans Brox arvamuse kohaselt ei ole Saksa õiguse järgi tegemist kujundushagiga.

Samas on ka saksa õiguskirjanduses leitud, et saksa õiguses pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi näol on tegemist kujundushagiga, sest tuvastushagil on vaid tuvastav mõju ning hagi saab esitada alles pärandi avanemisest ning pärimiskõlbmatuks tunnistamise mõju laieneb ka kohtuprotsessi mittekaasatud kolmandatele isikutele (eelkõige pärandvara võlausaldajatele). Jõustunud kohtuotsusega muutub materiaalõiguslik olukord kõigi suhtes kehtivaks, otsust peavad kõik järgima.¹⁸⁴ Helms on välja toonud, et pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi kui kujundushagi õiguslikku olemust toetab ka asjaolu, et hagi esitamine on lubatav ka siis, kui pärimiskõlbmatu isik on pärandist juba loobunud.¹⁸⁵

¹⁸² Burandt/Rojahn/Müller-Engels, BGB § 2342, vnr 16.

¹⁸³ Brox, H, vnr 283.

¹⁸⁴ Unaberath, H. Verfahrensmaximen und Kostenentscheidung bei der Erbunwürdigkeitsklage. ZEV 2008, 465, lk 1.

¹⁸⁵ MüKoBGB/Helms, BGB § 2342, vnr 7.

Tekib küsimus kas Eesti õiguse kohaselt kehtib pärimiskõlbmatuse hagi positiivne otsus kõigi suhtes? Kui üldiselt jõustunud kohtuotsus TsMS § 457 lg 1 kohaselt kohustuslik menetlusosalistele, siis TsMS § 457 lg 4 kohaselt perekonnaasjas ja põlvnemisasjas tehtud ja poolte eluajal jõustunud otsus õigussuhte olemasolu, lõppemise või puudumise kohta kehtib kõigi isikute suhtes. Kohus on nt põlvnemissuhte kohta leidnud, et kuna põlvnemissuhe on absoluutne, ei saa see ka suhtes kolmandate isikutega olla erinev.¹⁸⁶ Menetlusväliste isikute õigusi saab kohtulahend mõjutada siis, kui materiaalõigusega on kohtulahendi olemasolule tähendus antud.¹⁸⁷

Magistritöö autor leiab, et pärimiskõlbmatuse hagi positiivne otsuse õigusjõud laieneb kõigile, sest kui õigusjõud ei laieneks kõigile, ei saaks notar olukorras, kus kohus on isiku tunnistanud pärimiskõlbmatuks ja notar on juba välja andnud pärimisõiguse tunnistuse, mille kohaselt pärimiskõlbmatu isik on pärija, tunnistada kohtuotsuse alusel pärimisõiguse tunnistust kehtetuks ja tõestada uut pärimisõiguse tunnistust. Lisaks magistritöö autori hinnangul, ei saa pärandvara võlausaldaja pärast otsuse jõustumist esitada nõude pärimiskõlbmatu isiku vastu põhjendusega, et tema suhtes otsus ei kehti. Seega magistritöö autor leiab, et pärimiskõlbmatuse hagi kohta tehtud positiivse otsusega on seotud menetlusosalised, kolmandad isikud, ametiasutused ja kohtud. Sarnaselt põlvnemisasjadega, leiab magistritöö autor, et õigusjõud on pärimiskõlbmatuse kohta tehtud otsusel, mitte kohtulahendi põhjendustel¹⁸⁸. Magistritöö autor leiab, et kui pärimiskõlbmatuse hagi jääb läbi vaatamata või rahuldamata muul põhjusel, on sellel siduv toime ainult hageja suhtes ja teised isikud saavad hiljem uuesti vaidlustada.

Kas pärimiskõlbmatuse hagi puhul tuvastatakse õigussuhe või kujundatakse õigussuhe ümber? Tuvastushagi ese saab olla üksnes õigussuhte puudumise tuvastamise nõue, faktilisi asjaolusid eraldi tuvastada ei saa, isegi kui need on normi koosseisuelemendid.¹⁸⁹ Magistritöö autori hinnangul ei ole pärimiskõlbmatuse hagi esemeks sarnaselt tuvastushagiga õigussuhte olemasolu või puudumise tuvastamine, sest poolte vahel puudub õigussuhe. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku kommenteeritud väljaandes on välja toodud, et tuvastada ei saa ainult hageja ja kostja vahelise õigussuhte olemasolu või puudumist, vaid piisab, kui tuvastataval õigussuhtel on pooltega mingi puutumus ja see omab tähendust pooltevaheliste suhete seisukohast¹⁹⁰. Õigussuhe on konkreetne ja esitatud asjaoludest tulenev õiguslik suhe

¹⁸⁶ RkTKm 2-19-1719, p 18.

¹⁸⁷ Järvekülg, I; Kõve, V. TsMS § 457/3.2.7.4.a.

¹⁸⁸ Ibid, § 457/3.5.1.2.a.

¹⁸⁹ Ibid § 368/3.1.2.1.b.

¹⁹⁰ Ibid § 368/3.1.3.5.a

isikute vahel või isiku ja eseme vahel¹⁹¹. Magistritöö autor leiab, et pärimiskõlbmatuse hagi puhul on poolte vahel puutumus seoses pärandaja pärandiga ehk hageja pärijaks olemine või pärandiosa suurus oleneb sellest, kas isik (kostja) on pärimiskõlbmatu või mitte. Kui poolte vahel on vaidlus, siis pärimiskõlbmatuse hagi puhul otsustab kohus, kas hakis välja toodud elulised asjaolud vastavad PärS § 6 lg 1 p 1-5 sätestatule ehk hakis tuvastatakse kas õiguslikud eeldused on täidetud seega ei saa tegemist olla tuvastushagiga. Samas, nagu tuvastushagi puhulgi ei ole kõigil õigus esitada pärimiskõlbmatuse hagi, sest pärimiskõlbmatuse hagi saab esitada üksnes huvitatud isik. Kuid ka kujundushagi puhul saab pöörduda kohtusse kohtusse oma eeldatava seadusega kaitstud huvi või õiguse kaitseks (TsMS § 3 lg 1).

Hindamisel kas pärimiskõlbmatuse hagi on tuvastushagi või kujundushagi, on raskuskoht selles, kas isik on pärimiskõlbmatu otse seadusest tulenevalt ja ei saagi kunagi pärijaks või on algselt pärija ja tuleb kohtu poolt pärimiskõlbmatuks tunnistada. Menetlusõiguse seisukohast on tegu kahe üksteist välistava käsitlusega, kuid PärS § 8 puhul oleneb küsimus sellest, kas poolte vahel on vaidlus või mitte, mis omakorda võib oleneda subjektiivsetest asjaoludest. Magistritöö autor leiab, et tegemist on kujundushagiga, sest pärimiskõlbmatuse hagi eesmärk ei ole varem tekkinud pärimiskõlbmatuse tuvastamine, vaid selle loomine. Magistritöö autor leiab, et pärimiskõlbmatuse hagi rahuldava otsusega muutub õiguslik olukord ning pärimiskõlbmatuse kohtulik tuvastamine on tagasiulatuv kuni teo toimepanemiseni. Pärimiskõlbmatuse hagi on kujundushagi olemasoleva õigusliku olukorra ümberkujundamiseks sarnaselt põlvnemise tuvastamisel, abielu lahutamisel või testamendi või pärimislepingu kehtetuks tunnistamisel¹⁹². Otsuse õigusjõud kehtib kõigi suhtes.

3.2.2. Huvitatud isik kui hagi esitamiseks õigustatud isik

PärS § 8 lg 1 tuleneb, et pärimiskõlbmatuks esitamise hagi võib esitada huvitatud isik, kuid seadus ei defineeri, kes on huvitatud isik – tegemist on määratlemata õigusmõistega. Tõstatub küsimus, kes on huvitatud isik PärS § 8 tähenduses? Ka K.Kaju on toonud välja oma bakalaureusetöös, et antud sätet võiks täpsemalt reguleerida ja konkretiseerida, et oleks selge, kes on huvitatud isik ja kes võib kohtusse pöörduda selle sätte alusel. Ta on toonud välja, et praktikas võib esineda juhtumeid, kus notarile esitatakse ilmselgelt võltsitud või ebakorrektselt vormistatud testament. Pärimisseaduse kohaselt pole arusaadav, kas notaril on alust politseisse

¹⁹¹ Ibid § 368/3.1.2.1.a.

¹⁹² Liin, Susann. Põlvnemine kui normatiivne õigusmõiste. *Juridica* 2023/10, lk 807-817, loetud veebiväljaandes.

pöördumiseks kriminaalasja algatamiseks või on tal õigus testament kohtus vaidlustada.¹⁹³ Magistritöö autor nõustub, et PärS § 8 lg 1 on vajalik täiendada selles osas, kes on õigustatud isik, et mõista, kellel on õigus eelnimetatud sätte alusel pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi esitada. Testamendi vaidlustamise õigus on reguleeritud PärS § 88 lg 7, mille kohaselt võib vaidlustada testamendi isik, kes oleks õigustatud pärima testamendi või selle osa kehtetuse korral. Magistritöö autor leiab, et notar ei saa olla huvitatud isikuks PärS § 8 lg 1 mõistes, sest notar on erapooletu ametiisik, kellele riik on delegeerinud õigussuhete turvalisuse tagamise ja õigusvaidluste ennetamise ülesande tulenevalt NotS § 2 lg 1 ja 4. Kuid autor leiab, et notar saab teavitada kuriteost politseid või suunata pärimismenetluse algatajaid seda tegema.

Tekib küsimus kas juhul, kui hagi esitamiseks õigustatud isikule on kehtestatud eriseaduses erireglid, antud juhul „huvitatud isik“, on lisaks veel vaja analüüsida õigustatud huvi olemasolu? Õigusliku huvi olemasolu vajab eraldi hindamist vaid siis, kui seadus hagemisõigusega isikute ringi täpselt ei määratle. Näiteks nii oli see enne 01.01.2009 kehtinud pärimisseaduse testamendi tühisuse tuvastamise nõude puhul.¹⁹⁴

Magistritöö autori leiab, et õigus pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi esitada on seadusjärgsel pärijal, kes on testamendiga pärandist ilma jäetud. Kohus on viidanud, et pärimisõiguslik nõue peab olema esitatud hageja seadusega kaitstud õiguse või huvi kaitseks või eesmärgil, millele riik peab andma õiguskaitset ning hagiga peab olema võimalik hageja taotletavat eesmärki saavutada.¹⁹⁵ Hageja peab hagi tooma välja õigusliku huvi pärimisasja vastu. Vaieldamatult saab öelda, et õiguslik huvi pärimisasja vastu on olemas pärijal, sest sellest kas pärimiskõlbmatu isik pärib või mitte sõltub teiste pärijate pärandiosa suurus.

Eesti õiguses ei ole analüüsitud, kes on huvitatud isik PärS § 8 tähenduses, seetõttu annab autor esmalt Saksa õigusest ülevaate. Saksa õiguses ei ole nagu Eesti õiguses „huvitatud isik“ seaduse sõnastuses kirjas, vaid on lahti kirjutatud, kellel on õigus pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi esitada. BGB § 2341 kohaselt on vaidlustamisõigus igapähele, kellele pärimiskõlbmatu isiku väljalangemine, kasvõi ainult mõne teise väljalangemisel, kasuks tuleb. Seega saksa õiguse kohaselt kõik, kes saavad kasu pärimiskõlbmatu isiku kõrvaldamisest, võivad pärandi vaidlustada. Pärimiskõlbmatu isiku väljalangemisest tulenev kasu peab olema

¹⁹³Kaju, K. Testamendijärgne pärimine ja praktikas esinevad õiguslikud probleemid. Bakalaureusetöö. Tallinn 2014, lk 14.

¹⁹⁴RKTKo 3-2-1-53-08, p 13-14; Kõve, V. Järveklülg, I. TsMS II, § 368/3.1.1.b.

¹⁹⁵PMK 2-17-12021, lk 3.

pärimisõiguslikku laadi¹⁹⁶. Saksa õiguskirjanduses on välja toodud, et peab olema vähemalt võimalus, et pärimiskõlbmatu isiku kõrvaldamisest huvitatud isik saab ise pärijaks.¹⁹⁷

Kuigi sätte sõnastuses on välja toodud, et igaühel, kellele kasuks tuleb pärimiskõlbmatu isiku ära langemine, siis saksa õiguskirjanduses on leitud, et saksa õiguse kohaselt ei ole õigust annakusaajal, sundosasaajal ega võlausaldajal pärimiskõlbmatuks tunnistamist nõuda, kuna pärimiskõlbmatuks tunnistatud isiku äralangemine ei muuda nende pärimisõiguslikku positsiooni. Annakusaajal ei ole ka õigust esitada hagi põhjendades seda sellega, et pärandi väärtus võib väheneda ajal, mil pärimiskõlbmatu isik ei ole kohtu poolt pärimiskõlbmatuks tunnistatud.¹⁹⁸ Samas saab argumenteerida, et võlausaldajate, annakusaajate ning sundosasaajate on oluline huvi pärimiskõlbmatuks tunnistamise kohtuotsuse vastu, kuna neil on nõue pärija vastu ning pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi lahendamisel saab selgeks, kas antud isiku vastu saab nõude esitada või mitte. Kuid magistriröö autor leiab, et annakusaajad, võlausaldajad ja sundosasaajad saavad esitada enda nõude selle isiku vastu, kes antud hetkel pärija on. Juhul kui see isik peaks muutuma pärimiskõlbmatuks, kuid on täitnud nt annaku üleandmise kohustuse pärandvara arvelt, siis ei muutu annakusaajate jms suhtes midagi. Seega kuna annakusaajatel, sundosasaajatel ja võlausaldajate pärimisõiguslik positsioon ei muutu pärija pärimiskõlbmatuks tunnistamisel, ei saa neid lugeda huvitatud isikuks PärS § 8 lg 1 mõistes magistriröö autori hinnangul.

Lisaks on saksa õiguskirjanduses välja toodud, et pärimiskõlbmatu isik saab esitada pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi teise pärimiskõlbmatu isiku vastu seni, kuni ta ise ei ole pärimiskõlbmatuks tunnistatud. Vaidlustamisõigus on päritav, aga mitte ülekantav ega arestitav. Iga vaidlustamiseks õigustatud isik võib kasutada õigust iseseisvalt või ka ühiselt koos teiste õigustatud isikutega.¹⁹⁹

3.3. Pärimiskõlbmatu isiku ja tema asemele astuva pärija vahelised õigussuhted

3.3.1. Pärimiskõlbmatuse tagajärg

PärS § 7 kohaselt kui pärija on pärimiskõlbmatu, on pärima õigustatud see isik, kes oleks pärinud siis, kui pärimiskõlbmatu isik oleks surnud enne pärandi avanemist. PärS § 7

¹⁹⁶ Brox, H, vnr 284.

¹⁹⁷ MüKOBGB/Helms, § 2341, vnr 2.

¹⁹⁸ Ibid, vnr 2.

¹⁹⁹ Brox, H, vnr 284.

eesmärgiks on reguleerida pärimiskõlbmatuse õiguslikke tagajärgi – pärimiskõlbmatu isikul ei ole pärija õigusi. Saksa õiguses on olemuselt säte sarnane. BGB § 2344 lg 1 kohaselt kui pärija on tunnistanud pärimiskõlbmatuks, ei loeta teda pärandi saajaks. Sama paragrahvi teise lõike kohaselt saab pärandi isik, kes kutsutaks pärimisele juhul, kui pärimiskõlbmatu isik ei oleks pärandi avanemise ajal enam elus; pärandi saamise õigus loetakse tekkinuks pärandi avanemisega. Saksa õiguse kohaselt tekib pärimiskõlbmatuse toime alles siis kui kohtuotsus, millega isiks tunnistatakse pärimiskõlbmatuks, on jõustunud, kuid selle mõju ulatub tagasiulatuvalt pärandi avanemise hetkesse.²⁰⁰ Seega erinevus on saksa ja eesti õiguses järgmine: saksa õiguse järgi kohtu poolt rahuldatava pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi jõustumisest lakkab pärimiskõlbmatu isik olemast pärija. Eesti õiguses esineb pärimiskõlbmatuse toime otse seadusest tulenevalt ehk isik kes paneb toime PärS § 6 lg 1 p 1-5 ei ole kunagi pärija olnudki.

Saksa õiguskirjanduses on välja toodud, et seadus piirab pärimiskõlbmatuse tagajärjed pärimiskõlbmatu isiku endaga, käsitledes teda kui pärandi avanemise ajal juba surnud isikut. Pärand läheb tagasiulatuvalt isikule, kelle oleks sellele õigus, kui pärimiskõlbmatu isik ei oleks pärimise ajal elanud. See regulatsioon vastab pärandist loobumise regulatsioonile.²⁰¹

Ka Eestis vastab pärimiskõlbmatuse tagajärg pärandist loobumise regulatsioonile. Vastavalt PärS § 124 lg 1 kui pärimiskõlbmatu isik on pärandist loobunud, on pärimiskõlbmatu isik, kes oleks pärinud siis, kui pärandist loobunu oleks surnud enne pärandi avanemist.

Saksa õiguskirjanduses on välja toodud, et lisaks pärandile kaotab pärimiskõlbmatu isik ka oma nõuded BGB §-de 1932 (abikaasa õigus eelosale), 1969²⁰² (pärandaja perekonnaliikmete nõue pärija vastu saada ülalpidamist ning kasutada pärandvaras olevat kinnisasja ja majapidamisesemeid) ja olemasolevad sundosa nõuded.

Magistritöö autor on eelnevalt leidnud, et ka Eesti õiguses ei saa pärimiskõlbmatu isik sundosa nõuet esitada PärS § 6 lg 3 kohaselt. Lisaks on Riigikohus toonud välja, et pärandaja abikaasa ei saa nõuda isiklikku kasutusõigust pärandvaraks olevale kinnisasjale juhul, kui abikaasa tunnustatakse pärimiskõlbmatuks.²⁰³ Abikaasa ja registreeritud elukaaslase õigus eelosale on

²⁰⁰ Saksa Tsiviilseadustik BGB. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS 2001, BGB § 2344.

²⁰¹ Burandt/Rojahn/Müller-Engels, BGB § 2340, vnr 1.

²⁰² BGB § 1969 (1) Pärija on kohustatud esimese kolmekümne päeva jooksul pärast pärandi avanemist tagama pärandaja perekonnaliikmetele, kes elasid pärandajaga koos tema surma ajal ja said temalt ülalpidamist, pärandaja nantud ülalpidamisega samas mahus ülalpidamise ning võimaldama korteri ja majapidamisesemete kasutamist.

²⁰³ RKTko 2-18-8886, p 14.

sätetatud PärS § 17, mille kohaselt kui pärandaja üleelanud abikaasa või registreeritud elukaaslane pärib koos teise järjekorra pärijatega, saab ta peale pärandiosa eelosana abikaasade või registreeritud elukaaslaste ühise kodu tavalise sisustuse esemed, kui need ei ole kinnisasja päraldised. PärS § 17 lg 2 kohaselt kohaldatakse eelosale annaku kohta käivaid sätteid. Õiguskirjanduses on välja toodud, et abikaasa eelosa eesmärk on võimaldada pärandaja üleelanud abikaasal jätkata tavapäraselt elu temale harjumuspärase keskkonnas.²⁰⁴

Abikaasa eelosast ilma jätmise on reguleeritud PärS § 16 lg 4, mille kohaselt üleelanud abikaasal ei ole pärimisõigust ega õigust eelosale, kui pärandaja oli enne oma surma esitanud kohtule abielu lahutamise nõude või andnud abielu lahutamiseks kirjaliku nõusoleku, samuti siis, kui pärandaja oli oma surma ajal õigustatud nõudma abielu kehtetuks tunnistamist ja oli esitanud kohtule sellekohase nõude. Kuigi PärS § 16 lg 4 ei ole sõnaselgelt välja toodud, et ka abikaasa pärimiskõlbmatuse korral abikaasa ei saa nõuda eelosa, leiab magistr töö autor, et pärimiskõlbmatu abikaasa/registreeritud elukaaslane ei saa nõuda eelosa. PärS § 17 lg 1 on sätestatud „... kui abikaasa pärib koos teise järjekorra pärijatega“, seega PärS § 17 lg 1 kohaselt on eelosa nõudmise eelduseks, et abikaasa on pärijaks teise järjekorra pärijate kõrval. Kui abikaasal ei ole pärimisõigust, siis ei saa ta eelosa nõuda, seega pärimiskõlbmatuse korral magistr töö autori hinnangul on olukord sama. Lisaks õiguskirjanduses on leitud, et eelosa võib moodustada suure osa pärandvarast, ühise kodu tavalise sisustuse eseme määratlemine on hinnanguline ja võib üksikjuhtumil keeruliseks osutada²⁰⁵. Seetõttu läheks pärimiskõlbmatuse normidega vastuollu, kui pärimiskõlbmatul abikaasal oleks õigus nõuda eelosa, mis mõnel juhul võib moodustada suure osa pärandvarast.

PärS § 132 kohaselt on pärandaja perekonnaliikmetel, kes elasid pärandaja surmani temaga koos ja said temalt ülalpidamist, õigus ühe kuu jooksul pärast pärandaja surma jätkata ühise majapidamise esemete kasutamist ja saada pärandi arvelt ülalpidamist. Õiguskirjanduses on välja toodud, et perekonnaliikme mõiste on väga lai, hõlmates nii abikaasat, lapsi, vanemaid kui teisi sugulasi, samuti isikuid, kellel pärimisõiguse järgi õigust pärida ei ole, nt elukaaslane või kasulaps. Ühekuu ülalpidamisnõude esitamiseks on õigustatud perekonnaliige, kes elas pärandajaga tema surmani koos ja sai temalt ülalpidamist. Tegemist on võlaõigusliku nõudega pärijate vastu, on ühekuu ülalpidamisnõue seadusjärgne annak. Pärijate vastutus on automaatselt piiratud pärandvaraga – ülalpidamist võib nõuda üksnes pärandvara arvel.²⁰⁶

²⁰⁴ Mikk, T, lk 34.

²⁰⁵ Ibid, lk 34.

²⁰⁶ Ibid, lk 37.

Magistritöö autor leiab, et kui nt pärandaja abikaasa või muu seadusjärgne/testamendijärgne pärija on pärimiskõlbmatu, siis tuleb kohaldada sarnast põhimõtet nagu saksa õiguseski, analoogselt saksa õigusele ei saa pärimiskõlbmatu pärija ka PärS § 132 alusel ülalpidamise nõuet esitada.

3.3.2. Pärimiskõlbmatu pärija vahepealsed käsutused ja uue pärija nõuded pärimiskõlbmatu pärija suhtes

Järgnevalt analüüsib autor mis saab pärimiskõlbmatu isiku tehtud tehingutest. Esmalt kui pärimistunnistus on tõestatud, saab „õige pärija“ PärS § 175 alusel taotleda pärimistunnistuse kehtetuks tunnistamist ja uue menetluse läbiviimist ning vajadusel seista hea vastuväite kandmise eest kinnistusraamatusse. Lisaks tuleb õigel pärijal pärandvara pärimiskõlbmatu isiku valdusest välja nõuda.²⁰⁷

Õiguskirjanduses on leitud, et kui pärandi vastu võtnud pärija ei ole tegelikult pärija, siis on tal õigus kasutada iga eseme suhtes eraldi kõiki üldisi võlaõiguslikke või asjaõiguslikke väljaandmisnõudeid, nt vindikatsioonihagi või nõuded alusetust rikastumisest.²⁰⁸ Lisaks üksiknõuetele, saab „õige“ pärija pärimiskõlbmatult isikut nõuda PärS § 146 alusel pärandvara väljaandmist, mis on suunatud kogu pärandvara väljaandmisele ja mille eeldused on: 1) nõude esitaja on õigustatud pärima, 2) valdaja valdab pärijana ja 3) valdaja ei ole õigustatud pärima. Kas pärijana valdaja käitus seejuures hea- või pahauskselt ei ole väljaandmisnõude seisukohast oluline.²⁰⁹

Pärandvara väljaandmise nõue ei ole suunatud mitte iga isiku vastu, kelle valduses on pärandvara ja kes ei ole pärija, vaid üksnes sellise pärandvara valdava isiku vastu, kes valdab pärandvara nagu pärija, kuid ei ole õigustatud pärima. Isikute vastu, kes ei valda pärandvara pärijatena, saab tegelik pärija kasutada üldisi asja- ja võlaõiguslikke väljaandmisnõudeid. Kuna pärandvara väljaandmise nõue on nõue kogu pärandvara väljaandmiseks ei ole eelnimetatud nõuet võimalik kasutada isikuta vastu, kes ei valda pärandvara neile väidetavalt kuuluva pärimisõiguse, vaid muu asja- või võlaõigusliku õigustuse alusel nt pandipidajana, üürniku või rentnikuna jne.²¹⁰ Magistritöö autor leiab, et kuna pärimiskõlbmatu pärija valdab pärandvara oma väidetava pärimisõiguse alusel, siis saab pärimiskõlbmatu isiku asemelt päriv isik nõuda

²⁰⁷ Mikk, T, lk 116.

²⁰⁸ Ibid, lk 116.

²⁰⁹ Ibid, lk 116.

²¹⁰ Ibid, lk 117.

PärS § 146 kogu pärandvara väljaandmist. Saksa õiguse järgi on uuel pärijal pärimiskõlbmatuks tunnistatud pärija suhtes, kes on pärandi valdaja BGB §-des 2018 jj (pärandi väljaandmise nõue) nimetatud õigused.²¹¹ Analoogne alus on Eesti õiguses PärS § 146. Sama paragrahvi lõike 2 kohaselt kui isik on andnud pärandvara hulka kuuluva asja isikule, kellele ta ei oleks pidanud seda andma, on õigus nõuda asi välja ka heauskselt valdajalt. Saksa õiguskirjanduses on välja toodud, et kuna pärimiskõlbmatuse alusteks olevate süüteo eeldusteks on tahtlus, on pärimiskõlbmatu isik reeglina pahauskne.²¹²

Nagu eelnevalt väljatoodud saab ka pärimiskõlbmatu asemel päriv isik esitada üksikuid nõudeid. Nt kui pärimiskõlbmatu isik on pärimisõiguse tunnistuse alusel kantud kinnistusraamatusse omanikuna, siis on pärimiskõlbmatu pärija asemel päriival isikul õigus AÕS § 65 lg 1 alusel nõuda ebaõige kande parandamist ning asjaõigusseaduse²¹³ (AÕS) § 80 järgi kinnisasja üleandmist.²¹⁴ Kui pärimiskõlbmatu isik on võõrandanud pärandvaras oleva kinnisasja kolmandale isikule, siis on vajalik lisaks kinnistusraamatu seaduse²¹⁵ (KRS) § 34' 1 kolmanda isiku ehk kinnisasja uue omaniku nõusolekut. KRS § 34'1 lg 8 järgi asendab kolmanda isiku nõusolekut kohtulahend.²¹⁶

²¹¹ Brox, H, vnr 288

²¹² Ibid, vnr 288.

²¹³ Asjaõigusseadus.- RT I, 17.03.2023, 58.

²¹⁴ RKTko 2-14-53722, p 12.

²¹⁵ Kinnistusraamatuseadus.- RT I, 06.07.2023, 43.

²¹⁶ RKTko 2-14-53722, p 12.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli lahti mõtestada pärimiskõlbmatuse regulatsiooni sisu ja eeldused, sest pärimiskõlbmatuse kohta on vähe õiguspraktikat ja õiguskirjandust. Uurimisküsimustele vastamiseks analüüsis autor kehtivat õigust ning võrdles seda saksa õigusega, lisaks analüüsis õigusala kirjandust ja kohtupraktikat.

Magistritöö esimeseks uurimisküsimuseks oli välja selgitada pärimiskõlbmatuse eesmärk. Pärimiskõlbmatuse alusteks olevad teod on erinevad, seetõttu ei saa magistritöö autori hinnangul pärimiskõlbmatuse instituuti pärimisõiguses selgitada vaid ühe eesmärgiga. Magistritöö autor leiab, et pärimiskõlbmatuse regulatsioon on seotud ühiskonnas aktsepteeritud moraalinormidega, sest ükski isik ei tohiks rikastuda ebaseadusliku teo tagajärjel. Pärimiskõlbmatuse koosseis täidab seda eesmärki pärimisõiguses, sest pärimiskõlbmatuse koosseis välistab isikute kasusaamist ebaseaduslikul viisil pärandaja pärandi arvelt olemasolevate pärimiskõlbmatuse alustega ja sellest tulenevalt pakub ühiskonnale usaldust ja rahu. Kuid magistritöö autori hinnangul ei selgita ühiskonnas aktsepteeritud moraalinormide kaitse ainsana pärimiskõlbmatuse eesmärki pärimisõiguses, sest see ei selgita, miks seadusandja on just nende aluste kasuks otsustanud ning välja jätnud muud alused nt pärandajale raske tervisekahjustuse tekitamine, pärandaja au teotamine jne.

Magistritöö autor leiab, et pärimiskõlbmatuse regulatsiooni teiseks eesmärgiks on testeerimisvabaduse kaitse, sest pärandaja ei saa peale PärS § 6 lg 1 p 1-5 sätestatud tegude toime panemist enam oma testeerimisvabadust kasutada või seab ohtu pärandaja tegeliku viimse tahte välja selgitamise peale viimase surma. Kuid ka testeerimisvabadust ainsana ei saa selgitada pärimiskõlbmatuse instituudi eesmärgina pärimisõiguses, sest pärimiskõlbmatuse piirab testeerimisvabadust. Pärandajal puudub võimalus otsustada, et isik, kes on toime pannud PärS § 6 lg 1 p 1-5 sätestatud teo, päriks pärandaja vara. Kui pärandaja ei ole testamenti teinud ja pärimine toimub seadusjärgselt ei saa tugineda pärimiskõlbmatuse eesmärgile kui testeerimisvabaduse kaitsele. Lisaks PärS § 6 lg 1 p 1 puhul ei ole eesmärgiks kaitsta pärandaja testeerimisvabadust.

Kolmandaks pärimiskõlbmatuse eesmärgiks on pärija karistamine pärimiskõlbmatuse koosseisule vastava teo toimepanemisel, sest pärija jääb pärandaja varast ilma. Neljandaks eesmärgiks on testamendiga pärandist ilma jätmise, testamendi tühistamise ja sundosast ilma jätmise sätete täiendus, sest eelnimetatud normid tagavad pärandaja testeerimisvabaduse kaitset ning nende eeldused on erinevad. Testamendi vaidlustamise hagi ja pärimiskõlbmatuse hagi

PärS § 6 lg 1 p 3 puhul on üksteise kõrval alternatiivsed. Lisaks, ei saa pärimiskõlbmatu isik esitada sundosa nõuet ning pärimiskõlbmatuse ja sundosast ilma jätmise eeldused on erinevad. Eeltoodu on vastuseks magistritöö teisele uurimisküsimusele. Magistritöö autor leiab, et pärimiskõlbmatuse aluseid ei ole vajalik laiendada, kuna pärimiskõlbmatuse tuleb praktikas harva kasutusele, normid on väga erandliku iseloomuga ning muudel juhtudel kui PärS § 6 lg 1 p 1-5 sätestatu, saab pärandaja isiku testamendiga pärandist ilma jätta või sundosast ilma jätta.

Magistritöö kolmandaks uurimisküsimuseks oli, et millistel tingimustel ning mis hetkest alates on isik pärimiskõlbmatu. PärS § 6 lg 1 p 1 alusel muutub pärimiskõlbmatuks isik, kes on toime pannud mingi sellise teo (sh tegevusetuse, kui isik oli õiguslikult kohustatud tegutsema), mis põhjustas pärandaja surma või selle katse, isik pidas tegu toime pannes vähemalt võimalikuks ja möönis (KarS § 16 lg 4), et selle tagajärjeks on kannatanu surm. Puuduma peavad õigusvastasust (KarS § 28, 29) ja süüd (KarS § 34) välistavad asjaolud.

Magistritöö autor nõustub kohtupraktikast tulenevate eeldustega ja leiab, et PärS § 6 lg 1 p 2 alusel muutub pärimiskõlbmatuks isik, kes asetab pärandaja olukorda, kus ta ei saa teha testamenti või seda tühistada. Pärimiskõlbmatu isik on pärandaja asetanud sellisesse olukorda tahtlikult (VÕS § 104 lg 5) ehk pärimiskõlbmatu isik pidi olema teadlik, et olukord, kuhu ta on pärandaja asetanud, takistab pärandajat tegemast viimase tahte avaldust või seda tühistamast või soovima, et pärandaja ei teeks viimase tahte avaldust või tühistaks seda. Tahte avaldamise takistus peab esinema kuni pärandaja surmani. Katse ei ole piisav PärS § 6 lg 1 p 2 rakendamiseks.

Magistritöö autor nõustub kohtupraktikast tulenevate eeldustega ja leiab, et PärS § 6 lg 1 p 3 järgi on pärimiskõlbmatuse eelduseks järgmised asjaolud: pärandaja on sunni või pettuse tõttu olukorras, kus teda takistatakse testamenti tegemast või muutmast või seda tühistamast või pärandaja sunniti tegema viimse tahte avaldust või tühistama, kui pärandajal ei olnud võimalik oma tegelikku viimset tahet väljendada. Pärandaja on sellisesse olukorda pandud pärimiskõlbmatu isiku poolt. Pärimiskõlbmatu isik on pärandaja asetanud sellisesse olukorda tahtlikult (VÕS § 104 lg 5) ehk pärimiskõlbmatu isik pidi olema teadlik, et olukord, kuhu ta on pärandaja asetanud, takistab pärandajat tegemast viimase tahte avaldust või muuta viimase tahte avaldust või seda tühistama või soovima, et pärandaja ei teeks viimase tahte avaldust või ei muudaks viimase tahte avaldust või tühistaks seda. Tahte avaldamise takistus esineb kuni pärandaja surmani. Katsest ei piisa PärS § 6 lg 1 p 3 rakendamiseks. PärS § 6 lg 1 p 3 mõistes tähendab sund õigusvastase ähvarduse või vägivalla kasutamist, pettus sisaldab isiku tahtliku eksimusse viimist või eksimuses hoidmist talle ebaõigete asjaolude avaldamise teel.

PärS § 6 lg 1 p 4 kohaselt muutub pärimiskõlbmatuks isik, kes hävitas või kõrvaldas pärandaja viimse tahte avalduse, kui pärandajal ei olnud võimalik seda enam uuendada, kusjuures isik pidas tegu toime pannes vähemalt võimalikuks ja möönis (KarS § 16 lg 4), et selle tagajärjeks on pärandaja viimse tahte avalduse kõrvaldamine või hävitamine. Katses ei piisa PärS § 6 lg 1 p 4 rakendumiseks. PärS § 6 lg 1 p 5 kohaselt muutub pärimiskõlbmatuks isik, kes võltsis pärandaja tehtud viimse tahte avaldust või selle osa, kusjuures isik pidas tegu toime pannes vähemalt võimalikuks ja möönis (KarS § 16 lg 4), et selle tagajärjeks on pärandaja viimse tahte avalduse võltsimine või selle osa võltsimine. Katses ei piisa PärS § 6 lg 1 p 5 rakendumiseks.

Magistritöö autor leiab, et PärS § 8 sõnastusest tulenevalt on isik pärimiskõlbmatu otse seadusest tulenevalt. Notar saab välja anda pärimisõiguse tunnistuse välistades pärija pärijate ringist ilma tsiviilkohtu poolt eraldi pärimiskõlbmatuks tunnistamata PärS § 6 lg 1 p 1, 4 ja 5 puhul siis, kui on kriminaalmenetluses tuvastatud kas ja kelle poolt on pärimiskõlbmatuse alustes sisalduvad kuriteod (surma põhjustamine või selle katse, viimse tahte avalduse võltsimine, kõrvaldamine, hävitamine) toime pandud. PärS § 6 lg 1 p 2 ja 3 puhul peab kohus isiku pärimiskõlbmatuks tunnistama. Notaril ei ole pädevust PärS § 6 lg 1 p 1-5 kindlaks teha, sest notaril ei ole tõendite hindamise pädevust ning pärimiskõlbmatuse aluste puhul, mis sisaldavad kuritegusid on vajalik läbi viia kriminaalmenetlus. Magistritöö autor leiab, et on vajalik PärS § 8 tekst selgemaks muuta selles osas, et kui vaidlust ei ole siis, kuidas toimub pärimiskõlbmatuse kindlaks tegemine.

Neljandaks uurimisküsimuseks oli kas pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi näol on tegemist kujundushagiga või tuvastushagiga ning kellel on õigus esitada pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi. Magistritöö autor leiab, et tegemist on kujundushagiga, sest rahuldava otsusega muutub õiguslik olukord ning hagi õigusjõud laieneb ka menetlusvälistele isikutele. Magistritöö autor leiab, et pärimiskõlbmatuse hagi on õigus esitada pärijatel ehk PärS § 8 lg 1 kohaselt on huvitatud isikuks pärijad. Magistritöö autor leiab, et nt annakusaajad ja sundosasaajad ei ole huvitatud isikud PärS § 8 lg 1 mõistes, sest pärimiskõlbmatuks tunnistatud isiku äralangemine ei muuda nende pärimisõiguslikku positsiooni. Magistritöö autor leiab, et õigusselguse tagamiseks on vajalik PärS § 8 lg 1 täiendada selles osas, kes on huvitatud isik.

Magistritöö autor leiab, et kohtupraktikast nähtub, et Eestis on liiga lühike pärimiskõlbmatuks tunnistamise hagi aegumistähtaeg. Nendes vähestes lahendites, mis pärimiskõlbmatuse kohta Eesti kohtupraktikas on, jääb hagi rahuldamata aegumise tõttu. Magistritöö autor leiab, et siinkohal peab võtma saksa õigusest eeskuju ja pikendama pärimiskõlbmatuse aegumistähtaega tulenevalt kohtupraktikast.

Saksamaal on pärimiskõlbmatuse koosseisus BGB § 2343 sätestatud andestamine. BGB §2343 kohaselt vaidlustamine on välistatud, kui pärandaja on pärimiskõlbmatule isikule andestanud. Magistritöö autor leiab, et Eestis on vajalik lisada pärimiskõlbmatuse normide juurde olemuselt sarnane säte, et vähendada testeerimisvabaduse piiramist.

Viimaseks uurimisküsimuseks oli, et millised on pärimiskõlbmatu pärija asemel pärija isiku nõuded pärimiskõlbmatu pärija vastu. Kui pärimistunnistus on tõestatud, saab PärS § 175 alusel taotleda pärimiskõlbmatu pärija asemel pärija pärimistunnistuse kehtetuks tunnistamist ja uue menetluse läbiviimist ning vajadusel seista hea vastuväite kandmise eest kinnistusraamatusse. Pärimiskõlbmatu isiku asemel pärija saab nõuda pärimiskõlbmatu pärija käest PärS § 146 alusel kogu pärandvara väljaandmist. Lisaks saab pärimiskõlbmatu pärija asemel pärija esitada ka üksikuid nõudeid pärimiskõlbmatu isiku vastu, nt AÕS § 80 ja AÕS § 65 alusel kinnistusraamatu kande parandamist ja kinnisasja välja andmist.

Kokkuvõtteks saab öelda, et tulenevalt ühiskonnas aktsepteeritud moraalnormidest on pärimiskõlbmatuse õiguslik kaitsemehhanism olukorras, kus pärija paneb toime pärandaja suhtes tahtliku ja õigusvastase teo, mistõttu pärandaja ei saa enam oma testeerimisvabadust kasutada või seab ohtu pärandaja tegeliku viimse tahte välja selgitamise peale viimase surma, teo toimepanemise tagajärjel karistatakse pärijat pärimisõigusest ilma jätmisega konkreetse pärandaja suhtes, kelle vastu ta on teo toime pannud.

SUMMARY

UNWORTHINESS TO SUCCEED IN THE LAW OF SUCCESSION

The aim of this thesis was to clarify the content and presumptions of the unworthiness to succeed, as there is little case law and legal literature on this topic. In order to answer the research questions, the author analysed the existing Estonian law and compared it with German law, legal literature and case law.

The first research question of the thesis was to identify the purpose of unworthiness to succeed. The grounds for unworthiness to succeed are different, and therefore, in the author's opinion, the institution of unworthiness to succeed in inheritance law cannot be explained by a single purpose. The author of the thesis considers that the regulation of unworthiness to succeed is bound up with the moral norms accepted in society, since no offender should be allowed to benefit or enrich themselves by their criminal actions. Unworthiness to succeed fulfils this purpose in the law of succession, because it prevents persons from benefiting unlawfully from the inheritance of the testator by means of the existing grounds and, consequently, offers trust and peace to society. However, in the opinion of the author of the thesis, the protection of the moral norms accepted in society is not the only explanation of the purpose of unworthiness to succeed in inheritance law, since it does not explain why the legislator has opted for these grounds and excluded other grounds, such as serious damage to the health of the testator, defamation etc.

The author of the Master's thesis considers that the second purpose of the regulation of the unworthiness to succeed is to protect the freedom of testamentary disposition, because the testator cannot exercise his freedom of testamentary disposition after committing the acts stipulated in § 6(1) (1-5) of the Law of Succession Act or he endangers the ascertainment of the testator's actual last will after the death of the testator. However, testamentary freedom alone cannot be explained as the purpose of the unworthiness to succeed in succession law either, since unworthiness restricts testamentary freedom. It is not possible for the testator to decide that a person who has committed an offence provided for in § 6(1)(1-5) of the Law of Succession Act should inherit the testator's property. If the testator has not made a will and the succession is made in accordance with the law, the purpose of unworthiness cannot be invoked as a defence to freedom of testamentary succession. Furthermore, in the case of § 6(1)(1) of the Law of Succession Act, the purpose is not to protect the testator's freedom of testamentary succession.

The third purpose of unworthiness is to punish the heir for committing an act corresponding to the constituent elements of unworthiness to succeed, since the heir is deprived of the testator's property. The fourth objective is to supplement the provisions on disinheritance, revocation of wills and disinheritance of compulsory portions of the estate, since the above rules ensure protection of the testator's testamentary freedom, although the presumptions are different. An action to contest a will and an action for unworthiness to succeed in the case of § 6(1)(3) of the Law of Succession Act are alternatives to each other. In addition, a person who is unworthy to succeed cannot bring a claim for a compulsory portion and the presumptions for unworthiness to succeed and for exclusion from a compulsory portion are different. The foregoing answers the second research question of the thesis. The author of the Master's thesis considers that it is not necessary to extend the grounds for unworthiness to succeed, since unworthiness to succeed is rarely used in practice, the rules are of a very exceptional nature, and in cases other than those provided for in § 6(1)(1-5) of the Law of Succession Act, the testator can disinherit a person or deprive him or her of a compulsory portion.

The third research question was under which conditions and from which moment a person is unworthy to succeed. Pursuant to § 6(1)(1) of the Law of Succession Act, a person becomes unworthy to succeed if he or she has committed an act (including an omission to act, if the person was legally obliged to act) which caused the death of the deceased or an attempt to do so, where the person, when committing the act, at least considered it possible and admitted (§ 16(4) of the Penal Code) that it would result in the death of the victim. The circumstances precluding unlawfulness (§s 28, 29 of the Penal Code) and guilt (§ 34 of the Penal Code) must be absent.

Pursuant to § 6(1)(2) of the Law of Succession Act, a person becomes unworthy to succeed if he or she places the testator in a situation where he or she cannot make or revoke a will. A person who is unworthy to succeed has deliberately placed the testator in such a situation (§ 104(5) of Law of Obligations Act), i.e. the person who is unworthy to succeed must have known that the situation in which he or she has placed the testator prevents the testator from making or revoking a last will or wishes the testator not to make or revoke a last will. The impediment to the making of the will must exist until the death of the testator. The intent is not sufficient for § 6(1)(2) of the Law of Succession Act to apply.

Pursuant to § 6(1)(3) of the Law of Succession Act, the following circumstances are a prerequisite for unworthiness to succeed: the testator is in a situation where, due to coercion or fraud, he or she is prevented from making a will or amending or revoking a will, or the testator

was forced to make a last will or revoke a will when the testator was unable to express his or her actual last will. The testator is placed in such a situation by a person unworthy to succeed. The person who is unworthy to succeed has deliberately placed the testator in such a situation (§ 104(5) of the Law of Obligations Act), i.e. the person who is not entitled to inherit must have known that the situation in which he or she has placed the testator prevents the testator from making or amending or revoking the last will and testament or from wishing that the testator should not make or amend or revoke the last will and testament. The impediment to the making of a will exists until the death of the testator. An intent is not sufficient for the application of § 6(1)(3) of Law of Succession Act. For the purposes of § 6(1)(3) of the Law of Succession Act, coercion means the use of unlawful threats or violence, fraud includes the intentional misleading or misleading of a person by the disclosure of incorrect facts.

Pursuant to § 6(1)(4) of the Law of Succession Act, a person becomes unworthy to succeed if he or she destroyed or disposed of the testator's last will and testament, if the testator was unable to renew it, and the person at the time of committing the act at least considered it possible and admitted (§ 16(4) of the Penal Code) that it would result in the removal or destruction of the testator's last will and testament. An intent is not sufficient for the application of § 6(1)(4) of the Law of Succession Act. Pursuant to § 6(1)(5) of the Law of Succession Act, a person who forged a statement or part of a statement made by the testator in his or her last will and testament, where the person, in committing the act, considered it at least possible and admitted (§16(4) of the Law of Succession Act) that it would result in the forgery of the statement or part of the statement made by the testator in his or her last will and testament. An intent is not sufficient for § 6(1)(5) of the Law of Succession Act to apply.

The author of the Master's thesis considers that according to § 8 of the Law of Succession Act, a person is unworthy to succeed directly by law. A notary can issue a certificate of succession excluding an heir from the circle of heirs without being declared unworthy to succeed by a civil court in the case of § 6(1)(1), (4) and (5) of the Law of Succession Act, if criminal proceedings have established whether and by whom the offences included in the grounds for unworthiness to succeed (causing or attempting to cause death, forgery of a last will and testament, removal, destruction) have been committed. In the case of § 6(1)(2) and (3) of the Law of Succession Act, the court must declare the person unworthy to succeed. The notary does not have the competence to determine § 6(1)(1-5) of the Law of Succession Act, as the notary does not have the competence to assess evidence, and criminal proceedings are necessary in the case of grounds for unworthiness to succeed that include criminal offences. The author of the thesis

considers that it is necessary to clarify the text of § 8 of the Law of Succession Act in so far as there is no dispute as to how unworthiness to succeed is determined.

The fourth research question was whether an action for a declaration of unworthiness to succeed is a design action or a declaratory action and who is entitled to bring an action for a declaration of unworthiness. The author of the Master's thesis considers that the action is a design action, since the legal effect of the action extends to third parties. According to the author of the Master's thesis, the heirs are the interested parties under § 8(1) of the Law of Succession Act. The author of the thesis considers that, by analogy with German law, legatees and forced heirs are not interested parties within the meaning of Paragraph 8(1) of the Law of Succession Act, since the disappearance of a person declared unworthy to succeed does not alter their position under the law of succession. The author of the Master's thesis considers that in order to ensure legal clarity it is necessary to supplement § 8(1) of the Law of Succession Act as to who is an interested party.

The author of the Master's thesis considers that the case-law shows that the limitation period for an action for a declaration of unworthiness to succeed is too short in Estonia. In the few judgments on unworthiness to succeed that exist in Estonian case-law, the action is dismissed because of the statute of limitations. The author of the Master's thesis considers that German law should be taken as an example in this respect and the limitation period for unworthiness for succession should be extended in accordance with the case-law.

In Germany, the composition of the unworthiness to succeed is governed by BGB § 2343. According to § 2343 of the German Civil Code (BGB), a challenge is excluded if the testator has forgiven the person who is not eligible to inherit. The author of the Master's thesis considers that it is necessary in Estonia to add a provision of a similar nature to the rules on unworthiness to succeed in order to reduce the restriction on the freedom of testamentary succession.

The final research question was what claims the person inheriting in place of the unworthy heir has against the unworthy heir. Once the certificate of succession has been authenticated, the heir in the place of the unworthy heir can, under § 175 of the Law of Succession Act, apply for the revocation of the certificate of succession and for a new procedure and, if necessary, for a good objection to be entered in the land register. The heir in the place of the unworthy person can request the unworthy heir to be issued with the entire estate under § 146 of the Law of Succession Act. In addition, in place of the unworthy heir, the successor heir can also bring individual claims against the unworthy person, e.g. under § 80 of the Law of Succession Act

and § 65 of the Succession Act, for rectification of the entry in the land register and for extradition of the property.

To sum up, in accordance with the accepted moral norms of society, unworthiness to succeed is a legal protection mechanism in a situation where the heir commits an intentional and unlawful act against the testator, as a result of which the testator is no longer able to exercise his or her testamentary freedom or his or her will has become unreliable, and the act is punished by depriving the heir of his or her right of inheritance against the specific testator against whom he or she has committed the act.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Akad. Rat, Dr. B. S. Der Ausschluss von der Erbfolge. JuS 2016. Arvutivõrgus: <https://beck-online-beck-de.ezproxy.utlib.ut.ee/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fjus%2F2016%2Fcont%2Fjus.2016.401.1.htm&pos=5&hlwords=on> (17.04.2024).
2. Alekand, A. Notari selgitamiskohustus: selle ulatus, viis ja kajastamine notariaalaktis. Juridica 2021/3.
3. Hau, W., Poseck, R. BeckOK BGB. 69. Edition. München: C.H.Beck 2022.
Viidatud: BeckOK BGB/kommentaator, BGB paragrahvi number, vnr.
4. Brox, H. Pärimisõigus. 19., ümbertöödatud trükk. Tallinn: Kirjastus Juura, 2003.
Viidatud: Bronx, H, veerunumber.
5. Burandt, W; Rojahn, D. Becksche Kurzcommentare. Erbrecht 4. Auflage. C.H.Beck 2022.
Viidatud: Burandt, Rojahn/kommentaator, BGB paragrahv, veerunumber.
6. de Leve, Dr. H. Erbunwürdig durch Sterbehilfe? – § 2339 BGB im Praxistest. ZEV 2015. Arvutivõrgus: <https://beck-online-beck-de.ezproxy.utlib.ut.ee/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fzev%2F2015%2Fcont%2Fzev.2015.682.1.htm&pos=1&hlwords=on> (17.04.2024)
7. Eesti Vabariigi tsiviilseadustik (eelnõu EV Riigivolikogu erikomisjoni 12.märts 1940.a. redaktsioon). Tartu: Tartu ülikooli Kirjastuse trükikoda 1992.
8. Jesgarzewski.T/Hermann. R: Erbunwürdigkeit des Ehegatten. NZFam 2019. Arvutivõrgus: <https://beck-online-beck-de.ezproxy.utlib.ut.ee/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fznzfam%2F2019%2Fcont%2Fznzfam.2019.663.1.htm&pos=3&hlwords=on> (17.04.2024).
9. Kaju, K. Testamendijärgne pärimine ja praktikas esinevad õiguslikud probleemid. Bakalaureusetöö. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool 2014.
10. Kaugia, S. Õiguse sotsiaalsest olemusest ja toimest ühiskonnas. Artiklite kogumik. Avatar Holding OÜ 2009.
11. Krätzschel/Falkner/Döbereiner, Nachlassrecht. 12. Auflage. München: C.H.Beck 2022. Arvutivõrgus: https://beck-online-beck-de.ezproxy.utlib.ut.ee/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2Ffirgrahdbnachlassr_12%2Fcont%2Ffirgrahdbnachlassr.glsect22.htm&pos=10&hlwords=on (17.04.2024)
12. Kullerkupp.K, Uusen-Nacke.T. Selgitada, selgitada ja veel kord selgitada. Juridica 2018/9.

13. Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. VI-X osa (§§ 306-474). Komm vlj. Tallinn: Juura 2017.
Viidatud: autor, TsMS II, *paragrahvi number/ peatüki number*.
14. Liin, U. Pärimisõigus: Pärandamine – miks, kuidas ja milliseid korraldusi oma vara kohta surma puhuks teha? Pärimine – kellele ja kuidas läheb pärand üle peale pärandaja surma? Tallinn: Kirjastus Ilo, 2005.
Viidatud: Liin, U (2005), lehekülje number.
15. Liin, U. Pärimisõiguse põhimõtetest. Juridica 1999/3.
Viidatud: Liin, U (1999), lehekülje number.
16. Liin, S. Põlvnemine kui normatiivne õigusmõiste. Juridica 2023/10.
17. Mikk, T. Pärimisõigus, 2.täiendatud trükk. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2012.
18. Muscheler, Prof. Dr. K. Grundlagen der Erbwürdigkeit. ZEV 2009. Arvutivõrgus: <https://beck-online-beck-de.ezproxy.utlib.ut.ee/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fzev%2F2009%2Fcont%2Fzev.2009.58.1.htm&pos=11&hlwords=on> (17.04.2024)
19. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 11. Erbrecht. § 2339-2345. Arvutivõrgus: https://beck-online-beck-de.ezproxy.utlib.ut.ee/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2Fmuekobgb_9_band11%2Fbgb%2Fcont%2Fmuekobgb.bgb.p2339.htm&pos=4&hlwords=on (17.04.2024)
Viidatud: Müko/kommentaator, BGB paragrahvi nr, veerunumber.
20. Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine. Tallinn: Kirjastus Juura, Õigusteabe AS 2019.
21. Unaberath, H. Verfahrensmaximen und Kostenentscheidung bei der Erbwürdigkeitsklage. ZEV 2008. Arvutivõrgus: <https://beck-online-beck-de.ezproxy.utlib.ut.ee/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fzev%2F2008%2Fcont%2Fzev.2008.465.1.htm&pos=2&hlwords=on> (17.04.2024).
22. Saksa Tsiviilseadustik BGB. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS 2001.
23. Sherman, J. G. "Mercy Killing and the Right to Inherit." *University of Cincinnati Law Review*, vol. 61, no. 3, 1993. Arvutivõrgus: <https://heinonline-org.ezproxy.utlib.ut.ee/HOL/P?h=hein.journals/ucinlr61&i=822> (17.04.2024).
24. Silvet, E; Mahhov, I. Kuidas pärida ja pärandada. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS, 1997.
25. Silvet, E. Pärimisseaduse eelnõu põhijoontest. Juridica 1995/7.
26. Sootak, J. Karistusõiguse alused. Tallinn: Kirjastus Juura 2003.

27. Sootak, J; Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Kirjastus Juura 2021.
28. Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Kirjastus Juura 2007.
29. Sootak, J. Õigus igapäevale. Teejuht Eesti õigusesse ja õigusteadusesse. Tallinn: Kirjastus Juura 2017.
30. Varul, P jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tartu: Kirjastus Juura 2023.
Viidatud: kommentaator, TsÜSK paragrahvi number/ peatüki number.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

31. Asjaõigusseadus.- RT I 1993, 39, 590; RT I, 17.03.2023, 58.
32. Saksamaa Liitvabariigi tsiviilseadustik Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Aruvtivõrgus: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/ (17.04.2024)
33. Eesti Vabariigi põhiseadus.- RT 1992, 26, 349; RT I, 15.05.2015, 2
34. Karistusseadustik.- RT I 2001, 61, 364; RT I 2002, 86, 504.
35. Kinnistusraamatuseadus.- RT I 1993, 65, 922; RT I, 06.07.2023, 43.
36. Kriminaalkoodeks.- RT 1992, 20, 288.
37. Kriminaalmenetluse seadustik.- RT I, 22.03.2024, 4.
38. Notariaadiseadus.- RT I 2000, 104, 684; RT I, 06.07.2023, 60.
39. Strafgesetzbuch. Aruvtivõrgus: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (17.04.2024)
40. Pärimisseadus. - RT I 2008, 7, 52; RT I, 06.07.2023, 67.
41. Pärimisseadus.- RT I 1996, 38, 752.
42. Pärimisseadusest tulenevate notari ametitoimingute tegemise kord.- RTL 2008, 101, 1435; RT I, 07.02.2014.
43. Tsiviilseadustiku üldosa seadus.- RT I 2002, 35, 216; RT I, 06.07.2023, 98.
44. Tsiviilkohtumenetluse seadustik.- RT I 2005, 26, 197; RT I, 06.07.2023, 96-
45. Tõestamiseadus.- RT I 2001, 93, 564; RT I, 06.07.2023, 105.
46. Võlaõigusseadus.- RT I, 06.07.2023, 116; RT I 2001, 81, 487.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

47. HMK 2-19-6499, 25.11.2021.
48. HMK 2-18-19033, 07.06.2021.
49. HMK 2-17-7468, 06.08.2019.
50. HMK 2-16-4535, 21.08.2018.

51. HMK 2-07-23304, 23.01.2009.
52. HMK 1-17-11052, 16.03.2021.
53. PMK 2-17-12021, 08.02.2021.
54. RKKK 3-1-1-77-06, 21.09.2006.
55. RKTko 3-2-1-73-04, 22.02.2005.
56. RKTko 3-2-1-23-04, 25.04.2004.
57. RKTko 3-2-1-153-16, 29.03.2017.
58. RKTko 3-2-1-69-11, 28.09.2011.
59. RKTko 3-2-1-53-08, 13.06.2008.
60. TlnRnKo 2-21-9046, 26.09.2023.
61. RKTko 3-2-1-145-04, 21.12.2004.
62. RKTko 3-2-1-73-04, 22.02.2005.
63. RKTko 2-14-53722, 25.04.2018.
64. RKTko 2-17-11283, 10.12.2019.
65. RKTko 2-18-8886, 05.02.2020.
66. RKTko 3-2-1-84-08, 14.10.2008.
67. THL 3-05-1357, 27.04.2006.
68. TlnRnKo 2-19-3627, 06.05.2021.
69. TlnRnKo 2-18-6841, 30.09.2021.
70. TlnRnKo 2-17-10268, 18.12.2020.
71. TlnRnKo 2-18-3239, 27.09.2019.
72. TlnRnKo 2-11-27894, 30.11.2016.
73. TlnRnKo 2-13-9937, 21.11.2014.
74. TMK 2-22-6161, 09.05.2022.
75. TrtRnKo 2-06-6907, 29.10.2012.
76. VMK 2-02-215, 09.01.2009.
77. VMK 2-1 3-694, 27.03.2014.

KASUTATUD MUUD MATERJALID

78. Family Property and Succession in EU Member States. National Reports on the Collected Data. Arvutivõrgus: https://www.euro-family.eu/documenti/news/psefs_e_book_compressed.pdf
79. Pärimisseaduse eelnõu seletuskiri SE 56. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/e022354d-0033-3da4-9c3a-6fad839ad485/parimisseadus> (17.04.2024)

80. Pärimisseaduse eelnõu seletuskiri SE 13. Arvutivõrgus:
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/e022354d-0033-3da4-9c3a-6fad839ad485/parimisseadus> (17.04.2024)
81. Riigikohtu praktika tsiviilasjades jaanuar-aprill 2020. Akutaalse praktika ülevaade. Arvutivõrgus:https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/kohtupraktika%20anal%C3%BC%C3%BCs/01-04_2020_Tsiviil.pdf (17.04.2024)
82. Eesti keele seletav sõnaraamat, veebiväljanne. Arvutivõrgus:
<https://www.eki.ee/dict/ekss/> (17.04.2024)